

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВИДАННЯ РЕКОМЕНДОВАНЕ ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ КАТЕГОРІЇ «Б»

ВИДАВЕЦЬ: РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЗАСНОВНИКИ: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТР КОНСТИТУЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ: ОЛЕНА БОРИСЛАВСЬКА, СЕРГІЙ РІЗНИК

Український часопис конституційного права має на меті створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму та поширення якісного контенту з цієї проблематики, передусім для українського читача.

ЧАСОПИС ВНЕСЕНО ДО ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ КВ 22166-12066Р ВІД 07.06.2016 РОКУ

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ /

"ПОЛЕКСІТ" НАСТУПНИЙ? КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТРИБУНАЛ ПОЛЬЩІ
ПРО СТАТУС ПРАВА ЄС 3
Мацей Серованець

НОМІНАЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ПРОБЛЕМИ ВИСЛОВЛЕННЯ НЕДОВІРИ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ ОКРЕМИМ
ПОСАДОВИМ ОСОБАМ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 13
Олександр Марусяк

ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 22
Руслан Бедрій

НАУКОВІ ДОПОВІДІ /

КОМЕНТАР ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
ТА ПРОБЛЕМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА 31
Юрій Ключковський

СЛОВО МОЛОДИМ НАУКОВЦЯМ /

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНАМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК АКТА ПРЯМОЇ ДІЇ 38
Олег Голєв

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД / 57

УДК 342.5

doi.org/10.30970/jcl.4.2022.1

Мацей Серованець

доктор габілітований, професор УМК Кафедра конституційного права
Факультет права і адміністрації
Університет Миколая Коперніка в Торуні, Польща
ORCID ID: 0000-0003-4693-7977
E-mail: mserowaniec@umk.pl

"ПОЛЕКСІТ" НАСТУПНИЙ? КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТРИБУНАЛ ПОЛЬЩІ ПРО СТАТУС ПРАВА ЄС

IS "POLEXIT" NEXT? POLISH CONSTITUTIONAL TRIBUNAL ON THE STATUS OF EU LAW

Maciej Serowaniec

Doctor of Habilitation, Professor UMK Department of Constitutional Law Faculty of Law and Administration
Nicolaus Copernicus University in Torun, Poland

Abstract | On 7.10.2021, the Polish Constitutional Tribunal (CT) issued a judgment in case K 3/21 initiated by the Prime Minister's application. In the motion, the Prime Minister challenged the interpretation of selected provisions of the Treaty on European Union (TUE) adopted in its case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU). The background of this politically controversial case is the escalating conflict between Poland and the EU with regard to ensuring effective judicial protection in areas covered by EU law. It is linked to the introduction of a number of statutory changes in recent years interfering with the independence of the courts and the independence of judges. This commentary deals exclusively with the legal aspects of the CT ruling. It points out the specificity of the control of the constitutionality of acts of primary EU law and the departure of the Constitutional Court in 2021 from its previous line of jurisprudence on this issue.

Keywords: Polexit, Constitutional Tribunal of the Republic of Poland, EU law, Court of Justice of the European Union.

Анотація | 7.10.2021 Конституційний трибунал Польщі (КТ) виніс рішення у справі К 3/21, ініційованій за заявою Прем'єр-міністра. У заяві Прем'єр-міністр оскаржував тлумачення окремих положень Договору про Європейський Союз (ДЄС), прийняте у практиці Суду Європейського Союзу (СЄС). Передумовою цієї політично суперечливої справи є ескалація конфлікту між Польщею та ЄС щодо забезпечення ефективного судового захисту у сферах, на які поширюється право ЄС. Він пов'язаний із запровадженням в останні роки низки законодавчих змін, які втручаються в незалежність судів і незалежність суддів. Цей коментар стосується виключно правових аспектів рішення КТ. У ньому вказується на специфіку контролю конституційності актів первинного права ЄС та відхід Конституційного Суду у 2021 році від попередньої лінії судової практики з цього питання.

Ключові слова: Полексіт, Конституційний трибунал Республіки Польща, право ЄС, Суд Європейського Союзу.

1. Вступ

7.10.2021 Конституційний трибунал Польщі (КТ) виніс рішення у справі К 3/21, ініційованій за заявою Прем'єр-міністра. У заяві Прем'єр-міністр оскаржував тлумачення окремих положень Договору про Європейський Союз (ДЄС), прийняте у практиці Суду Європейського Союзу (ЄС). Передумовою цієї політично суперечливої справи є ескалація конфлікту між Польщею та ЄС щодо забезпечення ефективного судового захисту у сферах, на які поширюється право ЄС (стаття 19 Договору про Європейський Союз). Він пов'язаний із запровадженням в останні роки низки законодавчих змін, які втручаються в незалежність судів та незалежність суддів¹. Цей коментар стосується виключно правових аспектів рішення КТ. Вказується на специфіку контролю конституційності актів первинного права ЄС та відхід Конституційного Суду у 2021 році від попередньої лінії судової практики з цього питання. У коментарі розглядаються проблеми суттєвих формальних дефектів у рішенні Суду ЄС, зумовлених неналежним кадровим складом Суду, та удаваності конституційної проблеми, сформульованої у поданні Прем'єр-міністра, що мало б призвести до закриття провадження у справі.

2. Еволюція практики Конституційного трибуналу Польщі у європейських справах

Членство країни в ЄС призводить до значних змін у практиці конституційних судів. Це пов'язано з тим, що ці суди часто мають справу з фундаментальними конституційними проблемами, пов'язаними з участю країни в процесі європейської інтеграції. Формування узгодженої судової концепції конституційності участі країни в цьому процесі відбувається а *casu ad casum* і передбачає розгляд послідовних справ, пов'язаних із правом ЄС. Важливість таких рішень конституційних судів зумовлена тим, що наразі вони є одним із важливих чинників, які впливають на членство держави в ЄС². Слід додати, що практика того чи іншого конституційного суду з питання членства держави в ЄС суттєво впливає на модель контролю за конституційністю законодавства, прийнятого в даній державі (формується конституційним законодавцем і законодавцем нормативними актами, що визначають функції, компетенцію, процедуру розгляду справ у конституційному суді, а також організацію конституційного суду, його склад і порядок обрання суддів)³.

Конституційний трибунал Польщі у своїй практиці вже неодноразово розглядав конституційність⁴ права ЄС (як первинного, так і вторинного). Ця практика була концептуально послідовною до 2021 року. Від самого початку Конституційний суд наголошував на верховенстві Конституції, але прагнув тлумачити її відповідно до принципу тлумачення, дружнього до права ЄС, і на практиці завжди забезпечував дієвість норм права ЄС у польському правопорядку. Що стосується прямого контролю конституційності права ЄС, то слід вказати на три рішення: рішення від 11.05.2005 р. у справі К 18/04⁵, рішення від 24.11.2010 р. у справі К 32/09⁶ та рішення від 16.11.2011 р. у справі SK 45/09⁷. У рішенні у справі К 18/04 КС прийняв рішення щодо конституційності Договору про приєднання та опосередковано також окремих норм установчих договорів. У рішенні у справі К 32/09 він розглянув конституційність окремих положень Лісабонського договору. Таким чином, обидві справи стосувалися подальшого контролю за договорами ЄС (міжнародними угодами). У свою чергу у справі SK 45/09 він вирішував питання про відповідність Конституції акта вторинного права ЄС – регламенту ЄС (Регламент Ради (ЄС) № 44/2001 від 22.12.2000 р. про юрисдикцію та

¹ A Gliszczyńska-Grabias, W Sadurski, Is It Polexit Yet? Comment on Case K 3/21 of 7 October 2021 by the Constitutional Tribunal of Poland, *European Constitutional Law Review*, 1-19. DOI:10.1017/S1574019622000396.

² Більше на цю тему: A. Kustra, Kelsenowski model kontroli konstytucyjności prawa a integracja europejska. *Studium wpływu*, Toruń 2015.

³ M. Serowaniec, K. Jachimowicz, Protection of constitutional identity in light of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Poland: a comparative study, [in]: *Poland in good constitution? Contemporary issues of constitutional law in Poland in the European context*, eds. M. Löhnig, M. Serowaniec, J. Wantoch-Rekowski, Wien 2023, pp. 55-68.

⁴ Конституція Республіки Польща від 2.04.1997 (Законодавчий вісник № 78, поз. 483 з наступними змінами).

⁵ Рішення Конституційного суду від 11.05.2005, Ref. K 18/04 (Законодавчий вісник № 86, поз. 744).

⁶ Рішення Конституційного суду від 24.11.2010 р., реєстр. К 32/09 (Законодавчий вісник № 229, поз. 1506).

⁷ Рішення КТ від 16.11.2011, Ref. SK 45/09 (Законодавчий вісник № 254, поз. 1530).

визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах). До того ж, у своєму рішенні від 27.04.2005 у справі P1/05 СЄС здійснив непрямий контроль конституційності акта вторинного права, тобто Рамкового рішення (специфічного правового інструменту вже неіснуючої третьої опори, введеного в право ЄС Амстердамським договором)⁸. Справа P 1/05 стосувалася відповідності положення Кримінально-процесуального кодексу, яким Рамкове рішення Ради 2002/584/ІНА від 13.06.2002 р. про європейський ордер на арешт і процедуру видачі між державами-членами⁹ було перенесено в польське законодавство. Хоча у справі P 1/05 він постановив, що оскаржуване положення Кримінально-процесуального кодексу є неконституційним, водночас він відтермінував його втрату чинності і вказав на необхідність для судів забезпечити виконання європейського ордеру на арешт (ЄОА)¹⁰. Лише непрямий конфлікт між правом ЄС та Конституцією було усунуто шляхом внесення змін до статті 55 Конституції¹¹. Прийняттю рішення про неконституційність передували детальний аналіз в обґрунтуванні рішення можливості застосування результату проєвропейського тлумачення статті 55 Конституції у цій справі. Крім того, у рішенні від 23.06.2013 у справі K 33/12 КС розглянув проблему конституційності закону про ратифікацію Рішення Європейської Ради 2011/199/ЄС про внесення змін до статті 136 ДФЄС щодо механізму стабільності для держав-членів, валютою яких є євро. Справа K 33/12 також опосередковано стосувалася конституційності самої статті 136 ДФЄС¹².

Першим проривом у попередній практиці СЄС щодо контролю конституційності права ЄС стало рішення від 14.07.2021 у справі P 7/20. У цьому рішенні СЄС постановив, що "друге речення статті 4(3) Договору про заснування Європейського Союзу у поєднанні зі статтею 279 Договору про заснування Європейського Союзу, тією мірою, якою СЄС накладає зобов'язання *ultra vires* на Республіку Польща як державу-члена Європейського Союзу шляхом запровадження тимчасових заходів, що стосуються системи та юрисдикції польських судів і процедури розгляду справ у польських судах, є несумісним зі ст. 2, ст. 7, ст. 8(1) і ст. 90(1) у поєднанні зі ст. 4(1) Конституції Республіки Польща, і в цій частині не підпадає під дію принципів верховенства і прямого застосування, викладених у ст. 91(1) – (3) Конституції". Рішення у справі P 7/20 є відходом від попередньої судової практики, беручи до уваги як верховенство Конституції, так і принцип ефективності права ЄС. Це також перше рішення Конституційного трибуналу щодо неконституційності норми первинного права ЄС. Однак слід підкреслити, що першими симптомами зміни попередньої лінії судової практики щодо співвідношення національного права та права ЄС стали два інших рішення Конституційного Трибуналу, які формально стосувалися суто внутрішньодержавних питань, але на практиці були спрямовані проти виконання рішення ЄСПЛ від 19.11.2019 у справі "А.К. та ін." (об'єднані справи С-585/18, С-624/18 та С-625/18). Йдеться про рішення від 20.04.2020 у справі U 2/20 та постанову від 21.04.2020 у справі Kpt 1/20. Коментоване рішення у справі P 3/21, таким чином, є ще одним рішенням, яке помилково демонструє аксіологічну суперечність між Конституцією Республіки Польща та первинним правом ЄС і констатує неконституційність (за обсягом) положень Договору про Європейський Союз¹³.

⁸ Рішення Конституційного суду від 27.04.2005, Ref. P1/05 (Законодавчий вісник № 77, поз. 680).

⁹ Рамкове рішення Ради 2002/584/ІНА від 13.06.2002 про європейський ордер на арешт та процедури передачі між державами-членами (OJ L 190, с. 1).

¹⁰ Z. Witkowski, M. Serowaniec, The impact of the European Union on Poland's constitutional identity, [in]: Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship, ed. H.F. Koeck, Bucharest 2017, pp.113-128.

¹¹ Закон від 8.09.2006 про внесення змін до Конституції Республіки Польща, Законодавчий вісник, поз. 1471.

¹² K. Witkowska-Chrzczonec, Poland in the European Union 2004-2021: constitutional foundations of membership and selected institutional problems, [in]: Polish constitutional law in the context of contemporary challenges, eds. Z. Witkowski, D. Lis-Staranowicz, M. Serowaniec, Toruń 2021, pp.585-618.

¹³ M. Florczak-Wątor, The Capture of the Polish Constitutional Tribunal and its Impact on the Rights and Freedoms of Individuals [in:] The Condition of Democracy, Volume 2: Contesting Citizenship, ed. J. Mackert, H. Wolf, B.S. Turner, London 2021, pp. 129-131.

3. Рішення ЄСПЛ у справі К 3/21 – чи законний Полексіт?

У заяві про порушення справи К 3/21 Прем'єр-міністр виніс на розгляд Конституційного трибуналу норми, що впливають з положень Договору про Європейський Союз, які, по суті, є двома якісно різними об'єктами перевірки. Об'єктом оскарження є не безпосередньо конкретні положення первинного права Європейського Союзу, а їх розуміння, яке визначається тлумаченням, вказаним заявником. Перший об'єкт перегляду стосувався першого та другого абзаців статті 1 Договору про заснування Європейського Союзу, в яких зазначалося, що (1) Європейський Союз утворюють суверенні держави, які передають Союзу свої повноваження для досягнення спільних цілей, (2) ДФЄС знаменує собою новий етап у дедалі тіснішому союзі між народами Європи, (3) рішення в ЄС приймаються прозоро і на субсидіарній основі. На думку судді-доповідача, відповідно до сформульованого таким чином інтеграційного застереження, Союз ґрунтується на Договорах, а його творцями – конструкторами ЄС – є суверенні та рівноправні держави-члени. Європейська інтеграція відбувається відповідно до умов Договорів на основі делегування державами-членами Союзу певних національних повноважень для досягнення спільних цілей. При цьому сам процес інтеграції є динамічним і відкритим. Формулювання про те, що Договір "знаменує собою новий етап у процесі створення дедалі тіснішого союзу між народами Європи", означає, що процес інтеграції є прогресивним і відкритим.

Таке розуміння "нового етапу" і "дедалі тіснішого союзу" також підтверджується формулюваннями преамбули Договору про Європейський Союз (чотирнадцятий абзац) і преамбули Договору про функціонування Європейського Союзу. Норми, що впливають з першого та другого абзаців статті 1 ДФЄС, були оскаржені у зв'язку з результатом тлумачення статті 4(3) ДФЄС. Згідно з формулюванням останнього положення, яке виражає принцип лояльного (щирого) взаємного співробітництва, Союз і держави-члени, виконуючи завдання договорів, повинні поважати і допомагати один одному, а держави-члени повинні вживати належних заходів для забезпечення виконання зобов'язань, що впливають з договорів та актів інститутів ЄС, а також сприяти досягненню завдань Союзу і утримуватися від дій, які ставлять під загрозу цілі Союзу.

У випадку з першою групою норм, що розглядалися, конституційне питання стосувалося того, чи можуть постійно зростаючі відносини, які є сферою лояльного (щирого) взаємного співробітництва в рамках ЄС, призвести до відхилення від застосування Конституції або до застосування законів, що суперечать Конституції. Необхідність відповісти на сформульоване таким чином питання впливала з обґрунтування клопотання, в якому широко обговорювалися норми, виявлені в практиці Суду Європейського Союзу, що поширюють принципи пріоритету і прямого застосування права Союзу на систему польської судової влади, дозволяючи в цій сфері застосування права ЄС перед Конституцією або в спосіб, що суперечить Конституції.

Другу групу норм, що підлягають контролю з боку Конституційного Трибуналу, Суд ЄС та польські суди виявляють у змісті другого абзацу статті 19(1) та статті 2 Договору про заснування Європейського Союзу. Це має наслідком надання польським судам (загальним, адміністративним, військовим і Верховному Суду) низки раніше невідомих повноважень, зокрема застосовувати закон всупереч конституційним положенням і рішенням Конституційного трибуналу, а також переглядати рішення Президента про призначення на посаду судді лише на тій підставі, що суддя був призначений на посаду за поданням Національної ради суддів (НРС). Другим наслідком вищезазначених норм є встановлення компетенції польських судів переглядати рішення НРП про призначення суддів Верховного Суду (далі також: ВС), і навіть визнавати, що національний суд визнав процес призначення судді дефектним, і, як наслідок, ставити під сумнів статус судді. В обґрунтування заяви про невідповідність зазначених норм Конституції Прем'єр-міністр вказав на низку рішень Суду ЄС, винесених у рамках процедури попереднього рішення відповідно до статті 267 Договору про Європейський Союз, у зв'язку з питаннями польських судів, у справах, ініційованих польськими суддями, які стосувалися їхнього пенсійного віку, переведення суддів, актів і процедур призначення суддів, дисциплінарних проваджень щодо суддів, правил відбору членів НРЮ і нібито

дефектності її рішень про рекомендацію кандидатів на посади суддів Верховного Суду. Усі оскаржені положення стосувалися питань, що мають фундаментальне значення для функціонування польської держави в структурах ЄС. Однак заперечення, висунуті Прем'єр-міністром проти них, оскаржували не стільки зміст цих положень, скільки їх специфічне розуміння, прийняте в практиці Суду ЄС. Отож, заявник де-факто вимагав перегляду конституційності тлумачення положень права ЄС Судом ЄС у справах, що стосуються реформи судової системи Польщі. Як наслідок прийнятої лінії аргументації, Конституційний трибунал дійшов висновку, що європейські нормативні акти в тій мірі, в якій органи ЄС діють поза межами повноважень, делегованих Польщею, не відповідають Конституції Республіки Польща. Тут варто зазначити, що на отримання письмового обґрунтування вердикту Конституційного трибуналу пішло більше року, а до самого вердикту було подано аж 5 особливих думок, зокрема від суддів Конституційного трибуналу, обраних парламентською більшістю "Об'єднаних правих"¹⁴.

4. Критичний аналіз рішення у справі К 3/21

Справа К 3/21 розглядалася повним складом КТ. У зв'язку з цим слід зазначити, що з 2015 року триває правова та політична суперечка щодо кадрового складу КТ. У своєму рішенні від 3.12.2015 у справі К 34/15 КТ визнав неконституційною статтю 137 Закону від 25.06.2015 "Про Конституційний Суд" в частині, що стосується суддів КТ, строк повноважень яких закінчився у грудні 2015 року. В обґрунтуванні рішення К 34/15 КС тоді вказав, що Президент Республіки Польща повинен був негайно прийняти присягу трьох законно обраних суддів¹⁵. Однак цього не сталося. Таким чином, троє суддів Конституційного Суду, які засідали у справі К 3/21, були призначені суддями Конституційного Суду з порушенням конституційних норм на посади, які вже були зайняті.

На основі правових стандартів Ради Європи щодо права на суд (стаття 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, далі – ЄКПЛ) ця теза знайшла своє підтвердження в рішенні Європейського суду з прав людини в Страсбурзі (ЄСПЛ). У рішенні від 7.05.2021. (заява 4907/18) у справі "Ксеро Флор" ЄСПЛ дійсно вказав, що винесення рішення в ТС за участю особи, обраної на вже зайняте місце, порушує п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Судовий орган за участю такої особи (осіб) не відповідає вимозі "суду, встановленого законом". Це означає, що вердикт Конституційного Суду у справі К 3/21 страждає від фундаментального дефекту, зумовленого неналежним складом¹⁶.

Проблема конституційності положень актів первинного права ЄС (окремих положень ДФЄС), викладених у поданні Прем'єр-міністра, є очевидною. Реальною та актуальною правовою проблемою є відповідність Конституції та праву ЄС нормативно-правових актів, які змінюють систему судової влади та втручаються у незалежність суддів і незалежність судів¹⁷. Клопотання Прем'єр-міністра ґрунтувалося на помилковому припущенні про суперечність аксіології правової системи ЄС аксіології Конституції Польщі¹⁸. У своєму рішенні від 11.05.2005 Конституційний Трибунал однозначно вказав, що зазначені універсальні конституційні цінності, такі як демократія, повага до прав особи, співпраця між органами влади, соціальний діалог та принцип субсидіарності (підпорядкованості), є водночас одними з фундаментальних припущень функціонування ЄС (п. 6.1. обґрунтування рішення К 18/04). "Наслідком аксіології правових систем, спільних для всіх держав-

¹⁴ З обґрунтуванням рішення можна ознайомитися за посиланням: <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/view/sprawa.xhtml?&pokaz=dokumenty&sygnatura=K%203/21> (дата звернення: 13.12.2022).

¹⁵ Z. Witkowski, K. Witkowska-Chrzczonec, M. Serowaniec, Legislative and executive powers in Poland Toruń 2021, pp. 106-143. DOI:10.12775/978-83-231-4637-7.

¹⁶ A. Kustra-Rogatka, Kontrola konstytucyjności aktu prawa pierwotnego Unii Europejskiej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7.10.2021 r., K 3/21, Europejski Przegląd Sądowy 2021, nr 11, pp. 4-10.

¹⁷ T. Zalasinski, Postanowka konstytucyjności проблеми (думка), "Gazeta Prawna", 26.10.2021.

(<https://serwis.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8278024,wyrok-tk-wyszosc-prawa-krajowego-konstytucja-dr-tomasz-zalasinski.html>, дата доступу: 11.12.2022).

¹⁸ A. Kustra-Rogatka, Kontrola konstytucyjności aktu prawa pierwotnego Unii Europejskiej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7.10.2021 r., K 3/21, Europejski Przegląd Sądowy 2021, nr 11, pp. 7-9.

членів, є те, що основні права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, становлять загальні принципи права Співтовариства (ст. 6(2) ДФЄС). Таким чином, право Співтовариства не виникає абстрактно і не залежить від держав-членів та їхніх спільнот на європейському просторі. Воно не створюється довільно європейськими інституціями. Натомість воно є результатом спільних дій держав-членів" (пункт 6.2. мотивувальної частини рішення К 18/04)¹⁹.

Висловлена в поданні Прем'єр-міністра теза про те, що Угода про асоціацію підриває верховенство Конституції, також є некоректною. Це питання було детально розглянуто у рішенні К 18/04, в якому Конституційний трибунал, серед іншого, зазначив, що ч. 1 ст. 8 Конституції однозначно гарантує положенням Конституції статус "найвищого закону Республіки Польща", і це положення супроводжується розпорядженням поважати і надавати перевагу нормам міжнародного права, належним чином сформованим і обов'язковим до виконання на території Республіки Польща. Таким чином, свідомим рішенням законодавець ввів до керівних принципів Конституції Республіки Польща, і в безпосередній близькості до статті 8(1), принцип, виражений у статті 9, згідно з яким "Республіка Польща поважає обов'язкове для неї міжнародне право". (див. п. 2.1. рішення К 18/04).

У рішенні К 18/04 ЄС зазначив, що колізія між правом ЄС та Конституцією можлива, але через спільну систему цінностей таку колізію слід вважати малоюмовірною. Більше того, такі колізії, як правило, мають бути узгоджені за допомогою проєвропейського тлумачення Конституції²⁰. Лише в ситуації, коли результат такого тлумачення суперечитиме чіткому формулюванню конституційних норм і його неможливо буде узгодити з мінімумом гарантійних функцій, які виконує Конституція, колізію між правом ЄС і Конституцією слід вважати "непереборною" (шляхом застосування про-європейського тлумачення) (див. п. 6.4. обґрунтування рішення К 18/04). КТ передбачив три шляхи вирішення непереборної колізії у вищезазначеному сенсі: внесення змін до Конституції; внесення змін до нормативних актів Співтовариства; рішення про вихід з ЄС (розглядається як остаточний захід) (див. п. 6.2. обґрунтування рішення К 18/04).

З контексту рішення К 18/04 випливає, що проблему можливих колізій між правом ЄС та Конституцією Польщі слід розглядати – з огляду на заявлену аксіологічну узгодженість правової системи Республіки Польща та правової системи ЄС) – виключно стосовно норм вторинного права та можливих договірних змін, що відбудуться після вступу Польщі до ЄС.

Подання Прем'єр-міністра де-факто не стосувалося відповідності ст. 1 та ст. 19 ДФЄС Конституції, а мало на меті перевірити конституційність рішень Суду ЄС щодо відповідності праву ЄС законів, які змінюють систему судової влади в Польщі. У зв'язку з цим слід зауважити, що у своєму рішенні К 18/04 КС зазначив, що "Конституційний Суд не може (...) робити предметом своєї безпосередньої оцінки конституційність постанов Суду ЄС. Це стосується як конкретних рішень, так і – в інтерпретації з конкретних рішень – "постійної лінії рішень Європейського суду", на яку посиляються заявники (особливо у заяві, поданій 19 квітня 2004 року). Дійсно, незалежно від суб'єктивних елементів у "прочитанні" та встановленні цієї "лінії", які за своєю природою можуть призвести до дуже різних результатів, оцінка судової практики будь-якого з юрисдикційних органів Європейських Співтовариств однозначно залишається поза межами повноважень Конституційного Суду, чітко визначених статтею 188 Конституції" (п. 9.1. Рішення К 18/04). З цих причин провадження у справі К 3/21 має бути припинено.

Польське конституційне регулювання також не залишає сумнівів у тому, що Конституційний Трибунал не має компетенції безпосередньо контролювати конституційність рішень Суду ЄС. Така теза знайшла своє підтвердження в практиці Конституційного Трибуналу в рішенні К 18/04 (див.

¹⁹ P. Bárd, A. Bodnar, The end of an era The Polish Constitutional Court's judgment on the primacy of EU law and its effects on mutual trust (<https://www.ceps.eu/ceps-publications/the-end-of-an-era/>, accessed 12.12.2022).

²⁰ A. Kustra-Rogatka, An illiberal turn or a counter-constitutional revolution? About the Polish Constitutional Tribunal before and after 2015 [in:] Courts and Judicial Activism under Crisis Conditions Policy Making in a Time of Illiberalism and Emergency Constitutionalism, ed. M. Belov, London 2021, pp. 101-124. М. Белов, Лондон 2021, с. 101-124.

п. 7 коментаря). Першою справою, в якій твердження про *ultra vires* знайшло відображення в резолютивній частині рішення, є вже згадане раніше рішення Конституційного Трибуналу від 14.07.2021 у справі Р 7/20. У коментованому рішенні у справі К 3/21 Конституційний Трибунал, щоправда, не використовує формулу "акт/дія *ultra vires*" в резолютивній частині рішення, але спосіб формулювання "обсягів неконституційності" визначає, що йдеться саме про цю специфічну модель контролю. Обидва рішення КС (у справах Р 7/20 та К 3/21) свідчать про прийняття цим органом помилкового тлумачення поняття "діяння/діяння *ultra vires*" і відповідно виходять за межі пізнання КС²¹.

Щодо наслідків рішення Конституційного трибуналу у справі К 3/21, слід підкреслити, що через специфіку предмета контролю (положення Договору про ЄС) таке рішення не може мати наслідком вилучення певного обсягу договірної норми з польського правопорядку. Щонайбільше, воно може стосуватися сфери застосування закону.

Проте слід зауважити, що у своєму рішенні у справі SK 45/09 – щодо проблеми наслідків встановлення неконституційності норм вторинного права ЄС – Конституційний трибунал зазначив, що наслідок у вигляді призупинення застосування на території Республіки Польща неконституційних норм права ЄС було б важко узгодити із зобов'язаннями держави-члена і принципом лояльного співробітництва, вираженим у ст. 4 п. "а" ст. 4 пар. 3 ДФЄС. Наслідком такого стану справ могло б стати провадження проти Польщі з боку Єврокомісії та скарга до Суду ЄС на порушення Польщею зобов'язань за Договорами (ст. 258-260 ДФЄС). Таким чином, Стокгольмський суд дійшов висновку, що рішення про невідповідність права ЄС Конституції повинно мати характер *ultima ratio* і прийматися лише тоді, коли всі інші способи вирішення конфлікту з нормами, що належать до правопорядку ЄС, виявляються неефективними.

Крім того, Конституційний трибунал зазначив, що конституційний принцип сприятливого ставлення Республіки Польща до європейської інтеграції та договірний принцип лояльності держав-членів до Союзу вимагають відстрочення набрання чинності рішенням Конституційного трибуналу відповідно до частини 3 статті 190 Конституції (див. пункт 2.7. рішення SK 45/09). На практиці таке відтермінування (втрати обов'язкової сили положенням польського законодавства, що транспонує Рамкове рішення) відбулося у випадку непрямого контролю конституційності норм підзаконних актів у рішенні у справі Р 1/05. Тези, сформульовані в рішенні у справі SK 45/09 щодо наслідків гіпотетичного визнання неконституційності положення вторинного права ЄС, тим більше виправдані в ситуації з рішенням про неконституційність норми первинного права ЄС. Той факт, що вони не були включені до резолютивної частини рішення у справі К 3/21, свідчить про відхід від попередньої судової практики з питання співвідношення Конституції та права ЄС.

У своєму рішенні у справі SK 45/09 Конституційний трибунал вказав, що після гіпотетичного рішення Конституційного трибуналу про невідповідність Конституції певних норм вторинного права ЄС, органи державної влади повинні вжити негайних заходів для усунення такого стану справ. Зважаючи на очевидність конституційної проблеми, сформульованої у поданні Прем'єр-міністра, належним порядком дій органів законодавчої та виконавчої влади після рішення Конституційного Трибуналу у справі К 3/21 має бути максимально швидко усунення суперечливих норм законодавства, що порушують узгоджені конституційні та європейські стандарти незалежності судової влади. Лише такі дії можуть призвести до повної імплементації конституційних норм, викладених у статтях 8(1), 9 та 90 Конституції²².

²¹ P. Bogdanowicz, Юридичний висновок щодо правових наслідків рішення Конституційного Трибуналу у справі №. К 3/21 щодо несумісності положень Договору про Європейський Союз з Конституцією Республіки Польща у світлі права Європейського Союзу (https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2021/10/P.Bogdanowicz_Opinia-prawna_nt.skutow.orzeczeniaTK.ws_TUE_-1.pdf, дата доступу: 9.12.2022).

²² S. Biernat, E. Łętowska, This Was Not Just Another Ultra Vires Judgment!: Commentary to the statement of retired judges of the Constitutional Tribunal, VerfBlog, accessed 10.12.2022.

5. Висновки

Коментоване рішення Конституційного Трибуналу страждає на фундаментальний формальний дефект, що є наслідком неналежного складу суду. Провадження у справі К 3/21 має бути припинено через неприпустимість винесення рішення та надуманість конституційної проблеми, викладеної у поданні. Рішення Конституційного Трибуналу – незважаючи на прийняття формули сфери дії резолютивної частини – де-факто призводить до контролю за рішеннями Суду ЄС. Таким чином, воно виходить за межі пізнання КТ. Рішення про ухвалення формули сфери дії резолютивної частини є спробою уникнути звинувачення в інтерпретації права ЄС. Дійсно, компетенція тлумачення норм права ЄС належить Суду ЄС, а не національним судам.

У разі виникнення сумнівів щодо тлумачення норм права ЄС, КТ повинен, на підставі статті 2673 ДФЕС, передати питання на розгляд Суду ЄС для отримання попереднього рішення. Подання Прем'єр-міністра – незалежно від наведених положень Конституції – ґрунтувалося на твердженні, характерному для контролю права ЄС, про вихід за межі делегованих повноважень (дія або акт *ultra vires*). Однак особливість концепції заборони актів *ultra vires* робить адекватність цього твердження практично виключеною при контролі за виконанням договорів. Це пов'язано з тим, що заборона актів *ultra vires* тісно пов'язана з обсягом делегованих повноважень. Тільки на підставі договору ці повноваження передаються.

Таким чином, заява про перевищення повноважень повинна стосуватися лише актів, виданих на підставі договору. Твердження про те, що акт *ultra vires* суперечить положенням Договору про заснування Європейського Союзу, має бути визнано неадекватним, а тому провадження у справі має бути припинено. Через специфіку предмета контролю (положення Договору про ЄС) коментоване рішення не може мати дерогативного ефекту у вигляді втрати обов'язкової сили певного обсягу договірної норми з польського правопорядку. Щонайбільше, це може стосуватися сфери застосування закону. Однак наслідок у вигляді призупинення застосування на території Республіки Польща неконституційних норм права ЄС було б важко узгодити із зобов'язаннями держави-члена та принципом лояльного співробітництва, вираженим у статті 4(3) Договору про заснування Європейського Союзу.

З огляду на очевидність конституційної проблеми, сформульованої в поданні Прем'єр-міністра, належним напрямком дій законодавчої та виконавчої влади після рішення Конституційного Суду у справі К 3/21 має бути якнайшвидше усунення суперечливих законодавчих норм, що порушують узгоджені конституційні та європейські стандарти незалежності судової влади.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. A. Gliszczyńska-Grabias, W Sadurski, Is It Polexit Yet? Comment on Case K 3/21 of 7 October 2021 by the Constitutional Tribunal of Poland, *European Constitutional Law Review*, 1-19. DOI:10.1017/S1574019622000396.
2. A. Kustra, Kelsenowski model kontroli konstytucyjności prawa a integracja europejska. *Studium wpływu*, Toruń 2015.
3. A. Kustra-Rogatka, An illiberal turn or a counter-constitutional revolution? About the Polish Constitutional Tribunal before and after 2015 [in:] *Courts and Judicial Activism under Crisis Conditions Policy Making in a Time of Illiberalism and Emergency Constitutionalism*, ed. M. Belov, London 2021, pp. 101-124. М. Белов, Лондон 2021, с. 101-124.
4. A. Kustra-Rogatka, Kontrola konstytucyjności aktu prawa pierwotnego Unii Europejskiej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7.10.2021 r., K 3/21, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 11, pp. 4-10.
5. A. Kustra-Rogatka, Kontrola konstytucyjności aktu prawa pierwotnego Unii Europejskiej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7.10.2021 r., K 3/21, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 11, pp. 7-9.
6. K. Witkowska-Chrzczonek, Poland in the European Union 2004-2021: constitutional foundations of membership and selected institutional problems, [in:] *Polish constitutional law in the context of contemporary challenges*, eds. Z. Witkowski, D. Lis-Staranowicz, M. Serowaniec, Toruń 2021, pp.585-618.

7. M. Florczak-Wątor, The Capture of the Polish Constitutional Tribunal and its Impact on the Rights and Freedoms of Individuals [in:] *The Condition of Democracy, Volume 2: Contesting Citizenship*, ed. J. Mackert, H. Wolf, B.S. Turner, London 2021, pp. 129-131.
8. M. Serowaniec, K. Jachimowicz, Protection of constitutional identity in light of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Poland: a comparative study, [in:] *Poland in good constitution? Contemporary issues of constitutional law in Poland in the European context*, eds. M. Löhnig, M. Serowaniec, J. Wantoch-Rekowski, Wien 2023, pp. 55-68.
9. P. Bogdanowicz, Юридичний висновок щодо правових наслідків рішення Конституційного Трибуналу у справі №. К 3/21 щодо несумісності положень Договору про Європейський Союз з Конституцією Республіки Польща у світлі права Європейського Союзу (https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2021/10/P.Bogdanowicz_Opinia-prawna_nt.skutow.orzeczeniaTK.ws_TUE_-1.pdf, дата доступу: 9.12.2022).
10. P. Bárd, A. Bodnar, The end of an era The Polish Constitutional Court's judgment on the primacy of EU law and its effects on mutual trust (<https://www.ceps.eu/ceps-publications/the-end-of-an-era/>, accessed 12.12.2022).
11. S. Biernat, E. Łętowska, This Was Not Just Another Ultra Vires Judgment!: Commentary to the statement of retired judges of the Constitutional Tribunal, *VerfBlog*, accessed 10.12.2022.
12. T. Zalasinski, Постанова конституційної проблеми (думка), "Gazeta Prawna", 26.10.2021. (<https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8278024,wyrok-tk-wyzszosc-prawa-krajowego-konstytucja-dr-tomasz-zalasinski.html>, дата доступу: 11.12.2022).
13. Z. Witkowski, K. Witkowska-Chrzczonec, M. Serowaniec, *Legislative and executive powers in Poland Toruń 2021*, pp. 106-143. DOI:10.12775/978-83-231-4637-7.
14. Z. Witkowski, M. Serowaniec, The impact of the European Union on Poland's constitutional identity, [in:] *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship*, ed. H.F. Koeck, Bucharest 2017, pp.113-128.

Перелік юридичних документів:

15. Закон від 8.09.2006 про внесення змін до Конституції Республіки Польща, *Законодавчий вісник*, поз. 1471.
16. Конституція Республіки Польща від 2.04.1997 (*Законодавчий вісник* № 78, поз. 483 з наступними змінами).
17. Рамкове рішення Ради 2002/584/JHA від 13.06.2002 про європейський ордер на арешт та процедури передачі між державами-членами (OJ L 190, с. 1).
18. Рішення КТ від 16.11.2011, Ref. SK 45/09 (*Законодавчий вісник* № 254, поз. 1530).
19. Рішення Конституційного суду від 11.05.2005, Ref. K 18/04 (*Законодавчий вісник* № 86, поз. 744).
20. Рішення Конституційного суду від 24.11.2010 р., реєстр. К 32/09 (*Законодавчий вісник* № 229, поз. 1506).
21. Рішення Конституційного суду від 27.04.2005, Ref. P1/05 (*Законодавчий вісник* № 77, поз. 680).

References

Bibliography:

1. A. Gliszczynska-Grabias, W Sadurski, Is It Polexit Yet? Comment on Case K 3/21 of 7 October 2021 by the Constitutional Tribunal of Poland, *European Constitutional Law Review*, 1-19. DOI:10.1017/S1574019622000396.
2. A. Kustra, Kelsenowski model kontroli konstytucyjności prawa a integracja europejska. *Studium wpływu*, Toruń 2015.
3. A. Kustra-Rogatka, An illiberal turn or a counter-constitutional revolution? About the Polish Constitutional Tribunal before and after 2015 [in:] *Courts and Judicial Activism under Crisis Conditions Policy Making in a Time of Illiberalism and Emergency Constitutionalism*, ed. M. Belov, London 2021, pp. 101-124. M. Bielov, London 2021, s. 101-124.
4. A. Kustra-Rogatka, Kontrola konstytucyjności aktu prawa pierwotnego Unii Europejskiej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7.10.2021 r., K 3/21, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 11, pp. 4-10.
5. A. Kustra-Rogatka, Kontrola konstytucyjności aktu prawa pierwotnego Unii Europejskiej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7.10.2021 r., K 3/21, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 11, pp. 7-9.
6. K. Witkowska-Chrzczonec, Poland in the European Union 2004-2021: constitutional foundations of membership and selected institutional problems, [in:] *Polish constitutional law in the context of contemporary challenges*, eds. Z. Witkowski, D. Lis-Staranowicz, M. Serowaniec, Toruń 2021, pp.585-618.
7. M. Florczak-Wątor, The Capture of the Polish Constitutional Tribunal and its Impact on the Rights and Freedoms of Individuals [in:] *The Condition of Democracy, Volume 2: Contesting Citizenship*, ed. J. Mackert, H. Wolf, B.S. Turner, London 2021, pp. 129-131.

8. M. Serowaniec, K. Jachimowicz, Protection of constitutional identity in light of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Poland: a comparative study, [in]: Poland in good constitution? Contemporary issues of constitutional law in Poland in the European context, eds. M. Löhnig, M. Serowaniec, J. Wantoch-Rekowski, Wien 2023, pp. 55-68.
9. P. Bogdanowicz, Yurydychnyi vysnovok shchodo pravovykh naslidkiv rishennia Konstytutsiinoho Trybunalu u spravi №. K 3/21 shchodo nesumisnosti polozhen Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz z Konstytutsiieiu Respubliki Polshcha u svitli prava Yevropeiskoho Soiuzu (https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2021/10/P.Bogdanowicz_Opinia-prawna_nt.skutow.orzeczeniaTK.ws_TUE_-1.pdf, data dostupu: 9.12.2022).
10. P. Bárd, A. Bodnar, The end of an era The Polish Constitutional Courts judgment on the primacy of EU law and its effects on mutual trust (<https://www.ceps.eu/ceps-publications/the-end-of-an-era/>, accessed 12.12.2022).
11. S. Biernat, E. Łętowska, This Was Not Just Another Ultra Vires Judgment!: Commentary to the statement of retired judges of the Constitutional Tribunal, VerfBlog, accessed 10.12.2022.
12. T. Zalasinski, Postanovka konstytutsiinoi problemy (dumka), "Gazeta Prawna", 26.10.2021. (<https://serwis.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8278024,wyroki-tytu-tytu-wyzszosc-prawa-krajowego-konstytucja-dr-to-masz-zalasinski.html>), data dostupu: 11.12.2022).
13. Z. Witkowski, K. Witkowska-Chrzczonek, M. Serowaniec, Legislative and executive powers in Poland Toruń 2021, pp. 106-143. DOI:10.12775/978-83-231-4637-7.
14. Z. Witkowski, M. Serowaniec, The impact of the European Union on Poland's constitutional identity, [in]: Proceedings of the International Conference European Unions History, Culture and Citizenship, ed. H.F. Koeck, Bucharest 2017, pp.113-128.

List of legal documents:

15. Konstytucja Republiki Polshcha vid 2.04.1997 (Zakonodavchyi visnyk № 78, poz. 483 z nastupnymy zminamy).
16. Ramkove rishennia Rady 2002/584/JHA vid 13.06.2002 pro yevropeyskyi order na aresht ta protsedury peredachi mizh derzhavamy-chlenamy (OJ L 190, s. 1).
17. Rishennia KT vid 16.11.2011, Ref. SK 45/09 (Zakonodavchyi visnyk № 254, poz. 1530).
18. Rishennia Konstytutsiinoho sudu vid 11.05.2005, Ref. K 18/04 (Zakonodavchyi visnyk № 86, poz. 744).
19. Rishennia Konstytutsiinoho sudu vid 24.11.2010 r., reiestr. K 32/09 (Zakonodavchyi visnyk № 229, poz. 1506).
20. Rishennia Konstytutsiinoho sudu vid 27.04.2005, Ref. P1/05 (Zakonodavchyi visnyk № 77, poz. 680).
21. Zakon vid 8.09.2006 pro vnesennia zmin do Konstytutsii Respubliki Polshcha, Zakonodavchyi visnyk, poz. 1471.

УДК 342.4

doi.org/10.30970/jcl.4.2022.2

Олександр Марусяк

доктор філософії в галузі «право»,
доцент кафедри права ПВНЗ «Європейський університет»,
експерт Центру політико-правових реформ, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-4113-0624
E-mail: alex.marusiak@gmail.com

НОМІНАЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ПРОБЛЕМИ ВИСЛОВЛЕННЯ НЕДОВІРИ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ
УКРАЇНИ ОКРЕМИМ ПОСАДОВИМ ОСОБАМ
У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

PARLIAMENT'S APPOINTING/REMOVING POWER DURING
WARTIME: CHALLENGES OF NO-CONFIDENCE MOTION TO PUBLIC
OFFICIALS BY THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE DURING THE
PERIOD OF MARITAL LAW

Oleksandr Marusiak

Dr. iur. (Ph.D. in Law), Associate Professor of Law Department at European University,
Expert at the Centre of Policy and Legal Reform, Kyiv, Ukraine

Abstract | The article is devoted to analyzing the new powers of the Verkhovna Rada of Ukraine to dismiss certain officials by expressing a no-confidence motion during martial law. Critical comments are made regarding the innovations created by the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Functioning of the Civil Service and Local Self-Government during the Period of Martial Law" dated 12 May 2022 No. 2259-IX, as well as the parliamentary practice of their implementation in the case of the no-confidence motion to Ombudsman (i.e. the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine) on 31 May 2022. Eight logical schemes are attached to the article to better visualize the interaction of the Verkhovna Rada of Ukraine with other public administration bodies in appointing/removing power exercised under the Constitution of Ukraine.

Keywords: appointing/removing power, Parliament, Verkhovna Rada of Ukraine, no-confidence motion, martial law.

Анотація | Стаття присвячена аналізу нових повноважень Верховної Ради України щодо звільнення певних посадових осіб шляхом висловлення їм недовіри під час дії воєнного стану. Висловлюються критичні зауваження щодо новацій, породжених Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2259-IX, а також парламентській практиці їх імплементації у випадку з висловленням недовіри Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини 31 травня 2022 року. До статті додаються вісім схем для кращої візуалізації взаємодії Верховної Ради України з іншими органами державної влади при реалізації нею номінаційних повноважень відповідно до Конституції України.

Ключові слова: номінаційні повноваження, Парламент, Верховна Рада України, висловлення недовіри, воєнний стан.

Номінаційні (кадрові) повноваження Верховної Ради України — це сукупність повноважень Українського Парламенту щодо формування персонального складу органів державної влади. Номінаційні повноваження Верховної Ради України включають в себе як можливість самостійного призначення на посаду та/або звільнення з посад певних посадових осіб (зокрема, в контексті формування внутрішніх парламентських структур, а також інших органів державної влади), так і безпосередню або опосередковану участь Парламенту у процесі призначення на посаду і/або звільнення з посади певних посадових осіб на рівні з іншими органами державної влади.

Новий етап російської агресії проти України, який розпочався 24 лютого 2022 року, не лише суттєво вплинув на законодавчий процес у Верховній Раді України, а й опосередковано викликав зміну усталених законодавчих практик та підходів до здійснення Парламентом своїх номінаційних повноважень в умовах війни. Зокрема, 12 травня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (далі — Закон № 2259-IX)¹, який, зокрема, доповнив статтю 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»², частиною четвертою такого змісту:

У період дії воєнного стану Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, крім підстав, передбачених спеціальними законами, також у разі висловлення недовіри такій посадовій особі (за винятком посадових осіб, призначення на посади та звільнення з посад яких здійснюється Верховною Радою України за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України).

Питання про висловлення недовіри може бути ініційовано Головою Верховної Ради України або не менш як однією четвертою народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Таке питання розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України невідкладно згідно з Регламентом Верховної Ради України, без урахування процедур, передбачених спеціальними законами, що визначають правовий статус відповідних посадових осіб. Рішення про висловлення недовіри вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від конституційного складу Верховної Ради України. Висловлення Верховною Радою України недовіри має наслідком звільнення посадової особи із займаної посади.

Фактично нововведення, яке запропонував Закон № 2259-IX, передбачає наділення Верховної Ради України додатковим номінаційним повноваженням щодо звільнення посадової особи у формі висловлення їй недовіри, незалежно від того, які підстави щодо звільнення таких посадових

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. *Голос України* від 19 травня 2022 року. № 107.

² Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

осіб передбачені спеціальними законами (і чи передбачені вони взагалі). Варто зазначити, що Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України ще під час розгляду цього законопроект у другому читанні висловило критичні міркування щодо цієї новації в пункті 7 Зауважень³ до законопроект 7269⁴:

Слід зазначити, що Конституцією України не передбачено існування інституту «висловлення недовіри» посадовим особам, які призначаються Верховною Радою України самостійно. Тому запропонована новела не узгоджується з вимогами положень статей 19, 85 Основного Закону України.

Окрім того, конституційні засади визначення повноважень Голови Верховної Ради України (їх виключний перелік міститься безпосередньо в статті 88 Конституції України, а порядок здійснення встановлюється Регламентом Верховної Ради України) не передбачає можливості ініціювання питання про висловлення недовіри та звільнення будь-якої посадової особи з числа тих, які призначаються парламентом на посади, за ініціативою Голови парламенту.

Підтримуючи позицію Головного юридичного управління, вважаю за необхідне зазначити про існування проблеми юридичної визначеності обсягу дії цього нового повноваження Парламенту, оскільки це повноваження Верховної Ради України не застосовується щодо всіх посадових осіб. Спробуємо з'ясувати, які саме посадові особи дійсно підпадають під дію частини четвертої статті 12 Закону «Про правовий режим воєнного стану» (у редакції Закон № 2259-IX).

Текстуальний аналіз частини четвертої статті 12 вищезгаданого закону дозволяє відразу з'ясувати перелік тих посадових осіб, які не можуть бути звільнені таким чином: це посадові особи, призначення на посади та звільнення з посад яких здійснюється Верховною Радою України за поданням **Президента України** або **Кабінету Міністрів України**.

Незважаючи на те, що Конституція України⁵ не містить переліку номінаційних повноважень Верховної Ради України у систематизованому вигляді в якійсь із статей розділу IV «Верховна Рада України», більшість з них зібрано у статті 85 Конституції України. Відповідно до цієї статті Конституції України Верховна Рада України призначає на посаду та звільняє з посади за поданням **Президента України** (схема 1):

- 1) Голову Служби безпеки України (статті 85.1.12¹, 106.1.14)⁶;
- 2) Голову Національного банку України (стаття 85.1.18);
- 3) членів Центральної виборчої комісії (стаття 85.1.21).

Отож, частина четверта статті 12 Закону «Про правовий режим воєнного стану» однозначно не може розповсюджувати свою дію на цих посадовців.

Однак Конституція України не передбачає призначення на посади та звільнення з посад Верховною Радою України будь-яких посадовців за поданням **Кабінету Міністрів України**. Верховна Рада України призначає окремих посадовців лише за поданням **Прем'єр-міністра України**, однак не Уряду загалом. Зокрема, Верховна Рада України призначає за поданням **Прем'єр-міністра України**, однак може самостійно звільняти (схема 2):

- 1) членів Кабінету Міністрів України (крім Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України) (статті 85.1.12, 114.4);
- 2) Голову Антимонопольного комітету України (стаття 85.1.12);
- 3) Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України (стаття 85.1.12);
- 4) Голову Фонду державного майна України (стаття 85.1.12).

³ Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту закону України про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану (реєстр. № 7269, друге читання) від 12 травня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1287044> (дата звернення: 18.11.2022 р.).

⁴ Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану (реєстр. № 7269 від 9 квітня 2022 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39399> (дата звернення: 18.11.2022 р.).

⁵ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

⁶ В цій статті положення Конституції України цитуються за формулою «Номер статті. Номер частини. Номер пункту».

Крім того, відповідно до Конституції України Верховна Рада України призначає за поданням **Президента України**, однак самостійно звільняє (схема 3):

- 1) Прем'єр-міністра України;
- 2) Міністра оборони України;
- 3) Міністра закордонних справ України (статті 85.1.12, 106.1.9,10, 114.2,4).

У зв'язку з цим виникає плутанина із застосуванням цієї законодавчої новації: за логікою частини четвертої статті 12 Закону «Про правовий режим воєнного стану» Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, однак, якщо Верховна Рада України дійсно призначає відповідну посадову особу, проте за поданням Прем'єр-міністра України (до того ж вона може звільняти його самостійно), чи має тоді Верховна Рада повноваження висловити недовіру такій посадовій особі? Або якщо Верховна Рада України призначає особу за поданням Президента України, однак звільняє її самостійно?

Якщо звужено тлумачити це законодавче положення, то Верховна Рада України не має таких номінаційних повноважень. Однак, якщо тлумачити це положення розширено, то під пряме та одностороннє виключення попадають лише ті посадові особи, які **призначаються і звільняються** Верховною Радою України за поданням **Президента України**, тоді як всі інші посадові особи, які призначаються і звільняються Верховною Радою за поданням інших посадових осіб або які лише призначаються за поданням Президента України — ні.

З іншого боку, якщо Верховна Рада України лише призначає, однак не звільняє особу на певну посаду, то однозначно щодо такої особи ця законодавча новація не застосовується. Наприклад, Верховна Рада України призначає третину складу **Конституційного Суду України** (схема 6), однак звільнити суддю Конституційного Суду України Парламент відповідно до Конституції України не може (див. статті 85.1.26, 148.2, 149¹). Так само положення частини четвертої статті 12 Закону «Про правовий режим воєнного стану» не стосується Генерального прокурора (схема 7), оскільки відповідно до Конституції України Верховна Рада України, з одного боку, надає **Президенту України** згоду на призначення на посаду та звільнення з посади **Генерального прокурора** (статті 85.1.25 [перше речення], 106.1.11, 131^{1.3}), а з іншого боку, і так володіє конституційним повноваженням щодо висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади (статті 85.1.25 [друге речення], 131^{1.5}).

Також у контексті цієї проблематики можна дискутувати, чи дієслово «обирає», яке також використовується у Конституції України для позначення номінаційних повноважень, є тотожним дієслову «призначає». Наприклад, **Вища рада правосуддя** (схема 8) складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох — **обирає** з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох — **призначає** Президент України, двох — **обирає** Верховна Рада України, двох — **обирає** з'їзд адвокатів України, двох — **обирає** всеукраїнська конференція прокурорів, двох — **обирає** з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (стаття 131.2). Отож, Верховна Рада України **обирає** (а не **призначає**) двох членів Вищої ради правосуддя, однак Конституція України не наділяє її повноваженнями звільняти відповідних членів Вищої ради правосуддя (при цьому стаття 24.2 [другий абзац] Закону України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя»⁷ зі змінами згідно із Законом № 1635-IX від 14 липня 2021 року⁸ дозволяє органу, який обрав (призначив) члена Вищої ради правосуддя, за поданням Вищої ради правосуддя ухвалювати рішення про звільнення члена Вищої ради правосуддя з посади з окремих підстав, передбачених у цій статті). Таке положення закону цілком може стати предметом конституційного провадження у Конституційному Суді України.

⁷ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14 липня 2021 року № 1635-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 38. Ст. 320.

Яких тоді посадових осіб **Верховна Рада України** призначає на посади та звільняє з посад самостійно (без будь-яких подань з боку інших суб'єктів владних повноважень)? Ось список цих посадовців (схеми 4 і 5):

- 1) половина складу **Ради Національного банку України** (статті 85.1.19);
- 2) половина складу **Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення** (статті 85.1.20);
- 3) Голова та інші члени **Рахункової палати** (стаття 85.1.16);
- 4) **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини** (стаття 85.1.16 [перше речення]);
- 5) **керівник апарату Верховної Ради України** (стаття 85.1.35 [перше речення]).

Здавалося б, оскільки ці посадовці призначаються та звільняються Верховною Радою України самостійно, то вони однозначно підпадають під дію частини четвертої статті 12 Закону «Про правовий режим воєнного стану». Однак Закон № 2259-IX, відповідно до якого стаття 12 була доповнена цією частиною, не гармонізував цю логіку щодо нового повноваження Верховної Ради України з іншими положеннями Закону «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, незважаючи на те, що стаття 10 «Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану» була викладена цим же Законом № 2259-IX у новій редакції, між частиною першою цієї статті та частиною четвертою статті 12 є очевидна суперечність. Зокрема, частина перша статті 10 Закону «Про правовий режим воєнного стану» в редакції Закону від 12 травня 2022 року № 2259-IX передбачає таке:

У період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність.

Таким чином, частина четверта статті 12 цитованого закону дозволяє достроково припинити повноваження, зокрема, **Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини** (адже цей посадовець призначається на посаду і звільняється з посади Верховною Радою України) у період дії воєнного стану, тоді як частина перша статті 10 прямо забороняє це. Крім того, відповідно до частини першої статті 10 повноваження **Національного банку України** не можуть бути припинені під час дії воєнного стану, тоді як частина четверта статті 12 створює передумови для блокування Верховною Радою України діяльності Ради Національного банку України через можливість висловлення недовіри половині складу цього органу, яка призначається і звільняється Верховною Радою України. Звісно, можна було витлумачити ці законодавчі положення таким чином, що, наприклад, вони стосуються усіх посадових осіб, які призначаються та звільняються Верховною Радою України, окрім Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Однак на практиці нове повноваження Верховної Ради України щодо висловлення недовіри посадовій особі під час дії воєнного стану було витлумачено та імплементовано зовсім по-іншому.

Закон № 2259-IX набрав чинності 20 травня 2022 року, і вже 31 травня 2022 року Верховна Рада України проголосувала за постанову № 2294-IX «Про висловлення недовіри Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини Денісовій Л.Л.»⁹, відповідно до якої Парламент висловив недовіру (що має наслідком звільнення з посади) Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини Денісовій Людмилі Леонтиївні на підставі проаналізованої в цьому дослідженні частини четвертої статті 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Незважаючи на те, що Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»¹⁰ передбачає фіксований строк повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з

⁹ Про висловлення недовіри Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини Денісовій Л.Л.: Постанова Верховної Ради України № 2294-IX. *Голос України* від 2 червня 2022 року. № 115.

¹⁰ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

прав людини (частина шоста статті 5) і вичерпний перелік підстав для припинення його повноважень та звільнення з посади (стаття 9), а частина перша статті 10 Закону «Про правовий режим воєнного стану» в редакції Закону від 12 травня 2022 року № 2259-IX прямо передбачає неможливість припинення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини під час дії воєнного стану, Верховна Рада України все одно застосувала положення частини четвертої статті 12 Закону «Про правовий режим воєнного стану» щодо цього посадовця і звільнила його через висловлення недовіри. Чи була об'єктивна потреба в ухваленні такого рішення? Ні, адже Парламент навіть не зробив невідкладного призначення нового Уповноваженого з прав людини замість посадовця, якому висловив недовіру. Лише 1 липня 2022 року Верховна Рада України проголосувала за постанову № 2353-IX¹¹, якою призначила на посаду нового Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини — Лубінця Дмитра Валерійовича.

Таким чином, законодавча конструкція частини четвертої статті 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», яка передбачає розширення номінаційних повноважень Верховної Ради України протягом часу дії воєнного стану, є недосконалою, породжує колізії в межах самого ж Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а тому потребує ґрунтовного доопрацювання.

Імплементация цього положення на практиці у 2022 році вже продемонструвала, що ця законодавча новація радше створює легітимне підґрунтя для політичного тиску на окремих посадовців, які призначаються та звільняються Верховною Радою України, а також надає народним депутатам України додатковий простір для політичних зловживань, ніж озброює Парламент реальними юридичними інструментами для оптимізації процесу реалізації власних номінаційних повноважень в умовах війни.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту закону України про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану (реєстр. № 7269, друге читання) від 12 травня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1287044> (дата звернення: 18.11.2022 р.).

Перелік юридичних документів:

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 7-8. Ст. 50.
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.
5. Про висловлення недовіри Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини Денісовій Л.Л.: Постанова Верховної Ради України № 2294-IX. Голос України від 2 червня 2022 року. № 115.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14 липня 2021 року № 1635-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 38. Ст. 320.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. Голос України від 19 травня 2022 року. № 107.
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
9. Про призначення Лубінця Д.В. на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Постанова Верховної Ради України від 1 липня 2022 року № 2353-IX. Голос України від 2 липня 2022 року. № 136.

¹¹ Про призначення Лубінця Д.В. на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Постанова Верховної Ради України від 1 липня 2022 року № 2353-IX. Голос України від 2 липня 2022 року. № 136.

10. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану (реєстр. № 7269 від 9 квітня 2022 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39399> (дата звернення: 18.11.2022 р.).

References

Bibliography:

1. Zauvazhennia Holovnoho yurydychnoho upravlinnia Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy do proiektu zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia derzhavnoi sluzhby ta mistsevoho samovriaduvannia u period dii voiennoho stanu (reiestr. № 7269, druhe chytannia) vid 12 travnia 2022 roku. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1287044> (data zvernennia: 18.11.2022 r.).

List of legal documents:

2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.
3. Pro Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23 hrudnia 1997 roku № 776/97-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1998. № 20. St. 99.
4. Pro Vyshchu radu pravosuddia: Zakon Ukrainy vid 21 hrudnia 2016 roku № 1798-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2017. № 7-8. St. 50.
5. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015. № 28. St. 250.
6. Pro pryznachennia Lubintsia D.V. na posadu Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 1 lypnia 2022 roku № 2353-IX. Holos Ukrainy vid 2 lypnia 2022 roku. № 136.
7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia derzhavnoi sluzhby ta mistsevoho samovriaduvannia u period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2022 roku № 2259-IX. Holos Ukrainy vid 19 travnia 2022 roku. № 107.
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo poriadku obrannia (pryznachennia) na posady chleniv Vyshchoi rady pravosuddia ta diialnosti dystsyplinarnykh inspektoriv Vyshchoi rady pravosuddia: Zakon Ukrainy vid 14 lypnia 2021 roku № 1635-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2021. № 38. St. 320.
9. Pro vyslovlennia nedoviry Upovnovazhenomu Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny Denisovii L.L.: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № 2294-IX. Holos Ukrainy vid 2 chervnia 2022 roku. № 115.
10. Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu" shchodo funktsionuvannia mistsevoho samovriaduvannia u period dii voiennoho stanu (reiestr. № 7269 vid 9 kvitnia 2022 r.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39399> (data zvernennia: 18.11.2022 r.).

Додатки:

Схема 1. Перелік осіб, які призначаються і звільняються Верховною Радою України за поданням Президента України відповідно до Конституції України

Верховна Рада України	Президент України
призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Президента України:	вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади:
1) Голов(у/и) Служби безпеки України (статті 85.1.12 ¹ , 106.1.14); 2) Голов(у/и) Національного банку України (стаття 85.1.18); 3) членів Центральної виборчої комісії (стаття 85.1.21).	

Схема 2. Перелік осіб, які призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до Конституції України

Верховна Рада України	Прем'єр-міністр України
призначає за поданням Прем'єр-міністра України:	вносить до Верховної Ради України подання про призначення:
1) членів Кабінету Міністрів України (крім Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України) (статті 85.1.12, 114.4); 2) Голови Антимонопольного комітету України; 3) Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України; 4) Голови Фонду державного майна України (стаття 85.1.12).	

Схема 3. Перелік осіб, які призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України відповідно до Конституції України

Верховна Рада України	Президент України
призначає за поданням Президента України:	вносить до Верховної Ради України подання про призначення:
1) Прем'єр-міністра України; 2) Міністра оборони України; 3) Міністра закордонних справ України. (статті 85.1.12, 106.1.9,10, 114.2,4)	

Схема 4. Перелік посадових осіб, які призначаються і звільняються Верховною Радою України відповідно до Конституції України

Верховна Рада України	
призначає на посад(у/и):	звільняє з посад(и):
1) Голову та інших членів Рахункової палати (стаття 85.1.16); 2) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (стаття 85.1.16 [перше речення]); 3) керівника апарату Верховної Ради України (стаття 85.1.35 [перше речення]).	

Схема 5. Призначення та звільнення складу Ради Національного банку України та Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення

Верховна Рада України	Президент України
призначає на посади та звільняє з посад	
половину	половину
1) складу Ради Національного банку України (статті 85.1.19, 106.1.12); 2) складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (статті 85.1.20, 106.1.13).	

Схема 6. Призначення суддів Конституційного Суду України

Конституційний Суд України складається з 18 суддів (статті 85.1.26, 106.1.22, 148.1,2):		
Верховна Рада України	Призначає (відбір – на конкурсних засадах)	третину (6 суддів)
Президент України		третину (6 суддів)
з'їзд суддів України		третину (6 суддів)

Схема 7. Призначення та звільнення Генерального прокурора

Верховна Рада України	Президент України
1) надає згоду на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України	призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України
Генерального прокурора (статті 85.1.25 [перше речення], 106.1.11, 131 ^{1.3}).	
2) висловлює недовіру Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади (статті 85.1.25 [друге речення], 131 ^{1.5})	-

Схема 8. Формування складу Вищої ради правосуддя

Вища рада правосуддя складається з 21 члена, з яких (стаття 131.2,4):		
з'їзд суддів України	обирає	10 членів
Верховна Рада України		2 членів
з'їзд адвокатів України		2 членів
всеукраїнська конференція прокурорів		2 членів
з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ		2 членів
Президент України	призначає	2 членів
Голова Верховного Суду	входить до складу ВРП за посадою	

УДК 342:352.075(477)

doi.org/10.30970/jcl.4.2022.3

Руслан Бедрій

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна

E-mail: ruslanbedriy@ukr.net

ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

CONTENT OF THE ECONOMIC FUNCTION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AND ITS IMPLEMENTATION UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Ruslan Bedrii

PhD in Law, Docent of the Constitutional Law Department,
Law Faculty of Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article analyzes the content of the economic function of local self-government and its implementation in the context of Russian armed aggression in Ukraine. It is noted that the content of the economic function of local self-government embraces the relevant powers of its subjects in the economic sphere, defined in the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" and detailed in sectoral legislation. In addition, the problems of the implementation of the economic function and the relevant powers of local self-government entities under martial law in Ukraine, caused by significant destruction of industrial infrastructure, displacement of business, etc. are indicated, as well as ways to solve them.

Keywords: economic function of local self-government, powers in the economic sphere, legal regime of martial law, Russian armed aggression, restoration of infrastructure.

Анотація | У статті аналізується зміст економічної функції місцевого самоврядування та її реалізація в умовах російської збройної агресії в Україні. При цьому зазначається, що змістовним наповненням економічної функції місцевого самоврядування є відповідні повноваження його суб'єктів у господарсько-економічній сфері, визначені у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деталізовані у галузевому законодавстві. Крім того, вказується на проблеми реалізації економічної функції та відповідних повноважень суб'єктів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні, спричинені значними руйнуваннями промислової інфраструктури, переміщенням бізнесу тощо, а також шляхи їх вирішення.

Ключові слова: економічна функція місцевого самоврядування, повноваження у господарсько-економічній сфері, правовий режим воєнного стану, російська збройна агресія, відновлення інфраструктури.

У науці конституційного права проблематика місцевого самоврядування є однією з найбільш цікавих та актуальних, хоча і недостатньо досліджених. Це багатогранне явище має давні традиції, які сягають далекого минулого. Власне сама ідея демократії та самоврядування виникла і розвивалася протягом світової історії та значною мірою реалізовувалася саме на місцевому рівні.

Після здобуття Україною незалежності були започатковані процеси побудови громадянського суспільства, демократичної правової держави, що базується на принципах верховенства права, пріоритету прав людини, поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, які супроводжувались становленням і розвитком місцевого самоврядування.

Починаючи з 1990 року, коли у вітчизняній науці почалося формування сучасних поглядів на місцеве самоврядування, доктринальні та прикладні аспекти функціонування місцевого самоврядування та його суб'єктів досліджували у своїх працях М. О. Баймуратов, Ю.Г. Барабаш, О. В. Батанов, В. І. Борденюк, О.М. Бориславська, І. П. Бутко, В. П. Грובה, П.Ф. Гураль, Р.А. В. М. Кампо, А. М. Колодій, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, І. О. Кресіна, А. Р. Крусян, П. М. Любченко, Н. В. Мішина, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, С. Г. Серьогіна, О. В. Скрипнюк, Ю. М. Тодика, В.А. Устименко, В. Л. Федоренко, В.М. Шаповал та ін.

Проте, існуюча в Україні система місцевого самоврядування сьогодні не відповідає у першу чергу економічним очікуванням та потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав і свобод, у тому числі й у першу чергу економічних прав, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого економічного розвитку дієздатної громади.

Фундаментальними принципами проведення сучасних демократичних реформ проголошується децентралізація публічної влади та субсидіарність у наданні публічних послуг.

В нашій державі з 2014 року триває реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації. Це комплексна та багатогранна реформа, що вплинула на якісні зміни в усіх сферах життя територіальних громад, в тім числі їх матеріально-фінансове забезпечення. Проте, російська збройна агресія в Україні, розв'язана 24 лютого 2022 року, призупинила процеси реформування місцевого самоврядування та розвитку муніципального сектора економіки країни.

Зазначені проблеми породжують необхідність концептуальних та науково-практичних досліджень.

У цьому контексті, слід зазначити, що концептуальний аналіз муніципально-правових явищ був би неповним без з'ясування функціональних аспектів місцевого самоврядування. На думку, О.В. Батанова, системний та структурний аналіз, хоча й є достатньо універсальними підходами, не вичерпують усіх загальнонаукових методів пізнання місцевого самоврядування, яке потребує також функціональної характеристики, оскільки іманентною якістю будь-якої системи поряд з виникненням та розвитком є її функціонування¹.

Функціональний аналіз місцевого самоврядування сприяє з'ясуванню конституційно-правової природи цього багатогранного явища, розкриває обсяг, характер і зміст діяльності суб'єктів системи місцевого самоврядування – територіальних громад та їх жителів, органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Лише визначивши функції місцевого самоврядування, можна повною мірою усвідомити його роль у механізмі вирішення питань місцевого значення та надання публічних послуг населенню, у громадянському та політичному суспільстві, у конституційному механізмі загалом.

Найбільш важливе місце у системі функцій місцевого самоврядування посідають його об'єктні функції, а саме: політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні тощо. Виділення да-

¹ Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування. Дис. ...докт. юрид. наук. Спец. 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право. К. 2011. С. 205.

ної групи функцій зумовлено наявністю широкого кола питань (об'єктів) місцевого життя, які постають на локально-регіональному рівні. Об'єктні функції займають центральне місце у системі основних функцій місцевого самоврядування. Найсуттєвішим чинником побудови даної класифікації є специфіка об'єктів локальної діяльності – питань місцевого значення.

У свою чергу, комплекс економічних питань місцевого значення зумовлює виділення економічної функції місцевого самоврядування. За сутністю ця функція є напрямом локальної діяльності муніципальних структур із вирішення економічних питань місцевого життя. Зміст економічної функції місцевого самоврядування полягає у розгляді і вирішенні економічних питань місцевого значення, включаючи діяльність щодо утворення, реорганізації та ліквідації комунальних підприємств, а також здійснення контролю за їх діяльністю; у виконанні програм економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць тощо. Складовими економічної функції місцевого самоврядування є різні види діяльності в окремих сферах господарського життя сільських, селищних, міських громад. Такими сферами місцевої економіки, як слушно зазначає О.В. Батанов, є комунальна промисловість, підприємництво, сектор побутового обслуговування, сільське господарство тощо².

Змістовним наповненням економічної функції місцевого самоврядування є відповідні повноваження суб'єктів місцевого самоврядування у господарсько-економічній сфері.

У цьому контексті слід зазначити, що згідно господарського законодавства України органи місцевого самоврядування є учасниками відносин у сфері господарювання, а також суб'єктами організаційно-господарських повноважень (ст. ст. 2, 3 ГКУ).

Певною мірою ситуацію ускладнює відсутність законодавчого закріплення категорії «організаційно-господарські повноваження».

Проте, аналіз компетенції органів місцевого самоврядування у господарсько-економічній сфері дозволяє виділити наступні види їх повноважень:

- засновницькі повноваження, зокрема щодо права заснування господарських товариств та комунальних унітарних підприємств;
- повноваження щодо реалізації прав використання комунального майна, зокрема у відносинах: 1) використання природних ресурсів; 2) державного приватного партнерства; 3) оренди майна (рухомого та нерухомого); 4) передачі об'єктів у концесію; 5) здійснення закупівель необхідних товарів за кошти місцевих бюджетів тощо;
- нормотворчі повноваження, зокрема, щодо регламентації господарської компетенції органів місцевого самоврядування у статуті територіальної громади, а також у численних підзаконних нормативно-правових актах, спрямованих на реалізацію оренди (концесії), тощо;
- владні повноваження у сфері державного регулювання господарської діяльності;
- владні повноваження у сфері регулювання діяльності щодо використання об'єктів комунальної власності³.

Зазначеним повноваженням виконавчих органів місцевого самоврядування в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» присвячено низку статей, а саме: стаття 27 «Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку», стаття 28 «Повноваження в галузі бюджету і цін», стаття 29 «Повноваження щодо управління комунальною власністю», стаття 30 «Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку», стаття 31 «Повноваження в галузі будівництва» тощо⁴.

² Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування. Дис. ...докт. юрид. наук. Спец. 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право. К. 2011. С. 235.

³ Возна В. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері господарювання: удосконалення законодавчого забезпечення // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (81) 2015. С. 126.

⁴ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170 (зі змінами).

Слід зазначити, що повноваження виконавчих органів місцевих рад у господарсько-економічній сфері, регламентовані в Законі України «Про місцеве самоврядування», деталізуються у галузевому законодавстві.

Так, владними повноваженнями господарсько-економічного характеру органи місцевого самоврядування наділяються й у сфері житлово-комунального господарства, у якій зокрема вони зобов'язані утримувати надані у користування чи належні їм на праві власності жилі, виробничі, побутові та інші приміщення відповідно до вимог санітарних норм⁵; у сфері енергетики, де вони беруть участь у розробці комплексних планів постачання енергії споживачам на підпорядкованій їм території; участь у розробці і реалізації системи заходів щодо роботи об'єктів електроенергетики у надзвичайних умовах; регулювання тарифів на теплову енергію відповідно до законодавства; сприяння розвитку енергетики в регіоні⁶; у сфері транспорту, де вони подають допомогу підприємствам і організаціям транспорту у поліпшенні використання транспортних засобів відправниками (одержувачами) вантажів і розвитку (в тому числі на пайових засадах) будівельної індустрії, об'єднують кошти підприємств, організацій, колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, кооперативів (за їх згодою), а також бюджетні та позабюджетні кошти для вдосконалення транспортної мережі, будівництва вокзалів, шляхопроводів та інших об'єктів транспорту; організують взаємодію різних видів транспорту з метою більш ефективного їх використання, підвищення якості обслуговування⁷ тощо.

Крім того, наприклад, Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. деталізує повноваження виконавчих органів місцевих рад господарсько-економічного характеру щодо порядку надання дозволу на розміщення реклами, які визначені у підпункті 13 пункту «а» статті 30 закону про місцеве самоврядування. Також, у цьому контексті можна згадати Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991р. та Закон України «Про споживчу кооперацію» від 10.04.1992р., у яких конкретизуються повноваження, пов'язані з управлінською діяльністю виконавчих органів місцевих рад у сфері торгівлі, побутового обслуговування та громадського харчування, закріплені у підпунктах 1, 9 пункту. «а» статті 30 закону про місцеве самоврядування. Крім того, у Законі України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 р., більш детально регламентуються повноваження виконкомів щодо забезпечення закладів комунальної власності та населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями, визначені у підпункті 5 пункту «а» статті 30 закону про місцеве самоврядування. У Законі України «Про відходи» від 05.03.1998р. конкретизуються положення щодо організації виконавчими органами місцевих рад благоустрою населених пунктів, а також вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів, закріплені у підпунктах 6, 7 пункту «а» статті 30 закону про місцеве самоврядування тощо⁸.

Таким чином, зміст економічної функції місцевого самоврядування знаходить своє вираження у повноваженнях його суб'єктів, зокрема виконавчих органів місцевих рад, в господарсько-економічній сфері, які визначені у профільному законі про місцеве самоврядування та конкретизуються у вітчизняному галузевому законодавстві.

Реалізація економічної функції та відповідних повноважень суб'єктів місцевого самоврядування була надзвичайно ускладнена у зв'язку з російським збройним вторгненням на територію України.

Новітню історію нашої держави фактично можна поділити на дві частини - до і після 24 лютого 2022 року, коли близько 5 години ранку розпочалася збройна агресія російської федерації в

⁵ Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218 (зі змінами).

⁶ Законі України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 27-28, ст.312 (зі змінами).

⁷ Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446 (зі змінами).

⁸ Бедрій Р.Б. Муніципально-правове забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері господарської діяльності / Р. Бедрій // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – №5. С. 140.

Україні. Нові реалії торкнулися усіх сфер життя людей та функціонування органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства, територіальних громад.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в країні був введений воєнний стан строком на 30 діб⁹. У подальшому строк дії воєнного стану неодноразово подовжувався і на цей час згідно з Указом Президента від 07.11.2022 № 757/2022, затвердженого Законом України від 18 листопада 2022 року № 2738, його продовжено до 19 лютого 2023 року.

Безперечно, в умовах воєнного стану з'явилися нові економічні виклики на місцевому та регіональному рівні місцевого самоврядування. Особливо це стосується територіальних громад на звільнених від окупантів територіях, де актуалізуються проблеми відновлення місцевого господарства, включаючи відбудову зруйнованої інфраструктури, забезпечення найнеобхідніших потреб жителів – членів громад, поступове відродження комунального сектора економіки.

За даними дослідження, проведеного аналітичним підрозділом Київської школи економіки (KSE Institute) в рамках проєкту «Росія заплатить», сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України за час війни, вже станом на 24 березня 2022 року, сягала 63 млрд доларів США або 1,8 трлн гривень. Загальні ж втрати економіки України внаслідок збройної агресії з урахуванням як прямих втрат, розрахованих у цьому проєкті, так і непрямих втрат (падіння ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо) склали від 543 до 600 млрд доларів США¹⁰.

Станом же на 5 вересня 2022 року, сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України за час війни, уже сягнула 114 млрд доларів США.

За останніми даними з початку війни пошкоджено та зруйновано 412 промислових підприємств, зокрема з урахуванням великих та середніх об'єктів у східних та південних областях України. Сума збитків, завданих підприємствам та промисловості, сягає 9,7 млрд дол. США¹¹.

Крім того, починаючи з 10 жовтня 2022 року РФ масово атакує ракетами та безпілотниками українську енергетичну інфраструктуру, 40% якої зазнали серйозних пошкоджень.

Під час першого після початку війни засідання Конгресу місцевих та регіональних влад, що відбулося 27 квітня 2022 року, його учасники, серед іншого, обговорили і План післявоєнної відбудови України. Зокрема, мова йшла про завдання щодо створення бази даних потреб усіх населених пунктів України та розроблення концепції для них з урахуванням запитів громад. Для цього були сформовані 14 кластерів інфраструктури, яка потребує відновлення чи модернізації, а містам і регіонам було запропоновано на початок травня подати вичерпну інформацію щодо відповідних потреб¹².

Постановою КМУ від 19 квітня 2022 р. № 473 був затверджений Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії РФ, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд¹³, де визначено: уповноважені органи та порядок їх дій щодо невідкладних робіт, в тому числі організації комісійних оглядів пошкоджених об'єктів, їх поділу на групи за ступенем пошкодження, механізм прийняття рішень щодо демонтажу аварійних об'єктів, які становлять небезпеку та не підлягають ремонту/реконструкції.

⁹ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n34>

¹⁰ Бедрій Р.Б. Організаційно-правове забезпечення відновлення інфраструктури населених пунктів в умовах воєнного стану в Україні / Р.Б.Бедрій // Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія].- Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. 300 с. С. 182.

¹¹ Прямі збитки українській інфраструктурі через війну сягають 114 мільярдів дол. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691298/>

¹² Глава держави провів перше за час російського вторгнення засідання Конгресу місцевих та регіональних влад. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-proviv-pershe-za-chas-rosijskogo-vtorgnennya-74629>

¹³ Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків російської збройної агресії, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text>

Так, відповідно до Порядку, організацію та координацію виконання невідкладних робіт здійснюють виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, а у разі їх відсутності – військові адміністрації.

Після удосконалення окремих положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану»¹⁴ у результаті прийняття 12 травня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану»¹⁵, було розширено повноваження голів територіальних громад, на території яких не ведуться бойові дії та не створено військової адміністрації. Зокрема, вони, лише з метою вжиття заходів правового режиму воєнного стану можуть прийняти рішення щодо: звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд; обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій та їх демонтажу у випадку визнання аварійно небезпечними; передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби ЗСУ та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану; створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги; боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями; поведження з небезпечними відходами.

Ці рішення набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо ними не встановлено пізніший термін набрання чинності та невідкладно доводяться до відома жителів відповідних територіальних громад. Договори, укладені під час дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою від імені ради з перелічених вище питань, не потребують затвердження відповідною сільською, селищною, міською радою, якщо строк дії таких договорів не перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану.

У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова може призначати осіб на посади та звільняти з посад в органах місцевого самоврядування, керівників комунальних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління відповідного органу місцевого самоврядування за спрощеною процедурою¹⁶.

Проте, попри певні зміни у вітчизняному законодавстві, очевидно, що без допомоги іноземних партнерів Україні важко буде вирішити проблеми відновлення місцевої економіки та зруйнованої інфраструктури.

У цьому контексті, варто нагадати, що 4-5 липня 2022 року в Лугано (Швейцарія) відбулася конференція з питань реформ, яка цього року була присвячена питанням відбудови України. На конференції наша держава представила План відновлення, який включав, зокрема, заходи щодо відбудови та розвитку інфраструктури і житла, структурної модернізації та перезапуску економіки, імплементації європейських стандартів в усіх сферах тощо.

Крім того, 24-25 жовтня 2022 року у Берліні проходив п'ятий «Українсько-німецький економічний форум» за участі національних лідерів, експертів та керівників великих компаній, в рамках якого Президент України закликав партнерів створити «фінансовий Рамштайн» для відбудови України. У свою чергу, Президентка Єврокомісії, зокрема заявила, що ведеться робота над тим, щоб Євросоюз міг підтримати Україну сумою 1,5 млрд євро кожного місяця війни (це приблизно 18 млрд. євро у 2023 році)¹⁷.

¹⁴ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

¹⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-IX#Text>.

¹⁶ Стойко О.М. Правове регулювання діяльності місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія]. - Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. С. 163.

¹⁷ Зеленський закликав створити «фінансовий Рамштайн», в ЄС обіцяють 1,5 млрд щомісяця. URL: <https://suspilne.media/302284-zelenskij-zaklikav-stvoriti-finansovij-ramstajn-v-es-obicaut-15-mlrd-somisaca/>

Тож, будемо сподіватися що зазначені проєкти отримають належну підтримку від партнерів і до відбудови України будуть залучені нові учасники, потужні компанії, що дозволить нашій державі відновитися з попелу війни ще кращою ніж була раніше, а також зробить нашу країну квітучою та економічно розвиненою.

Вважаємо, що найбільш оптимально економічна функція місцевого самоврядування може бути реалізована через «муніципальне», або «місцеве господарство», під яким, як правило, розуміється сукупність різних підприємств, розташованих у даній місцевості (місті, районі).

Сьогодні, в умовах війни, промислові підприємства змушені перевозити свої виробничі потужності із зони активних бойових дій у більш безпечні регіони України. Відбувається релокація бізнесу. Одним з багатьох прикладів є релокована компанія Delta Food, яка перемістилась із Гуляйполя Запорізької області на Тернопільщину, будучи лідером з виробництва майонезів, соусів, олії. Цьому підприємству вдалося досить швидко відновити і налагодити роботу на новому місці, а у планах керівництва – найближчі 10 років залишатись працювати на Тернопільщині та розширяти бізнес¹⁸.

Держава та місцева влада повинні створювати реальні сприятливі умови для такого бізнесу, що включають і пільгове кредитування для підприємців на час воєнного стану, і масштабну дерегуляцію, і розширення кредитних можливостей на базі урядових програм та багато іншого.

Отже, можна зробити висновок, що однією з основних передумов належної реалізації економічної функції місцевого самоврядування в Україні є ефективна муніципальна економіка. Тому, дуже важливим та непростим у сучасних умовах завданням держави і місцевої влади є подолання наслідків російської збройної агресії, відновлення зруйнованої промислової та іншої інфраструктури, вмiла організація роботи місцевого господарства та муніципального сектора економіки. На цій базисній економічній основі у громадян – членів громад повинна укріпитись віра в нашу спільну перемогу та у можливості і спроможності місцевого самоврядування у її наближенні.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування. Дис. ...докт. юрид. наук. Спец. 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право. К. 2011. 478 с.
2. Бедрій Р.Б. Муніципально-правове забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері господарської діяльності / Р. Бедрій // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – №5. - С. 138-142
3. Бедрій Р.Б. Організаційно-правове забезпечення відновлення інфраструктури населених пунктів в умовах воєнного стану в Україні / Р.Б.Бедрій // Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія].- Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. 300 с.- С. 181-188.
4. Влада має створити умови для роботи релокованого бізнесу. URL: <https://sluga-narodu.com/>
5. Возна В. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері господарювання: удосконалення законодавчого забезпечення // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (81) 2015. – С. 121- 129.
6. Глава держави провів перше за час російського вторгнення засідання Конгресу місцевих та регіональних влад. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-proviv-pershe-za-chas-rosijskogo-vtorgnennya-74629>
7. Зеленський закликав створити «фінансовий Рамштайн», в ЄС обіцяють 1,5 млрд щомісяця. URL: <https://suspilne.media/302284-zelenskij-zaklikav-stvoriti-finansovij-ramstajn-v-es-obicaut-15-mlrd-somisaca/>
8. Прямі збитки українській інфраструктурі через війну сягають 114 мільярдів дол. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691298/>
9. Стойко О.М. Правове регулювання діяльності місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Збірник матеріалів

¹⁸ Влада має створити умови для роботи релокованого бізнесу. URL: <https://sluga-narodu.com/>

Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія].- Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. 300 с.- с. 161-167.

Перелік юридичних документів:

10. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-IX#Text>.
11. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218 (зі змінами).
12. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170 (зі змінами).
13. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
14. Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446 (зі змінами).
15. Законі України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 27-28, ст.312 (зі змінами).
16. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n34>
17. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків російської збройної агресії, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text>

References

Bibliography:

1. Batanov O.V. Munitsypalna vlada v Ukraini: konstytutsiino-pravovi problemy orhanizatsii ta funktsionuvannia. Dys. ...dokt. yuryd. nauk. Spets. 12.00.02 - konstytutsiine pravo; munitsypalne pravo. K. 2011. 478 s.
2. Bedrii R.B. Munitsypalno-pravove zabezpechennia povnovazhen orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u sferi hospodarskoi diialnosti / R. Bedrii // Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. – 2017. – №5. – S. 138-142
3. Bedrii R.B. Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia vidnovlennia infrastruktury naselennykh punktiv v umovakh voiennoho stanu v Ukraini / R.B.Bedrii // Detsentralizatsiia publichnoi vlady v Ukraini: zdobutky, problemy ta perspektyvy: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (17 chervnia 2022 r., m. Lviv) / [za nauk. red. prof. O. V. Batanova, prof. D. Vatsinkevycha, dots. R. B. Bedriia].- Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka; Kyiv; Shchetsyn, 2022. 300 s.- S. 181-188.
4. Hlava derzhavy proviv pershe za chas rosiiskoho vtorhnennia zasidannia Konhresu mistsevykh ta rehionalnykh vlad. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-proviv-pershe-za-chas-rosijskogo-vtorgnennya-74629>
5. Priami zbytky ukrainskii infrastrukturi cherez viinu siahaiut 114 miliardiv dol. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/8/691298/>
6. Stoiko O.M. Pravove rehuliuвання diialnosti mistsevoho samovriaduvannia v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. Detsentralizatsiia publichnoi vlady v Ukraini: zdobutky, problemy ta perspektyvy: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (17 chervnia 2022 r., m. Lviv) / [za nauk. red. prof. O. V. Batanova, prof. D. Vatsinkevycha, dots. R. B. Bedriia].- Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka; Kyiv; Shchetsyn, 2022. 300 s.- s. 161-167.
7. Vlada maie stvoryty umovy dlia roboty relokovanoho biznesu. URL: <https://sluga-narodu.com/>
8. Vozna V. Diialnist orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u sferi hospodariuvannia: udoskonalennia zakonodavchoho zabezpechennia // Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy № 2 (81) 2015. – S. 121-129.
9. Zelenskyi zaklykav stvoryty «finansovyi Ramshtajn», v YES obitsaiut 1,5 mlrd shchomisiatsia. URL: <https://suspilne.media/302284-zelenskij-zaklykav-stvoriti-finansovij-ramstajn-v-es-obicaut-15-mlrd-somisaca/>

List of legal documents:

10. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n34>

11. Pro zatverdzhennia Poriadku vykonannia nevidkladnykh robot shchodo likvidatsii naslidkiv rosiiskoi zbroinoi ahresii, poviazanykh iz poshkodzhenniam budivel ta sporud: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 kvitnia 2022 r. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text>
12. Zakon Ukrainy «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini» vid 21 travnia 1997 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1997. – № 24. – St. 170 (zi zminamy).
13. Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu» vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
14. Zakon Ukrainy «Pro transport» vid 10 lystopada 1994 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1994. – № 51. – St. 446 (zi zminamy).
15. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia derzhavnoi sluzhby ta mistsevoho samovriaduvannia u period dii voiennoho stanu» vil 12 travnia 2022 roku № 2259-IKH. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-IX#Text>.
16. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia sanitarnoho ta epidemichnoho blahopoluchchia naseleennia» vid 24 liutoho 1994 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1994. – № 27. – St. 218 (zi zminamy).
17. Zakoni Ukrainy «Pro rynek elektrychnoi enerhii» vid 13 kvitnia 2017 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2017. № 27-28, st.312 (zi zminamy).

УДК 342.4

doi.org/10.30970/jcl.4.2022.4

Юрій Ключковський

Національний університет Києво-Могилянська академія, Україна

КОМЕНТАР ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА¹

COMMENTARY OF THE GENERAL PART OF THE ELECTORAL CODE
OF UKRAINE AND PROBLEMS OF POST-WAR ELECTORAL LAW²

Yurii Kliuchkovskiy

National University Of Kyiv-Mohyla Academy, Ukraine

Abstract | The purpose of the report is to draw attention to the analysis of the state of the electoral legislation of Ukraine in view of the prospects of restoring the proper democratic functioning of the State after the end of the war. This analysis has been caused by the publication of the Scientific and Practical Commentary on the General Part of the Election Code of Ukraine, which represents the pre-war state of electoral law. It is noted that the consequences of the martial law period after its end will generate numerous problems that could not have been foreseen before the war but require an appropriate and timely reaction from the legislator.

Commenting on the Electoral Code, along with the undoubted advantages of the latter, revealed numerous problems, some of which are highlighted in the report. The main drawback of the codification process itself was its incomplete nature: the laws «On the Central Election Commission» and «On the State Register of Voters» remained outside the scope of the Code. The existence of two special laws alongside the codified act creates the problem of the correlation of the norms of these acts in case of their inconsistency or conflict.

Among other problematic issues, the article emphasizes, in particular, the need to supplement the grounds and terms of calling and holding early local elections after the end of the martial law period; the need to update the information of the State Register of Voters to take into account the consequences of large-scale demographic processes caused by the war; a more clear definition of the subjects of rights to vote and to stand for local elections as a result of certain processes that took place in the temporarily occupied territories; compliance

¹ Доповідь на круглому столі «Вибори і виборче право в Україні до і після війни. Презентація видання «Виборчий кодекс України. Книга 1. Загальна частина. Науково-практичний коментар», 11 серпня 2022 року

² Report at the round table "Elections and suffrage in Ukraine before and after the war. Presentation of the publication "Electoral Code of Ukraine. Book 1. General part. Scientific and practical commentary", August 11, 2022

with the principle of equality concerning the right to stand for elections; the first legislative formulation of the principle of fair elections; possibilities of experimental application of the new technologies during elections.

Keywords: Electoral Code of Ukraine, scientific and practical commentary, codification, reasons to call elections, rights to vote and to stand for elections, the State Voters Register, the principle of fair elections.

Анотація | Доповідь має за мету привернути увагу до аналізу стану виборчого законодавства України з огляду на перспективи відновлення належного демократичного функціонування держави після закінчення війни. Підставою для аналізу стала публікація Науково-практичного коментаря до Загальної частини Виборчого кодексу України, який уособлює довоєнний стан виборчого права. Зазначено, що наслідки воєнного стану після його закінчення будуть породжувати низку проблем, які не могли бути передбаченими до війни, однак потребують відповідної і завчасної реакції законодавця.

Коментування Виборчого кодексу, поряд з його безсумнівними позитивами, виявило низку проблем, до деяких із яких привернута увага у доповіді. Основним недоліком самого процесу кодифікації став її неповний характер: поза обсягом Кодексу залишилися закони «Про Центральну виборчу комісію» та «Про Державний реєстр виборців». Існування поряд із кодифікованим актом двох спеціальних законів породжує проблему співвідношення норм цих актів у разі їх неузгодженості чи колізії.

Серед інших проблемних питань наголошено, зокрема, на необхідності доповнення підстав і строків призначення та проведення позачергових місцевих виборів після закінчення воєнного стану; потребі актуалізації відомостей Державного реєстру виборців для врахування наслідків масштабних демографічних процесів, викликаних війною; більш чіткого визначення суб'єктів активного і пасивного виборчого права на місцевих виборах внаслідок певних процесів, що мали місце на тимчасово окупованих територіях; дотриманні принципу рівного виборчого права стосовно права балотуватися на виборах; першому законодавчому формулюванні принципу чесних виборів; можливостях проведення експериментального застосування новітніх технологій під час виборів.

Ключові слова: Виборчий кодекс України, науково-практичний коментар, кодифікація, підстави призначення виборів, активне і пасивне виборче право, Державний реєстр виборців, принцип чесних виборів.

Сьогодні, незважаючи на нелегкий воєнний час і воєнний стан, під час якого вибори не проводяться, усе ж існує потреба говорити про виборче право. Українська держава і українське суспільство вийдуть із цього екзистенційного випробування більш консолідованими, згуртованими навколо вистражданих європейських цивілізаційних цінностей – свободи, демократії, прав людини, верховенства права. Війна та спричинені нею глибокі суспільні і політичні зрушення, без сумніву, чинитимуть значний вплив на наше майбутнє бачення виборчого права (як і права взагалі).

Відновлення нормального демократичного державного життя після війни потребуватиме проведення низки виборів – загальнодержавних і місцевих, чергових і позачергових, а набутий Україною статус держави-кандидата на вступ до ЄС вимагатиме проведення виборів у максимальній відповідності до стандартів європейського виборчого доробку. Часу для підготовки і проведення таких виборів, як передбачається сьогодні, буде небагато: Закон «Про правовий режим воєнного стану» надає 90 днів для призначення виборів після закінчення цього стану, а стаття 20 Виборчого кодексу – навіть 30 днів.

Перші після війни вибори будуть не лише місцевими. На цей час уже виникло декілька вакансій в одномандатних округах у поточному скликанні Верховної Ради, які бажано заповнити шляхом проведення проміжних виборів. Зрештою, виборчий процес чергових виборів народних депутатів України має розпочатися уже через рік (хочеться сподіватися, що війна до того часу успішно завершиться).

З цих міркувань вважаємо, що про те, яким має бути виборче право після війни, потрібно думати уже тепер, а починати слід з ретельного аналізу того стану виборчого права, в якому воно перебувало перед війною. Тому авторський колектив Науково-практичного коментаря до Книги

першої Виборчого кодексу України сподівається, що презентація цього видання, організована Українським центром економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова та Офісом Ради Європи в Україні³ у цей складний час, має за мету не лише привернути увагу науковців та фахівців до цієї книги, але й ініціювати роздуми щодо перспектив виборчого права у майбутній післявоєнній Україні.

Коментар, як і сам Кодекс, був написаний до війни. Таким чином, у ньому відображений довоєнний стан вітчизняного виборчого права з його істотними здобутками та певними недоліками.

Прийняття Виборчого кодексу України стало важливим позитивним етапом еволюції виборчого права України. Довгоочікуване набрання чинності цим кодифікованим актом отримало загальну схвальну оцінку в середовищі фахівців та в громадянському суспільстві у цілому; з цією подією Україну привітали в Раді Європи та Венеційській комісії. На підставі цього акту уже проведені місцеві вибори 2020 року. Однак, як і будь-який кодифікований акт, Виборчий кодекс є об'ємним за своїм обсягом і складним за побудовою. Враховуючи його масове практичне використання під час виборів, потрібне широке пояснення і системне тлумачення його положень, корисне як для учасників виборчого процесу (зокрема, кандидатів, партій та їх виборчих штабів, членів виборчих комісій, офіційних спостерігачів), так і для правозастосовних органів, насамперед судів.

Науково-практичні коментарі законодавства, які вже стали традиційними в Україні, виконують декілька завдань. Вони пропонують наукове (доктринальне) тлумачення положень відповідних законодавчих актів, не лише засноване на теоретичних уявленнях, але й з використанням практичного досвіду застосування цих положень. Це означає розгляд відповідних приписів у взаємозв'язку з широким спектром нормативних актів – як з іншими законами, що належать до суміжних галузей, так і з Конституцією, міжнародними правовими документами, а також підзаконними актами, і водночас приділення належної уваги аспектам практичного застосування.

Виборчий кодекс України повинен бути належно структурований. На відміну від деяких інших кодексів, він побудований за пандектною системою, що передбачає виокремлення у його складі Загальної частини – сукупності положень, які або мають найбільш загальний основоположний характер, або є спільними для усіх типів і видів виборів. У цій особливості (а не лише значному обсязі нормативного матеріалу) полягає основна причина публікації матеріалу, присвяченого його першій книзі – Загальній частині Кодексу, не чекаючи завершення роботи з коментування Кодексу у повному обсязі.

Зважаючи на те, що кодифікація виборчого законодавства України є важливим поступальним етапом його еволюції, слід наголосити, що Виборчий кодекс не лише об'єднав і систематизував три виборчі закони, але й запровадив низку новел і досягнень. Значна їх частина стосується конкретних типів виборів і міститься у подальших книгах Кодексу. Специфікою Загальної частини Кодексу є узагальнений підхід щодо основних засад і базових виборчих процедур, який зміг бути реалізованим лише у кодифікованому акті. Так, тут у єдиному підході викладно положення, які розкривають зміст не лише п'яти класичних принципів виборчого права, закріплених у статті 71 Конституції, але й таких засадничих положень, як принципи чесних виборів, добровільності участі у виборах, особистого голосування. Цікаві і важливі положення-новели містяться практично у кожному з розділів Книги 1.

Водночас необхідно зазначити, що коментування Кодексу також виявило чи підтвердило існування низки проблем.

Насамперед слід вказати на неповноту кодифікації виборчого законодавства: поза її охопленням залишилися два важливі акти зі сфери виборчого законодавства – закони «Про Центральну виборчу комісію» та «Про Державний реєстр виборців», хоча первинні проекти Кодексу (у тому числі варіант, прийнятий Верховною Радою у першому читанні) передбачали включення відповід-

³ Коментар до Книги 1 Виборчого кодексу підготований у рамках виконання проекту, що реалізується Офісом Ради Європи в Україні, а також завдяки Венеційській комісії, яка протягом тривалого часу здійснювала як мериторичну, так і організаційну підтримку процесам кодифікації виборчого законодавства України.

ного матеріалу як окремих розділів Загальної частини. Їх винесення за межі сфери кодифікації законодавець пояснював тим, що Виборчий кодекс, на його думку, повинен регулювати лише правовідносини, що виникають під час виборів, а ці два акти діють постійно, у тому числі у позавиборчий період. Однак практика засвідчила неможливість такого чіткого розмежування: низка положень Кодексу все одно регулюють правовідносини поза межами виборчого процесу. Більше того, внаслідок такого підходу Виборчий кодекс не є єдиним законодавчим актом галузі виборчого права, що породжує небезпеку виникнення колізій при недостатній уніфікації з його положеннями приписів двох інших згаданих законів.

Проблемами іншого походження, які виявило коментування, є прогалини, неоднозначні (недостатньо визначені) приписи, внутрішні колізії і просто недоречності, які, на жаль, трапляються майже у кожному розділі. Коментар не обмежується констатуванням цих проблем; у ньому з використанням основних принципів, міжнародних виборчих стандартів (у тому числі актів «м'якого права» та рішень ЄСПЛ), вимоги дотримання основних прав, судової практики Конституційного Суду України та Верховного Суду та, зрештою, здорового глузду і логіки надається тлумачення відповідних положень, яке може виключити вплив подібних технічних і не лише технічних проблем на правокористування та правозастосування. У деяких випадках, коли вирішити відповідну проблему шляхом тлумачення виявлялося неможливим, ставилася мета привернути увагу законодавця, а також правознавців та громадських експертів до цих проблем і, за можливості, запропонувати рекомендації, які могли б сприяти їх усуненню. Сподіваюся, що такий підхід сприятиме усуненню подібних прикрих недоречностей при доопрацюванні Виборчого кодексу, необхідному, як уже зазначалося, для врахування нових для вітчизняної практики наслідків воєнного стану.

Кодифікація (нехай і неповна) не виправдала ще одної надії – підвищити стабільність вітчизняного виборчого законодавства. З часу прийняття у грудні 2019 року Виборчий кодекс уже зазнав численних змін, зокрема, кардинальних змін безпосередньо перед місцевими виборами 2020 року (всупереч загальноновизнаному міжнародному виборчому стандарту, який забороняє істотні зміни менше ніж за рік до виборів). Окремі «точкові» зміни були внесені, коли текст коментаря вже перебував у видавництві. І сьогодні можна очікувати подальших змін, спрямованих на реальне поліпшення тексту (усунення недоречностей, прогалин і колізій), адаптацію до ситуації, пов'язаної з воєнним станом та наслідками війни, однак, на жаль, також спрямованих на, так би мовити, «подальше вдосконалення», пов'язане з ревізією виборчих систем та пошуком інших політичних переваг.

Коментар побудований постатейно. Однак внаслідок застосованої законодавчої техніки внутрішня структура багатьох статей складна, часом непослідовна, що не дає можливості повністю відобразити її у структурі коментаря, зокрема через те, що деякі положення (частини, абзаци) містять за своїм змістом більше ніж один правовий припис. Тому внутрішня структура коментаря до конкретної статті часто не повністю відображає структуру самої статті.

Коротко охарактеризую положення перших двох (базових для Загальної частини) розділів Кодексу, звертаючи увагу в основному на проблемні питання.

У статті 2 окреслено перелік джерел виборчого права України. Наведений список підкреслює неповну кодифікацію виборчого законодавства (поряд з Виборчим кодексом зазначені закони «Про Центральну виборчу комісію» та «Про Державний реєстр виборців»), а також взаємозв'язок джерел виборчого права з джерелами інших, суміжних галузей.

Такий перелік можна вважати достатнім для орієнтації суб'єктів виборчого процесу та інших учасників виборчих правовідносин. Тим не менше він істотно неповний, і при правозастосуванні важливо звертати увагу також і на інші джерела, не зазначені у цій статті. Тут слід вказати судову практику (правові позиції) Конституційного Суду України і Верховного Суду, а також, що актуально у контексті реальних кроків до європейської інтеграції України, міжнародно-правових актів – як нормативних (договірних), так і актів «м'якого права» (зокрема, актів Венеційської комісії та ОБСЄ/БДПЛ), а також розвинутої практики Європейського суду з прав людини стосовно статті 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Стаття 3 Кодексу дещо звужує перелік видів виборів у залежності від підстав їх призначення чи проведення, декларуючи, що вибори можуть бути черговими або позачерговими. Необхідно зазначити, що Кодекс у подальших книгах передбачає й інші види виборів, зокрема повторні, а для місцевих виборів – також проміжні, перші, додаткові.

Підстави для проведення позачергових виборів, які пов'язуються з достроковим припиненням повноважень виборного органу чи посадової особи, конкретизуються Конституцією (для загальнодержавних виборів) або суміжними законами. Досі вважалося, що для місцевих виборів такі підстави повністю визначені Законом «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак сьогодні реальністю стало застосування положень Законів «Про правовий режим воєнного стану» та «Про військово-цивільні адміністрації», які, зокрема, передбачають можливість припинення повноважень органів місцевого самоврядування у разі утворення військових чи військово-цивільних адміністрацій. Крім того, слід взяти до уваги також достатньо ймовірні ситуації (особливо на територіях, звільнених від окупації, або які перебували в зоні активних бойових дій) втрати дієздатності окремими місцевими радами через виникнення численних вакансій у їх складі. Такі обставини вимагають уточнення законодавчих підстав для призначення позачергових місцевих виборів після закінчення воєнного стану у тих територіальних громадах чи адміністративно-територіальних одиницях, де діяльність органів місцевого самоврядування, обраних на виборах 2020 року, не може бути відновлена, або де вони у 2020 році не обиралися у зв'язку з неможливістю проведення виборів.

В контексті статті 4, присвяченій обчисленню виборчих строків, важливим є питання наявності чи відсутності їх перепиняльного (преклюзивного) характеру. Швидкоплинність виборчого процесу має наслідком встановлення чітких строків виконання тих чи інших виборчих процедур; пропуск таких строків породжує виборчі спори, які часом непросто вирішити.

Часто можна зустріти думку, що всі виборчі строки є перепиняльними, тобто після їх збігу відповідні процедури не можуть бути виконані. Однак насправді це не завжди так, хоча ці строки мають зобов'язальний характер. Зокрема, не може бути перепиняльним встановлений строк розгляду виборчого спору, як на це вказав Конституційний Суд України ще у 2009 році. Подібно пропуск строку вчинення певних дій не може бути перешкодою для усунення протиправної бездіяльності суб'єкта владних повноважень (виборчої комісії) на виконання рішення суду.

Аналіз різних темпоральних строків, врегульованих Кодексом, у залежності від суб'єкта вчинення відповідних дій дозволяє дійти висновку: перепиняльний характер мають строки, пов'язані з виборчими процедурами, які виконуються дискреційно (на власний розсуд) відповідними невідомими суб'єктами для реалізації власних виборчих прав: після збігу встановленого строку відповідні дії не можуть вчинятися. Однак строки обов'язкових процедур, зокрема, спрямованих на забезпечення виборчих прав інших суб'єктів, зокрема у разі їх виконання суб'єктами владних повноважень, є зобов'язальними, однак не перепиняльними. Їх недотримання слід кваліфікувати як бездіяльність, яка підлягає усуненню для відновлення законного перебігу виборчого процесу. Зазначене розуміння доцільно закріпити нормативно.

Недостатньо продуманою слід визнати здійснену у статті 5 спробу встановити лише два «дні голосування» протягом календарного року для проведення будь-яких місцевих виборів (окрім повторних); такими днями пропонуються дні, визначені Конституцією для проведення чергових загальнодержавних виборів (у березні – Президента України, у жовтні – народних депутатів України). Тим самим підвищується ймовірність одночасного проведення загальнодержавних та місцевих виборів, що, взагалі кажучи, є явищем небажаним (зокрема, з огляду на різні строки здійснення виборчих процедур, зокрема, агітації), хоча й формально не забороненим. У відповідних положеннях статті 5 містяться також певні суперечності, пов'язані насамперед з одночасним використанням терміну «рік» у різних його значеннях – як «календарний рік» (період часу з 1 січня до 31 грудня) і як строк, який починається у певний день і триває до такої ж дати наступного календарного року (зокрема, «рік повноважень» виборного органу). Відсутність термінологічного розмежування цих понять породжує неоднозначності розуміння заборони проведення позачергових і проміжних

місцевих виборів у «рік проведення чергових місцевих виборів», що може викликати певні спори щодо призначення виборів.

З очевидних причин коментовані положення недостатньо адаптовані до тих не передбачуваних раніше ситуацій і підстав призначення місцевих виборів, які можуть виникнути після закінчення воєнного стану, коли необхідно буде відновити діяльність органів місцевого самоврядування. Так, наприклад, враховуючи, що призначення місцевих виборів має відбутися не менше ніж за 60 днів до дня виборів, такі вибори, наприклад, відбудуться у кінці березня, якщо будуть призначені не пізніше кінця січня; призначені у лютому вибори можуть відбутися лише в кінці жовтня. Слід взяти до уваги, місцеві вибори після закінчення воєнного стану мають призначатися у разі відсутності чи недієздатності місцевої ради або вакантності посади голови територіальної громади. Враховуючи, що військові адміністрації припиняють свої повноваження через 30 днів після закінчення воєнного стану (стаття 4 Закону «Про правовий режим воєнного стану»), неясно, яким чином має бути організоване управління у відповідній громаді протягом такого тривалого строку до проведення виборів. Ця проблема вимагає уваги законодавця.

Низка важливих аспектів Розділу II Кодексу характеризує зміст принципів виборчого права та деяких пов'язаних з ними питань. Цей розділ містить безсумнівні позитивні новели, висвітлені у коментарях; тут зверну увагу на окремі проблемні аспекти.

Найгостріші проблеми принципу *загального* виборчого права стосовно права голосу традиційно пов'язані з питанням визначення виборчої адреси виборця – суб'єкта права голосу. Категорія виборчої адреси визначається не Виборчим кодексом, а Законом «Про Державний реєстр виборців», і тут знаходять свій безпосередній вияв недоліки неповної кодифікації. Стаття 7 Виборчого кодексу абсолютизує виборчу адресу як критерій права участі громадянина у відповідних місцевих виборах. Така абсолютизація не викликала б сумнівів у разі ототожнення виборчої адреси з місцем проживання: відповідно до статей 140 і 141 Конституції, участь у місцевому самоврядуванні і, зокрема, у місцевих виборах можуть брати *жителі* відповідних громад чи адміністративно-територіальних одиниць. Однак значна дискреція щодо визначення виборчої адреси, запроваджена в останні роки Законом «Про Державний реєстр виборців», розірвала зв'язок виборчої адреси з місцем проживання. На це накладаються проблеми загального розуміння змісту категорії «місце проживання» у вітчизняному праві та законодавстві, спроби вирішити які досі не можна вважати успішними.

Нерозв'язаність цих проблем протягом тривалого часу викликає численні спори; у зв'язку з масовими демографічними змінами, викликаними війною, вони будуть тільки загострюватися. Без упорядкування регулювання відповідних питань, спрямованого, зокрема, на актуалізацію відомостей Державного реєстру виборців, можна передбачити масштабні проблеми зі складанням списків виборців, що може перешкодити належному проведенню виборів після закінчення воєнного стану.

Події, пов'язані з війною та тимчасовою окупацією певних територій України, можуть викликати додаткові питання щодо визначення суб'єктів як активного, так і пасивного виборчого права. Насамперед це пов'язано з конституційним цензом громадянства. Відповідно до Закону «Про громадянство України», добровільне набуття громадянства іншої держави (а тим більше держави-агресора), зокрема, отримання паспорта такої держави, є підставою для втрати громадянства України, а отже, і виборчих прав. Недавно було акцентовано вплив наявності «двох паспортів» на перетин особою Державного кордону України; актуальним стає належне розв'язання такої суперечності у контексті виборчого права.

Не меншою політичною проблемою є потенційна участь у виборах громадян України, які вчинили злочини проти державної безпеки України, зокрема, державну зраду чи колабораційну діяльність. Санкції відповідних статей Кримінального кодексу передбачають тривалу заборону займати певні посади (у тому числі виборні) чи займатися певною діяльністю; судимість за такі злочини передбачена Виборчим кодексом як дискваліфікаційна підстава щодо пасивного виборчого права

на місцевих виборах. Однак кримінальний процес навіть у випадку очевидності протиправної діяльності тривалий; до набрання законної сили обвинувальним вироком відповідний виборчий ценз не застосовний. Законодавцю доцільно шукати способи, як не допустити до балотування (а отже, до обрання) на післявоєнних виборах подібних осіб. Тут доречно було б скористатися критерієм «нагальної суспільної потреби», сформульованим Європейським судом з прав людини у низці рішень і застосованим, зокрема, до питання виборчих прав у справі «*Лабіта проти Італії*» (рішення 2000 року). Тому можна сподіватися на запровадження нових підстав позбавлення виборчих прав на місцевих виборах, викликаних потребами післявоєнного державного будівництва.

Стосовно принципу рівного виборчого права Виборчий кодекс, формулюючи його зміст у статті 12 відповідно до міжнародних стандартів, тим не менше заклав істотну суперечність в аспекті пасивного виборчого права у випадках виборів народних депутатів України та виборів депутатів місцевих рад. Всупереч встановленій вимозі рівних прав кандидатів та рівних умов їх участі у виборах, подальші книги Виборчого кодексу передбачають привілейованих кандидатів, які обираються за іншими правилами, ніж усі інші. Порухення конституційного принципу рівного виборчого права у цьому випадку настільки безпосереднє й очевидне, що у разі конституційного подання позицію Конституційного Суду України неважко передбачити. Однак просте визнання цих спірних положень неконституційними (тобто втрата ними чинності) створило б значну прогалину у регулюванні усієї процедури встановлення результатів виборів і розподілу мандатів, яка навряд чи може бути усунута простим тлумаченням правових норм.

Виборчий кодекс вперше у вітчизняному виборчому праві нормативно закріплює принцип чесних виборів (стаття 19), пов'язуючи його зміст з гарантіями реалізації виборчих прав, дотриманням основних принципів виборчого права, ефективним механізмом оскарження виборчих правопорушень та встановленням юридичної відповідальності за виборчі правопорушення. У цьому контексті доцільно було б також прямо передбачити можливість визнання виборів недійсними у разі встановлення фактів системних правопорушень, які не дозволяють достовірно визначити результати виборів, як це вже мало місце у вітчизняній практиці; це б відповідало європейським виборчим стандартам.

У контексті можливостей використання на виборах інноваційних технологій слід розрізняти три сфери застосування: облік результатів голосування та складання підсумкових протоколів, з одного боку, і власне два типи інноваційних методів голосування виборців – на виборчій дільниці у приміщенні для голосування (машинне голосування) та дистанційного голосування виборців (дистанційне електронне голосування). Стаття 18 передбачає можливість проведення експериментів у цьому відношенні, не вказуючи прямо на останній спосіб голосування. Важливо, однак, що, відповідно до її положень, такі експерименти не можуть мати правових наслідків для встановлення результатів виборів.

Дистанційні технологічні методи голосування (голосування поштою чи голосування через Інтернет) є дуже проблемними з огляду на дотримання принципів виборчого права, зокрема, вільних і чесних виборів та особистого і таємного голосування, тому їх запровадження повинно здійснюватися уважно й обережно, з урахуванням детально розроблених у рамках Ради Європи як правових, так і організаційних та технологічних стандартів. Необережне і непродумане запровадження цих методів голосування, незважаючи на певні спокуси, може призвести до масових порушень виборчих прав і, в кінцевому підсумку, до порушення фундаментального для демократії права народу на вільне вираження своєї волі, а отже, до невизнання легітимності обраних органів та посадових осіб. Виходячи з досвіду гібридної війни, у рамках якої кібератаки відіграють не останню роль, слід пам'ятати, що питання безпеки, надійності і достовірності результатів виборів є вирішальним.

УДК 342.4

doi.org/10.30970/jcl.4.2022.5

Олег Голєв

Аспірант кафедри конституційного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна
ORCID ID: 0000-0002-4966-978X
E-mail: o.holiev98@gmail.com

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНАМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК АКТА ПРЯМОЇ ДІЇ

LEGAL REGULATION MECHANISM OF APPLYING THE CONSTITUTION OF UKRAINE AS AN ACT OF DIRECT EFFECT BY JUDICIAL AUTHORITIES

Oleh Holiev

PhD student of the Constitutional Law Department Law Faculty of
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article is devoted to the study of the Ukrainian experience of the formation and development of the legal regulation mechanism of applying the Constitution of Ukraine as an act of direct effect by judicial authorities. The author proposes to divide this development into two periods. The first period begins with the adoption of the Basic Law of Ukraine, where the principle of the direct effect of the Constitution was established for the first time in Ukraine, until September 30, 2016. Legal regulation enacted during this period did not empower the judicial authorities to directly apply the Constitution of Ukraine even if an apparent contradiction existed between it and the legal act to be applied in the case. Instead, in cases of disputes or doubts regarding the consistency of such a legal act with the Constitution of Ukraine, the courts had to suspend the proceedings until the Constitutional Court of Ukraine decided on its constitutionality. The second period began with the constitutional reform of justice in 2016 and is ongoing. The intensive formation of an intermediate constitutional control, performed by judicial authorities, is a characteristic feature of this period. Instruments for performing such control by verifying a legal act for contradiction to the Constitution appeared in commercial, civil, and administrative proceedings at the end of 2017. Such changes gave a legal meaning to «the conclusion on contradiction» instead of «doubt in consistency» of a legal act with the Constitution of Ukraine during its application by courts as an act of direct effect. It is concluded that the established procedure of application of the Constitution of Ukraine as an act of direct effect has become a comprehensive and consistent mechanism that provides a range of precautions against judicial mistakes and arbitrariness of the judicial authorities. The author proves that this mechanism is

balanced because it considers the need to ensure the presumption of constitutionality of legal acts, on the one hand, and direct application of the Constitution of Ukraine in necessary cases, on the other hand. At the same time, the procedural establishment of the application mechanism of the Constitution as an act of direct effect only considers some of the risks and needs of law enforcement, which may lead to limitation of access to court in some cases. Therefore, in this article, proposals for improvement of the mechanism of legal regulation of the direct application of the Constitution of Ukraine have been made to eliminate the identified defects.

Keywords: Constitution as an act of direct effect, direct application of the Constitution, contradiction of a legal act to the Constitution, inconsistency of a legal act with the Constitution, mechanism of legal regulation, judicial authorities.

Анотація | Стаття присвячена дослідженню українського досвіду виникнення та розвитку механізму правового регулювання застосування органами судової влади Конституції України як акта прямої дії. Автор пропонує поділити такий розвиток на два періоди. Перший – з часу прийняття Основного Закону України, в якому вперше в Україні закріплено принцип прямої дії Конституції, до 30 вересня 2016 року. Запровадженням протягом цього періоду правовим регулюванням не наділено органи судової влади повноваженнями безпосередньо застосовувати Конституцію України навіть за наявності очевидної суперечності між нею та правовим актом, який підлягає застосуванню у справі. Натомість у випадках спору чи сумніву щодо відповідності Конституції України такого правового акта суди повинні були зупиняти провадження до винесення Конституційним Судом України рішення щодо його конституційності.

Другий період розпочався разом із конституційною реформою правосуддя 2016 року та триває по сьогодні. Характерною рисою цього періоду стало інтенсивне становлення проміжного конституційного контролю, який здійснюють органи судової влади. Уже наприкінці 2017 року в господарському, цивільному та адміністративному судочинстві з'явилися інструменти здійснення такого контролю шляхом перевірки правового акта на суперечність Конституції. Такі зміни надали правового значення «висновку про суперечність» замість «сумніву у відповідності» правового акта Конституції України в процесі її застосування судами як акта прямої дії.

Зроблено висновок, що запроваджений порядок застосування Конституції України як акта прямої дії став комплексним та послідовним механізмом, який передбачає ряд запобіжників від судової помилки та свавілля органів судової влади. Автор доводить, що цей механізм є збалансованим, оскільки враховує потребу забезпечення презумпції конституційності правових актів, з одного боку, та безпосереднього застосування Конституції України в необхідних випадках – з іншого. Разом з тим, процесуальне закріплення механізму застосування Конституції як акта прямої дії не враховує всі ризики та потреби правозастосування, що в окремих випадках може призвести до обмеження доступу до суду. Тому для усунення виявлених недоліків у статті зроблено пропозиції для вдосконалення механізму правового регулювання безпосереднього застосування Конституції України.

Ключові слова: Конституція як акт прямої дії, безпосереднє застосування Конституції, суперечність правового акта Конституції, невідповідність правового акта Конституції, механізм правового регулювання, органи судової влади.

Безпосереднє застосування органами судової влади Конституції України (далі – Конституція або Основний Закон) потребує наявності в самій Конституції або в процесуальному законодавстві спеціальних юридичних засобів і способів. Система таких засобів і способів утворює механізм правового регулювання, який є нормативно-організованим, послідовним комплексним процесом, спрямованим на результативне втілення Конституції у життя¹. Повнота та дієвість такого механізму є необхідною й достатньою умовою ефективного правового регулювання. Своєю чергою, критерієм ефективності правового регулювання є його спроможність приводити до максимально мо-

¹ Куракін О. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків. 2016 рік. С. 15.
URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2571> (05.11.2022).

жливих позитивних результатів за рахунок обґрунтованих, розумних і доцільних витрат та обмежень². У нашому випадку таким результатом слід визнати реальне, а не ілюзорне застосування органами судової влади Конституції як акта прямої дії, від якого значною мірою залежить виконання державою свого головного обов'язку – утверджувати та забезпечувати конституційні права і свободи людини.

Серед науковців, які досліджували особливості судового застосування Конституції, можна згадати: А. Єзерова, В. Лемака, І. Гловюк, М. Мельника, М. Савчина, О. Водяннікова, С. Різника та ін. Водночас уже згаданий механізм правового регулювання (далі також – механізм) безпосереднього застосування органами судової влади Конституції продовжує перебувати на стадії розвитку, що зумовлює потребу в подальших наукових розвідках у цій сфері.

Тож **метою цієї статті** є дослідити генезу виникнення та розвиток механізму правового регулювання застосування органами судової влади Конституції як акта прямої дії в Україні, оцінити сучасний стан такого механізму в процесуальному законодавстві та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Механізм застосування органами судової влади Конституції як акта прямої дії з 1996 року по 2016 рік.

Розвиток механізму застосування органами судової влади Конституції як акта прямої дії в Україні доцільно поділити на два періоди. Перший – розпочався з часу прийняття 28 червня 1996 року Конституції і тривав до 30 вересня 2016 року, коли набрав чинності закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»³. Визначальною рисою цього періоду стало те, що вперше в Україні в статті 8 Конституції передбачили принцип її прямої дії⁴. Як зазначає О. Водянніков, цей принцип доповнює конструкцію всієї статті 8, яка складається з трьох взаємопов'язаних положень: (1) про верховенство права, (2) про найвищу юридичну силу Конституції та (3) про пряму дію норм Конституції⁵.

Майже одразу після появи цих новел Пленум Верховного Суду України прийняв Постанову «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», в якій наголосив, що *«суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії»*⁶. Таке формулювання винесло на порядок денний потребу встановлення *«необхідних випадків»*, за наявності яких органи судової влади повинні застосовувати принцип прямої дії Конституції. Однак відповіді на питання про те, як втілити цей принцип при здійсненні правосуддя, Основний Закон не надав, що покладає обов'язок зі створення відповідного механізму на законодавчу владу. Сам Пленум запропонував наступні випадки, коли суд безпосередньо застосовує Конституцію:

- 1) коли зі змісту норм Конституції не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом;
- 2) коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй;
- 3) коли правовідносини, що розглядаються судом, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або Радою міністрів Автономної Республіки Крим, суперечить Конституції;

² Загальна теорія права: Підручник. За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. С. 96.

³ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n2> (06.10.2022).

⁴ Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (17.10.2022).

⁵ Водянніков О. Пряма дія Конституції і розмежування юрисдикції між судами системи судоустрою і Конституційним Судом України. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С.145.

⁶ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» №9 від 1 листопада 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (22.10.2022).

4) коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України⁷.

З одного боку, ці положення відіграли визначну роль у підвищенні значення Конституції як Основного Закону та в становленні правосуддя в Україні на нових конституційних засадах і надали єдине спрямування діяльності судів⁸. З іншого – запропоноване Пленумом роз'яснення зробило лише перший крок у забезпеченні безпосереднього застосування судами Конституції, який в окремих частинах виявився суперечливим. Як слушно зазначає М. Савчин, органи судової влади не можуть відмовити у захисті «основного права», посилаючись на недоліки поточного законодавства в якості обґрунтування неможливості застосування відповідних приписів Конституції⁹. Тому підхід, за якого безпосереднє застосування Конституції неможливе, коли зі змісту її норм випливає необхідність додаткової регламентації законом, узалежнює принцип прямої дії Конституції від наявності поточного законодавства та нівелює його у випадках наявності прогалин у правовому регулюванні.

Спростування такого підходу Пленуму можна віднайти і в юридичних позиціях Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд). Наприклад, у хрестоматійній справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання Конституційний Суд висловив позицію, за якою: «*норми Конституції застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти*»¹⁰. Саме такий підхід відповідає Конституції, яка не вимагає, щоб право на мирні зібрання залежало від запровадження закону, який би врегулював це право. Стверджувати протилежне означає визнавати стару позитивістську ідею про те, що положення Конституції щодо прав людини не мають прямої дії та вимагають ухвалення законів, які «активують» відповідні права¹¹.

Звісно, обмеження безпосереднього застосування Конституції за відсутності додаткової регламентації законом в окремих випадках є прийнятним або навіть і необхідним. Наприклад, коли йдеться про виконання конституційних обов'язків людини чи застосування обмежень конституційних прав людини, деталізацію яких покладено на закони. Проте це не дозволяє стверджувати *ipso facto* про неможливість застосування Конституції як акта прямої дії, якщо з її змісту випливає необхідність додаткової регламентації законом. Подібні недоліки у роз'ясненнях Верховного Суду України можна пояснити тим, що до 1996 року принцип прямої дії Конституції не був широко відомий для юридичної спільноти, яка після десятиліть юридичного позитивізму радянського зразка лише вчилася сприймати цінності європейського конституціоналізму як взірець для наслідування.

На позитивну оцінку заслуговує твердження Пленуму Верховного Суду України про застосування судами Конституції безпосередньо у випадку, коли закон, який був чинним до введення її в дію чи прийнятий після цього, суперечить їй. Однак і тут Пленум не проявив послідовності та зазначив, що «*у разі невизначеності в питанні про те, чи відповідає Конституції застосований закон або закон, який підлягає застосуванню в конкретній справі, суд за клопотанням учасників процесу або за власною ініціативою зупиняє розгляд справи і звертається з мотивованою ухвалою (постановою) до Верховного Суду України*»¹².

⁷ Там само.

⁸ Єзеров А. Застосування Конституції при здійсненні правосуддя: вихідні принципи. Слово Національної школи суддів України. №3 (32) 2020. С. 24-25. URL: http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2020_3_32/yezerov.pdf (15.10.2022).

⁹ Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. С. 171.

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року №4-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text> (17.10.2022).

¹¹ Окрема думка судді Європейського суду з прав людини ad hoc Станіслава Шевчука у справі «Шмушкович проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_990#Text (03.11.2022).

¹² Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя».

Вочевидь така позиція була висловлена з урахуванням закону України «Про Конституційний Суд України», який Верховна Рада України прийняла за декілька тижнів до появи Постанови Пленуму. Стаття 83 цього закону передбачала, що *«у разі виникнення у процесі загального судочинства спору щодо конституційності норми закону, яка застосовується судом, провадження у справі зупиняється. За таких умов відкривається конституційне провадження у справі і справа розглядається Конституційним Судом невідкладно»*¹³. Розвиваючи такий підхід, Цивільний процесуальний кодекс України 2004 року¹⁴ (далі - ЦПК) та Кодекс адміністративного судочинства 2005 року¹⁵ (далі - КАС) у своїх перших редакціях встановлювали, що:

«у разі виникнення у суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта».

Частина четверта статті 9 КАС також передбачала, що *«у разі невідповідності нормативно-правового акта Конституції України ... суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу»*¹⁶. Проте через невдалість формулювання ця норма не змогла розвинути закладений у Конституції принцип її прямої дії. Адже загальновідомо, що лише Конституційний Суд уповноважений визнавати нормативні акти такими, що не відповідають Конституції, згідно з визначенням Конституцією переліком¹⁷. Тому застосування цієї норми адміністративними судами обмежується нормативно-правовими актами, які уже визнані такими, що не відповідають Конституції, або актами, перевірка яких не віднесена до повноважень Конституційного Суду (нормативно-правові акти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади тощо). Відтак очевидно, що глобально такий стан речей не забезпечує застосування Конституції як акта прямої дії в усіх необхідних випадках.

Своєю чергою, у Господарському процесуальному кодексі України (далі - ГПК) в редакції до 15 грудня 2017 року, Кримінально-процесуальному кодексі 1960 року, Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі - КПК), Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП)¹⁸ взагалі не було згадок про порядок дій суду у випадках виникнення спору чи сумніву щодо відповідності правового акта Конституції.

Наведене дозволяє зробити висновок, що прийняті та змінені після прийняття Конституції процесуальні кодекси експліцитно не наділили органи судової влади повноваженнями застосовувати Конституцію як акт прямої дії навіть за наявності очевидної суперечності між нею та іншим правовим актом. Натомість у випадках сумніву чи спору щодо відповідності такого акта Конституції суди повинні були зупиняти здійснення правосуддя до винесення Конституційним Судом рішення щодо його конституційності.

Такий механізм став наслідком абсолютизації в Україні ролі Конституційного Суду як «єдиного» органу конституційного контролю. Проте такий погляд, який і тоді був щонайменше поверхневим, сьогодні ж взагалі не має права на існування. Тому слід погодитися із С. Різником, який стверджує, що ці редакції процесуальних кодексів майже не розвивали закладені у статті 8 Основного Закону принципи верховенства права і прямої дії Конституції, суттєво стримуючи і без того

¹³ Закон України «Про Конституційний Суд України» 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр#n404> (05.11.2022).

¹⁴ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (без змін).
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318#o36> (22.10.2022).

¹⁵ Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року (без змін).
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#top> (22.10.2022).

¹⁶ Там само.

¹⁷ Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. Вісник Конституційного Суду України 2016 № 4-5. С. 158.
URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_4-5_2016.pdf (дата звернення: 13.10.2021).

¹⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення розглядається автором як процесуальний в частині, в якій він регулює діяльність місцевих загальних судів з розгляду підвідомчих їм справ про адміністративні правопорушення.

не надто велику активність суддів у їх утвердженні¹⁹. Тому залишається лише констатувати, що перша спроба запровадити протягом 1996-2016 років механізм безпосереднього застосування Основного Закону виявилася неспроможною створити процесуальну основу для ефективного застосування судами Конституції як акта прямої дії.

Механізм застосування органами судової влади Конституції як акта прямої дії в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві з 2016 року по сьогодні.

Другий період розпочався разом із конституційною реформою правосуддя 2016 року та триває по сьогодні. Ця реформа була викликана невиконанням системою правосуддя поставлених перед нею завдань на належному рівні²⁰, що стало особливо помітно після подій Революції Гідності 2013-2014 років. Незважаючи на тривалі процеси попередньої підготовки, початком цієї реформи, як і другого періоду, пропонуємо вважати набрання чинності 30 вересня 2016 року законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Серед головних його змін варто згадати покладення на суддів обов'язку керуватися верховенством права, на відміну від попереднього підкорення лише закону, закріплення розумності строків розгляду справи як засади судочинства, посилення гарантій незалежності суддів, побудову нової системи судустрою замість судів загальної юрисдикції, спричинену відокремленням органу конституційної юрисдикції від судової влади²¹.

Хоч такі зміни не передбачили механізму застосування Конституції як акта прямої дії, вони створили передумови для нової спроби його впровадження в процесуальному законодавстві. Тому після внесення змін до Конституції мало місце інституційне реформування судової системи та процесуального права. Зокрема, з метою подолання процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту в Україні 3 жовтня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон №2147-VIII²². Цей Закон набрав чинності 15 грудня 2017 року разом із початком роботи новоформованого Верховного Суду. Очікувано, що однією із головних його новел став механізм застосування судами Конституції як акта прямої дії. На відміну від попередньої спроби, окрім цивільного та адміністративного судочинства, його також запровадили в господарському судочинстві. У такий спосіб законодавець засвідчив поступове поширення механізму безпосереднього застосування Конституції на всі процесуальні галузі. Новими редакціями статей 7 КАС, 10 ЦПК, 11 ГПК передбачено наступне:

«Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду²³».

Такі зміни процесуального законодавства надали правового значення «висновку про суперечність» замість «сумніву у відповідності» правового акта Конституції. Це дозволило абсолютно повному розглянути питання безпосередньої дії Основного Закону при здійсненні правосуддя. На

¹⁹ Різник С. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня д. ю. н. С. 100-101, 130. URL: <http://surl.li/drgce> (24.10.2022).

²⁰ Стратегія реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (22.10.2022).

²¹ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n2> (19.10.2022).

²² Пояснювальна записка до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6232&skl=9 (22.10.2022).

²³ Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#Text> (24.10.2022).

думку Л. Летнянчина, таке регулювання спонукає суди до ініціативності, відповідальності і творчості щодо безпосереднього застосування норм Конституції у конкретній справі, і лише потім звертатися до Верховного Суду для внесення подання до Конституційного Суду для вирішення питання конституційності застосованого правового акта²⁴.

Наголосимо, що в таких випадках суди лише не застосовують закон чи інший правовий акт на підставі висновку про його суперечність Конституції та залишають здійснення остаточного конституційного контролю (встановлення відповідності Конституції) за Конституційним Судом. Тому погоджуємося із С. Різником, який охарактеризував таку перевірку судами правових актів формою проміжного конституційного контролю²⁵. Відзначимо, що появу нормативного інструментарію для здійснення такого конституційного контролю можна прослідкувати лише після початку другого періоду, коли суди отримали експліцитні повноваження для перевірки правових актів на суперечність Конституції. Тому про здійснення судовою владою проміжного конституційного контролю до конституційних трансформацій 2016-2017 років, якщо і можна говорити, то лише умовно та з високим рівнем ілюзорності.

Розглядаючи запропонований процесуальними кодексами інструментарій як комплексний процес, пропонуємо виділити окремі послідовні етапи, виконання яких вимагається від суду, який безпосередньо застосовує Основний Закон під час розгляду судових справ. Найперше суд повинен встановити фактичні обставини та зміст спірних правовідносин, після чого визначити правові норми, що підлягають застосуванню до правовідносин. З'ясування цих питань є обов'язковим для правильного вирішення будь-якої господарської, адміністративної чи цивільної справи, а також є передумовою для здійснення проміжного конституційного контролю. Адже під час розгляду справи суд може перевіряти на суперечність лише ті положення актів, які підлягають застосуванню. Якщо предмет спору відсутній чи правовий акт не підлягає застосуванню у справі, суд не може розглядати питання про його суперечність Конституції.

Процесуальні кодекси оминають відповіді на питання, хто може ініціювати таку перевірку. Обґрунтованим видається наділення таким правом як учасників справи, які мають заінтересованість у її вирішенні, так і суду, який розглядає справу. Щодо останнього суб'єкта, то на відміну від остаточного конституційного контролю, ініціювання якого неможливе органом, який його здійснює, особливість проміжного контролю полягає в тому, що необхідність його здійснення може виникнути лише після відкриття провадження у справі. Не варто забувати, що проміжний конституційний контроль є не самоціллю, а засобом вирішення юридичного спору чи інших судових справ, у передбачених законом випадках. Тому заперечення ініціативності суду щодо такої перевірки за відсутності звернення учасника справи спричинить застосування до спірних правовідносин правового акта, який може суперечити Конституції.

Обґрунтовуючи не тільки право, але й обов'язок судді проявляти ініціативу у випадку необхідності здійснити проміжний конституційний контроль, пропонуємо звернути увагу на принцип *jura novit curia* («суд знає закони»), який полягає в тому, що: 1) суд знає право; 2) суд самостійно здійснює пошук правових норм щодо спору безвідносно до посилання сторін; 3) суд самостійно застосовує право до фактичних обставин спору (*da mihi factum, dabo tibi jus*)²⁶. Знання судом права охоплює не лише правові акти законодавчої чи виконавчої влади, але й Конституцію як акт установчої влади, що і зобов'язує його в усіх необхідних випадках самостійно ініціювати питання про її застосування як акта прямої дії.

²⁴ Летнянчин Л. Пряма дія норм конституції України: від принципу – до практичного застосування. Вісник Національної академії правових наук України №4 (91) 2017. С. 123. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8_4_2017-115-127.pdf (08.11.2022).

²⁵ Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). Право України №12/2018. С. 105.

²⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі № 904/5726/19, п. 6.56. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524308> (05.11.2022).

Суд, який застосовує норму до конкретних справ, повинен за необхідності роз'яснювати та тлумачити її. Тому обов'язок суду – не лише знати право, але й говорити, що є правом. Якщо у справі застосуванню підлягають дві норми, які суперечать одна одній, він повинен вирішувати питання про застосування кожної з них. У випадку, коли суперечність виникає між будь-яким правовим актом та Конституцією, яка має найвищу юридичну силу, справу потрібно вирішувати саме на підставі Конституції, а не іншого акта законодавства²⁷.

Такі міркування є очевидними для західної правничої спільноти. Навряд чи хтось і в українській науковій спільноті сьогодні всерйоз буде їх оспорювати. Проте у практиці судів ще можна зустріти випадки, коли вони самоусуваються від виконання такого обов'язку, що подекуди трапляється навіть за наявності клопотання учасника справи про застосування Конституції як акта прямої. Наприклад, у відповідь на таке клопотання у справі №944/6128/19 Яворівський районний суд Львівської області, рішення якого апеляційна інстанція залишила без змін²⁸, безпідставно заявив, що він не має повноважень застосувати Конституцію як акт прямої дії²⁹. Для запобігання таким випадкам у майбутньому пропонуємо доповнити частину шосту статті 10 ЦПК, частину четверту статті 7 КАС та частину шосту статті 11 ГПК положеннями наступного змісту:

«Суд перевіряє правовий акт, який підлягає застосуванню у справі, на суперечність Конституції України за власною ініціативою або за заявою (клопотанням) учасника справи. Якщо ініціатором перевірки є учасник справи, суд зобов'язаний надати мотивовану оцінку такій заяві (клопотанню) в судовому рішенні, крім випадку, якщо така заява (клопотання) очевидно не стосується предмета спору, є явно необґрунтованою або неприйнятною з огляду на положення Конституції чи практику Конституційного Суду України.»

Встановивши потребу перевірки правового акта на суперечність Конституції, суд має провести спробу узгодити їх зміст і ціннісний вимір за формулою «будь-який правовий припис втілює конституційну норму». Це означає, що судам слід виходити з презумпції конституційності правового акта, який підлягає застосуванню у справі. Тому якщо під час тлумачення положень закону чи інших актів виявиться, що можливі два його значення, суд відхиляє те значення, яке призводить до визнання закону неконституційним, підтримуючи значення, яке підтверджує його відповідність Конституції³⁰. Прикладом застосування судами такого конституційно-конформного тлумачення правового акта може слугувати практика у справах про поновлення публічних службовців, звільнених на підставі закону України «Про очищення влади».

З одного боку, цей закон передбачає перелік осіб, на яких поширюється дія «люстраційних заходів», зміст яких полягає в автоматичному обмеженні доступу до переважної більшості посад публічної служби. З іншого – закон встановив здійснення очищення влади на принципах: верховенства права, презумпції невинуватості, індивідуальної відповідальності, гарантування права на захист³¹. Тому у справах про поновлення «люстрованих» публічних службовців органи судової влади виробили підхід, за яким обов'язок доведення причетності службовців до спроби узурпації влади, а саме – здійснення такими особами посягання на захищені законодавством про люстрацію цінності конституційного ладу, покладається на представників держави. На практиці чи не у всіх

²⁷ Comparative Constitutionalism cases and materials. Second Edition. Norman Dorsen, Michel Rosenfeld, Andras Sajó, Susanne Baer. 2010. P. 142.

²⁸ Постанова Львівського апеляційного суду від 15 листопада 2021 року у справі №944/6128/19.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102045906> (24.10.2022).

²⁹ Рішення Яворівського районного суду Львівської області від 5 травня 2021 року у справі №944/6128/19.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96813222> (24.10.2022).

³⁰ Лемак В. Безпосереднє застосування судами Конституції України: основні проблеми. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С. 80-81.

³¹ Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (09.11.2021).

випадках ці представники не могли довести такі посягання, що спричиняло задоволення позовів про поновлення «люстрованих» громадян³².

Ця ситуація цікава тим, що, маючи підстави для висновку про суперечність закону Конституції, суди утримувалися від таких висновків. Натомість вони інтерпретували передбачені люстраційні заходи у світлі конституційних принципів, які були зазначені у самому законі. Пропонуємо нормативно закріпити такий підхід шляхом доповнення частини шостої статті 10 ЦПК, частини четвертої статті 7 КАС та частини шостої статті 11 ГПК наступним реченням:

«Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт може бути витлумачений у спосіб, що суперечить Конституції України та у спосіб, що не суперечить Конституції, то суд застосовує такий закон чи інший правовий акт, витлумачивши його у спосіб, що не суперечить Конституції.»

У випадку неможливості узгодити зміст і ціннісний вимір Конституції та правового акта, суд повинен робити висновок про суперечність правового акта Конституції. З огляду на те, що КАС, ЦПК та ГПК передбачають механізм прямої дії лише норм Конституції, суди повинні зазначити конкретні її положення, які підлягають застосуванню у справі як нормативна підстава вирішення спору. На відміну від попередніх редакцій ЦПК і КАС, чинні процесуальні кодекси не регламентують дій суду у разі наявності сумніву щодо відповідності нормативно-правового акта Конституції. Такі ситуації слід тлумачити на користь презумпції конституційності правових актів, які підлягають застосуванню у справі.

Таким чином, лише за наявності в суду безспірного переконання про суперечність правового акта Конституції у нього виникає обов'язок не застосовувати його, а застосувати норми Конституції як норми прямої дії. Якщо суд не вбачатиме суперечності правового акта Конституції або матиме лише сумнів у такій суперечності, учасники справи, які виявлять незгоду з такою позицією, мають право на апеляційний перегляд справи чи у передбачених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Надалі вони зможуть звернутися із конституційною скаргою до Конституційного Суду, рішення якого може стати підставою для перегляду справи за виключними обставинами. Щоправда, остання опція передбачена лише для випадків застосування закону України, який, на думку особи, щодо якої він застосований, суперечить Конституції.

З одного боку, висновок суду про суперечність правового акта Конституції є достатньою підставою для застосування її норм як норм прямої дії. З іншого – у ГПК, КПК та КАС, як і раніше, лишається така обов'язкова підстава для зупинення провадження у справі як «об'єктивна неможливість розгляду справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження»³³. Така норма була актуальною за попереднього правового регулювання, коли суди не могли безпосередньо застосовувати Конституцію, а повинні були спочатку звернутися до Верховного Суду, щоб він вирішив питання про звернення до Конституційного Суду.

Проте після 15 грудня 2017 року суд повинен звертатися до Верховного Суду лише після винесення рішення у справі, в якій застосовано норми Конституції як норми прямої дії. Тому такі звернення судів не можуть оформлюватися під час розгляду та вирішення справи, а мають бути направлені після завершення судового розгляду, коли інститут зупинення провадження вже не потрібний. Відтак у сучасних умовах така підстава для зупинення провадження лише стримує активність та ініціативність судів у безпосередньому застосуванні Конституції, що зумовлює необхідність її перегляду.

Щодо згаданих звернень судів до Верховного Суду, то варто зазначити, що трапляються випадки, коли суди, після незастосування правового акта, що за їх висновком суперечить Конституції,

³² Чорненський В.І. Деякі аспекти застосування судами загальної юрисдикції Закону України «Про очищення влади». Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. 2020. Випуск 62. с. 334.

³³ Пункт 6 частини 1 статті 251 ЦПК, пункт 3 частини 1 статті 236 та пункт 5 частини 1 статті 227 ГПК.

не виконують такого обов'язку або згадують про це лише в мотивувальній або в резолютивній частині рішення³⁴. Одна з причин наведеної проблеми – процесуальні кодекси містять прогалину щодо форми та строків звернення до Верховного Суду. Обґрунтованість такого висновку підтверджує статистика: станом на листопад 2022 року із 30 випадків, коли суди звернулися до Верховного Суду в порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства, 20 – подані на підставі звернення від суду, судді або суддів, 7 – оформленні як ухвали, які є частиною судового рішення, яким завершено розгляд справи, або окремими судовими рішеннями, ще 3 звернення подані на підставі рішень суду³⁵. Для усунення прогалини, яка породжує неоднакове застосування норм права, пропонуємо викласти другий абзац частини шостої статті 10 ЦПК, а також частини четвертої статті 7 КАС та частини шостої статті 11 ГПК у наступній редакції:

«У такому випадку протягом десяти робочих днів суд, який розглядав справу, після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду у формі ухвали, оформленої як окреме судове рішення з дотриманням вимог, встановлених законом для конституційного подання, для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України».

Для забезпечення дотримання суддями таких норм пропонуємо викласти пункт 2 частини першої статті 106 закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка закріплює підстави дисциплінарної відповідальності суддів, у наступній редакції:

«безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги, справи чи направлення звернення до Верховного Суду у випадках, передбачених законом, протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, не своєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень».

Закріплення такої підстави для відповідальності зумовлено тим, що таке порушення обмежує доступ до правосуддя учасникам справи, в якій не застосовано правовий акт у зв'язку із висновком про його суперечність Конституції. Адже така бездіяльність суду призводить до блокування остаточного конституційного контролю, під час якого, власне, і вирішується питання конституційності правових актів. Таким чином, ігнорування обов'язку звертатися до Верховного Суду слід розглядати як істотне порушення норм процесуального права.

Тому не випадково С. Різник зараховує відсутність звернення до підстав для скасування судового рішення, в якому не застосовано правовий акт з мотивів його суперечності Конституції³⁶. Проте на практиці із цим можуть виникнути труднощі, викликані наступним. Під час перегляду судового рішення не матиме однозначної відповіді питання про те, чи вплив строк звернення суду до Верховного Суду. Процесуальні кодекси ще не встановили періоду, протягом якого таке звернення потрібно направити. Натомість строки апеляційного чи касаційного оскарження є чітко визначені. За таких умов ефективність апеляційної чи касаційної скарги, яка мотивована лише відсутністю звернення суду до Верховного Суду, є невисокою. У будь-якому разі навіть наявність звернення, як і результат його розгляду Верховним Судом, за чинним процесуальним законодавством не впливає на прийняте судові рішення у справі, в якій суд застосував норми Конституції як норми прямої дії.

Фактично, отримавши таке звернення, Верховний Суд на власний розсуд вирішує питання: чи необхідно звертатися із конституційним поданням до Конституційного Суду? Адже у всіх постановках Пленуму Верховного Суду про відмову у такому зверненні йдеться не про недотримання

³⁴ Єзеров А. Застосування норм Конституції України як норм прямої дії: огляд практики адміністративних судів. Інформаційне агентство «Advocat Post». URL: <https://advokatpost.com/zastosuvannia-normy-konstytutsii-ukrainy-iak-normy-pryamoi-dii-ohliad-praktyky-administratyvnykh-sudiv/> (24.10.2022).

³⁵ Відповідь Верховного Суду на запит на доступ до публічної інформації від 7 листопада 2022 р. за вих. №170/0/18-22.

³⁶ Різник С. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. С. 143.

формальних вимог, а «про відсутність обґрунтованих підстав для звернення»³⁷. Пов'язано це з тим, що станом на сьогодні закон України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальні кодекси в усіх випадках розглядають звернення Верховного Суду із конституційним поданням як дискреційне повноваження. Своєю чергою, така свобода розсуду перешкоджає здійсненню остаточного конституційного контролю, який є одним із способів виправлення судових помилок при безпосередньому застосуванні судами Конституції, про що йтиметься далі. Наразі слід погодитися із О. Водянніковим, який стверджує, що в таких випадках Пленум не може мати повноважень щодо звернення чи відмови у зверненні до Конституційного Суду: питання конституційності вже постало у справі, в якій постановлено рішення³⁸.

Тому у випадках встановлення судами суперечності правового акта Конституції правове регулювання повинно забезпечити здійснення остаточного конституційного контролю, завдання якого – вирішити питання конституційності правового акта. З огляду на наведене пропонуємо передбачити в законі України «Про судоустрій і статус суддів», що Пленум Верховного Суду може відмовити у зверненні із конституційним поданням лише у випадках:

- 1) недотримання судом, який звернувся до Верховного Суду, вимог, передбачених для конституційного подання;
- 2) наявності конституційного подання Верховного Суду, переданого до Конституційного Суду, із тотожним за змістом питанням;
- 3) скасування судового рішення, в якому встановлено суперечність правового акта Конституції, за результатами апеляційного чи касаційного розгляду.

Як уже зазначалося, окремо слід розглянути питання процесуальних шляхів виправлення помилкового висновку суду про суперечність правового акта Конституції. Найбільш очевидний спосіб – це апеляційний перегляд справи, а у визначених законом випадках також касаційне оскарження судового рішення за ініціативи учасника справи, який обґрунтує та доведе судову помилку.

Для прикладу наведемо справу №717/341/21, у якій місцевий загальний суд розглядав питання про стягнення заборгованості за надання послуг з розподілу природного газу. Заперечуючи проти вимог, відповідач вказав, що позивач подав розрахунок заборгованості з посиланням на тарифи, затверджені постановою Національної комісії з енергетики і комунальних послуг (далі – Національна комісія), яка не зареєстрована в Міністерстві юстиції України. Натомість позивач пояснював відсутність реєстрації нормою частини шостої статті 14 закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», за якою такі рішення не підлягають державній реєстрації.

Суд першої інстанції підтримав позицію відповідача та зазначив, що згадана стаття Закону суперечить статті 117 Конституції, якою встановлено, що нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом. Тому суд відмовив у задоволенні позову, застосувавши норми Конституції як норми прямої дії³⁹. Проте апеляційний суд, з яким погодився суд касаційної інстанції, скасував таке рішення, оскільки рішення Національної комісії про встановлення тарифів на послуги з розподілу природного газу не можна вважати нормативно-правовими актами. Вони є актами індивідуальної дії та стосуються питань встановлення цін та тарифів щодо конкретного суб'єкта господарювання. Тому не підлягають обов'язковій державній реєстрації, що потягло скасування рішення суду першої інстанції⁴⁰.

³⁷ Відповідь Верховного Суду на запит на доступ до публічної інформації від 7 листопада 2022 р. за вих. №170/0/18-22.

³⁸ Водянніков О. Прямая дія Конституції і розмежування юрисдикції між судами системи судоустрою і Конституційним Судом України. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С. 160.

³⁹ Рішення Кельменецького районного суду Чернівецької області від 31 серпня 2021 у справі № 717/341/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99289805> (24.11.2022).

⁴⁰ Постанова Чернівецького апеляційного суду від 09 листопада 2021 року у справі № 717/341/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100965216> (24.11.2022).

Наведена справа наочно демонструє ефективність оскарження судового рішення як запобіжника помилкового висновку суду попередньої інстанції про суперечність правового акта Конституції. Проте можуть бути ситуації, коли такого висновку дійде суд касаційної інстанції або процесуальний закон взагалі не передбачатиме права на подання касаційної скарги. Вочевидь для таких випадків процесуальні кодекси передбачили, що суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта. Якщо надалі Конституційний Суд визнає правовий акт, який суд не застосував у зв'язку із висновком про його суперечність Основному Закону, конституційним, учасники справи зможуть подати заяву про перегляд справи за виключними обставинами. Для цього нормами господарського, цивільного процесів та адміністративного судочинства передбачена така підстава як:

«встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане»⁴¹.

Станом на листопад 2022 року Пленум Верховного Суду розглянув 13 з 30 звернень судів у порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства. За результатами розгляду трьох звернень прийнято рішення звернутися до Конституційного Суду із конституційним поданням. Жодне із цих конституційних подань Верховного Суду станом на сьогодні ще не розглянуто Конституційним Судом (по двох відкрито конституційне провадження, ще одне перебуває на стадії відкриття)⁴². Тому говорити про формування судової практики перегляду судових рішень, у яких суд не застосував закон, який визнаний конституційним, передчасно. Разом з тим, уже можна констатувати, що поза правовим регулюванням сьогодні опинилися правові наслідки:

- 1) відмови Пленуму Верховного Суду у зверненні до Конституційного Суду із конституційним поданням у зв'язку зі зверненням суду, який встановив суперечність правового акта Конституції.
- 2) відмови Конституційного Суду у відкритті або закритті провадження за конституційним поданням Верховного Суду, яке подане у зв'язку із зверненням суду.

Такі відмови слід трактувати не інакше як на користь презумпції конституційності правового акта, який не застосували суди. Натомість сьогодні вони ніяк не впливають на справу, в якій не застосовано відповідний правовий акт. Тому існує необхідність змінити уже наявну підставу перегляду справи за виключними обставинами шляхом доповнення перших пунктів частини третьої статті 423 ЦПК, частини п'ятої статті 361 КАС, а також частини третьої статті 320 ГПК наступним положенням:

«..., а також відмова Верховного Суду у зверненні до Конституційного Суду України із конституційним поданням у зв'язку зі зверненням суду, який встановив суперечність закону, іншого правового акта або їх окремих положень Конституції України, чи відмова Конституційного Суду України у відкритті або закритті провадження за таким конституційним поданням».

Слід відзначити, що таку потенційну підставу для перегляду справи як «відмова Верховного Суду у зверненні до Конституційного Суду України із конституційним поданням» слід розглядати комплексно разом із іншими змінами, спрямованими на вдосконалення механізму безпосереднього застосування Конституції. Якщо законодавець обмежить дискреційні повноваження Верховного Суду в ініціюванні конституційного подання у зв'язку зі зверненням судів, то в більшості випадків перегляд судового рішення за такої обставини буде недоречним, що слід враховувати під час підготовки відповідних законопроектів. Наприклад, якщо Верховний Суд відмовить через наявність уже поданого ним конституційного подання із тотожним за змістом питанням, то перегляд справи буде можливим лише після розгляду Конституційним Судом цього подання.

⁴¹ Пункт 1 частини п'ятої статті 361 КАС України, пункт 1 частини третьої статті 423 ЦПК України та пункт 1 частини третьої статті 320 ГПК України.

⁴² Відповідь Верховного Суду на запит на доступ до публічної інформації від 7 листопада 2022 р. за вих. №170/0/18-22.

Механізм застосування органами судової влади Конституції як акта прямої дії в кримінальному провадженні та справах про адміністративні правопорушення з 2016 року по сьогодні.

У розрізі процесуальних галузей ситуація зі зверненнями судів, які встановили суперечність правового акта Конституції, до Верховного Суду станом на листопад 2022 року наступна: в порядку цивільного судочинства – 5; в порядку адміністративного судочинства – 19; в порядку господарського судочинства – 6. Лише в трьох випадках суди звернулися у справах про адміністративні правопорушення та жодного – за результатами розгляду кримінальних проваджень⁴³. Така статистика значною мірою пов'язана з тим, що, на відміну від ЦПК, ГПК та КАС, КУпАП та КПК по сьогодні не передбачають ні подібного звернення, ні механізму застосування Конституції як акта прямої дії.

Натомість КПК обмежився положеннями, які скоріше є нормами-принципами, ніж механізмом безпосереднього застосування Конституції. Так, стаття 9 цього Кодексу встановлює, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції, а стаття 2 розглядає її як частину кримінального процесуального законодавства. Позитивним є те, що поміж виключних обставин для перегляду судових рішень КПК України все ж визнає *«встановлену Конституційним Судом неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи»*⁴⁴.

У науці вже сформовано такі версії мотивів законодавця щодо незакріплення механізму безпосереднього застосування Конституції в кримінальному судочинстві:

а) для чого нагромаджувати текст КПК, адже пряма дія норм Конституції – це аксіома, і суд не може притягнути до кримінальної відповідальності особу на підставі неправового закону;

б) суд не може вирішувати питання оцінки якості кримінального закону, адже це неминуче призведе до свавілля;

в) законодавець не мав якихось міркувань щодо цієї проблеми⁴⁵.

Перша гіпотеза видається неперекожливою, оскільки ризик «нагромадження тексту» не був перешкодою для включення цієї норми до інших процесуальних кодексів. Позаяк включення декількох додаткових речень до однієї зі статей КПК навряд чи спричинило би бодай якусь шкоду лаконічності викладу. Своєю чергою, самоочевидний характер принципу прямої дії Конституції не виключає необхідність його розвитку в поточному законодавстві, як це зроблено в інших процесуальних кодексах.

Щодо побоювань, пов'язаних із суддівською свавільністю, то вони можуть бути викликані традиційно низьким рівнем довіри суспільства до судової влади, що підтверджують соціологічні дослідження⁴⁶. Тому з урахуванням резонансного та чутливого характеру кримінального права та процесу законодавець міг вирішити уникнути запровадження механізму застосування Конституції як акта прямої дії у цій сфері. Разом з тим, обвинувальний вирок суду створює найбільш обтяжливі наслідки для прав і свобод особи у порівнянні з іншими видами судочинства. Відтак відмова у застосуванні Конституції як акта прямої дії у кримінальному провадженні виглядає особливо неприпустимою, коли це справді необхідно.

⁴³ Відповідь Верховного Суду на запит на доступ до публічної інформації від 01 листопада 2022 р. за вих. №168/0/18-22.

⁴⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n455> (19.10.2022).

⁴⁵ Демчук П. Суддя «Геркулес» чи суддя «законник»: яким його бачить український законодавець у кримінальному провадженні. Інтернет-сайт LB.UA. URL: <http://surl.li/dukzm> (19.10.2022).

⁴⁶ За результатами дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 29 липня по 4 серпня 2021 року, близько 74% громадян не довіряють судовій системі загалом. Дет. див. за посиланням URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (22.10.2022).

Необхідність безпосереднього застосування положень Конституції в процесі судового розгляду кримінального провадження також підтверджують положення частини першої статті 3 Кримінального кодексу України, якими презюмується, що кримінальний закон ґрунтується на Конституції та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права⁴⁷. Тому не дивно, що Верховний Суд робить спроби безпосередньо застосувати Конституцію в кримінальних провадженнях. Як правило, таке застосування відбувається через покликання на відповідні юридичні позиції Конституційного Суду. Це обумовлено також тим, що КПК загалом приведений у відповідність із Конституцією, і норми-принципи та інші його положення відображають зміст конституційних норм⁴⁸, чого не можна сказати про КУпАП.

Останнім регулюються провадження у справах про адміністративні правопорушення, які можна поділити на дві групи: ті, які розглядаються судами, та справи, розгляд яких віднесено до повноважень інших органів публічної влади. Рішення таких органів оскаржують у порядку адміністративного судочинства, в якому передбачено механізм застосування Конституції як акта прямої дії. Проте сам КУпАП у статті 1 обмежується декларативним завданням про «*виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції*», не передбачаючи навіть можливості перегляду постанов по справах про адміністративні правопорушення у разі ухвалення Конституційним Судом рішень щодо конституційності його норм⁴⁹. Таку моральну застарілість можна пояснити тим, що він є одним із небагатьох кодифікованих актів, які залишилися нам у спадок від радянського періоду. Тому запровадження механізму застосування Конституції як акта прямої дії в адміністративно-деліктному праві доцільне разом із комплексним реформуванням цієї галузі, яке дозволить забезпечити ефективність такого інструментарію утвердження Конституції.

Не чекаючи запровадження такого механізму, суди в окремих випадках самостійно формують практику безпосереднього застосування Конституції під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Як приклад наведемо справу №296/9104/20, у якій особу притягали до адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень. Суд встановив, що конституційні обмеження прав людини суперечать Конституції, а тому не застосував при вирішенні справи постанову Кабінету Міністрів України у частині відповідних обмежень⁵⁰. За відсутності механізму, фактично здійснивши в такий спосіб проміжний конституційний контроль, суд не звернувся до Верховного Суду для забезпечення проведення остаточного конституційного контролю.

Що ж до поодиноких спроб судів ініціювати проведення остаточного конституційного контролю у справах про адміністративні правопорушення, то у першій справі суд зупинив провадження та звернувся до Верховного Суду з проханням про звернення до Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення Конституції⁵¹; у другій – не застосував положення КУпАП та вирішив справу, після чого звернувся до Верховного Суду для перевірки незастосованих положень на конституційність⁵²; а в третій справі суд, посилаючись на «неоднакове розуміння та застосування законів про притягнення осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності», після винесення поста-

⁴⁷ Демчук П. Суддівський розсуд під час встановлення суперечності положень кримінального закону Конституції України. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2021. с. 18. URL: <http://surl.li/drwgn> (15.11.2022).

⁴⁸ Гловюк І. Окремі питання застосування норм Конституції України у кримінальному провадженні. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С. 544.

⁴⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення, введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 7 грудня 1984 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (24.10.2022).

⁵⁰ Постанова Корольовського районного суду міста Житомира від 27 січня 2021 у справі №296/9104/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94649987> (12.11.2022).

⁵¹ Постанова Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 19 червня 2020 року у справі № 686/14709/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89930120> (12.11.2022).

⁵² Постанова Рубіжанського міського суду Луганської області від 4 січня 2021 року у справі №425/2965/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94025166> (12.11.2022).

нови звернувся до Верховного Суду для звернення із конституційним поданням стосовно офіційного тлумачення Конституції⁵³. Відтак навіть така невелика практика звернень у справах про адміністративні правопорушення характеризується непослідовністю та хаотичністю.

Таким чином, відсутність в КПК та КУпАП механізму застосування Конституції як акта прямої дії перешкоджає здійсненню остаточного конституційного контролю у випадках, коли суди під час розгляду кримінальних проваджень та справ про адміністративні правопорушення не застосовують правові акти, щодо яких вони зробили висновок про суперечність. Натомість конституційний контроль, який у таких випадках має здійснюватися Конституційним Судом, відіграє значну роль у виправленні судових помилок, що сприятиме відновленню порушених прав особи. Особливої релієфності окресленій проблемі надає те, що правові акти адміністративно-деліктного, кримінального процесуального та кримінального права традиційно входять до переліку актів, щодо яких найчастіше порушуються питання за конституційними скаргами⁵⁴. Тому відсутність такого механізму слід визнати прогалиною в правовому регулюванні. Відтак цей недолік слід усунути шляхом внесення змін до КПК та комплексного реформування адміністративно-деліктного законодавства.

Висновки.

Спроба запровадити протягом першого періоду (1996-2016 років) механізм безпосереднього застосування Конституції виявилася неспроможною до позитивних результатів, а саме – створення процесуальної основи для ефективного застосування судами Основного Закону як акта прямої дії. Пов'язано це з тим, що ні Конституція, ні процесуальне законодавство експліцитно не наділили органи судової влади повноваженнями, здатними реалізувати закладений в Основному Законі принцип його прямої дії. Натомість замість розвитку цього принципу, процесуальні кодекси або взагалі замовчували його існування, або зобов'язували суди зупиняти на тривалий час розгляд справ, якщо виникала невизначеність щодо відповідності правового акта Конституції.

Розпочата в 2016 році судова реформа започаткувала другий період розвитку механізму застосування судами Конституції як акта прямої дії, який триває по сьогодні. Характерною рисою цього періоду стало інтенсивне становлення проміжного конституційного контролю, обов'язок зі здійснення якого покладено на органи судової влади. Уже наприкінці 2017 року в господарському, цивільному та адміністративному судочинстві з'явилися інструменти здійснення такого контролю шляхом перевірки правового акта на суперечність Конституції. Встановлена суперечність визнається підставою застосування норм Конституції як норм прямої дії. Такий порядок застосування Основного Закону є збалансованим, оскільки враховує потребу забезпечення презумпції конституційності правових актів, з одного боку, та безпосереднього застосування Конституції в необхідних випадках – з іншого.

Сучасний механізм застосування Конституції як акта прямої дії став комплексним та послідовним процесом, який передбачає ряд запобіжників від судової помилки та свавілля органів судової влади. Втім, на сьогодні процесуальне закріплення механізму застосування Конституції як акта прямої дії потребує вдосконалення, з огляду на неврегульованість:

- суб'єктів, які уповноважені ініціювати питання про перевірку правового акта на суперечність Конституції під час розгляду справи;
- форми та строків звернення судів до Верховного Суду у випадку застосування Конституції як акта прямої дії, а також правових наслідків порушення такого обов'язку;
- підстав та правових наслідків відмови Верховного Суду у зверненні до Конституційного Суду із конституційним поданням у зв'язку зі зверненням суду, який встановив суперечність правового акта Конституції, а також відмови Конституційного Суду у відкритті та закритті провадження за таким конституційним поданням;

⁵³ Постанова Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 4 березня 2021 року у справі №373/279/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95346562> (12.11.2022).

⁵⁴ Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2021 рік. С. 121-122. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid.pdf> (09.11.2022).

– застосування Конституції як акта прямої дії судами в кримінальному провадженні та у справах про адміністративні правопорушення, які підвідомчі судам.

Крім того, необхідно переглянути таку підставу для зупинення провадження у цивільних, господарських та адміністративних справах як об'єктивна неможливість їх розгляду до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження. Для усунення зазначених недоліків у статті зроблено пропозиції для вдосконалення процесуального законодавства.

У будь-якому разі, якщо перші 20 років після прийняття Основного Закону складно говорити про існування ефективного механізму застосування Конституції як акта прямої дії, то в сучасних умовах можна вести мову вже про його вдосконалення, а не створення. Проведене дослідження дозволяє робити сміливе припущення про подальше утвердження Конституції при здійсненні правосуддя шляхом розвитку механізму її безпосереднього застосування в процесуальній діяльності органів судової влади.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Comparative Constitutionalism cases and materials. Second Edition. Norman Dorsen, Michel Rosenfeld, Andras Sajó, Susanne Baer. 2010. P. 1609.
2. Єзеров А. Застосування Конституції при здійсненні правосуддя: вихідні принципи. Слово Національної школи суддів України. №3 (32) 2020. С. 19-36. URL: http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2020_3_32/yezerov.pdf (15.10.2022).
3. Єзеров А. Застосування норм Конституції України як норм прямої дії: огляд практики адміністративних судів. Інформаційне агентство «Advocat Post». URL: <https://advokatpost.com/zastosuvannia-normy-konstytutsii-ukrainy-iak-normy-priamoj-dii-ohliad-praktyky-administratyvnykh-sudiv/> (24.10.2022).
4. Водяніков О. Пряма дія Конституції і розмежування юрисдикції між судами системи судоустрою і Конституційним Судом України. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С.144-172.
5. Відповідь Верховного Суду на запит на доступ до публічної інформації від 1 листопада 2022 року за вих. №168/0/18-22.
6. Відповідь Верховного Суду на запит на доступ до публічної інформації від 7 листопада 2022 року за вих. №170/0/18-22.
7. Гловюк І. Окремі питання застосування норм Конституції України у кримінальному провадженні. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С. 530-544.
8. Демчук П. Суддя «Геркулес» чи суддя «законник»: яким його бачить український законодавець у кримінальному провадженні. Інтернет-сайт LB.UA. URL: <http://surl.li/dukzm> (19.10.2022).
9. Демчук П. Суддівський розсуд під час встановлення суперечності положень кримінального закону Конституції України. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2021. с. 16-25. URL: <http://surl.li/drwgn> (15.11.2022).
10. Загальна теорія права: Підручник. За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. С. 392.
11. Куракін О. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків. 2016 рік. С. 40. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2571> (05.11.2022).
12. Лемак В. Безпосереднє застосування судами Конституції України: основні проблеми. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. С. 77-93.
13. Летнянчин Л. Пряма дія норм конституції України: від принципу – до практичного застосування. Вісник Національної академії правових наук України №4 (91) 2017. С. 115-127. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8_4_2017-115-127.pdf (08.11.2022).
14. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. Вісник Конституційного Суду України 2016 № 4–5. С. 149-159. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_4-5_2016.pdf (дата звернення: 13.10.2022).
15. Різник С. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня д. ю. н. С. 473. URL: <http://surl.li/drgce> (24.10.2022).
16. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). Право України №12/2018. С. 163-176.
17. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. С. 440.

18. Чорненький В. Деякі аспекти застосування судами загальної юрисдикції Закону України «Про очищення влади». Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. 2020. Випуск 62. с. 332-338.
19. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2021 рік. С. 140. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid.pdf> (17.11.2022).

Перелік юридичних документів:

20. Закон України «Про Конституційний Суд України» 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр#n404> (05.11.2022).
21. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#Text> (24.10.2022).
22. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n2> (06.10.2022).
23. Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (09.11.2021).
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення, введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 8 грудня 1984 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (24.10.2022).
25. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (без змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#top> (22.10.2022).
26. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (17.10.2022).
27. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n455> (19.10.2022).
28. Окрема думка судді Європейського суду з прав людини ad hoc Станіслава Шевчука у справі «Шмушкович проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_990#Text (03.11.2022).
29. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі № 904/5726/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524308> (05.11.2022).
30. Постанова Корольовського районного суду міста Житомир від 27 січня 2021 року у справі №296/9104/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94649987> (12.11.2022).
31. Постанова Львівського апеляційного суду від 15 листопада 2021 року у справі №944/6128/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102045906> (24.10.2022).
32. Постанова Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 4 березня 2021 року у справі №373/279/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95346562> (12.11.2022).
33. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» №9 від 1 листопада 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (22.10.2022).
34. Постанова Рубіжанського міського суду Луганської області від 04 січня 2021 року у справі №425/2965/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94025166> (12.11.2022).
35. Постанова Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 19 червня 2020 року у справі № 686/14709/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89930120> (12.11.2022).
36. Постанова Чернівецького апеляційного суду від 09 листопада 2021 року у справі № 717/341/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100965216> (24.11.2022).
37. Пояснювальна записка до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6232=9 (22.10.2022).
38. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (22.10.2022).
39. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (без змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318#o36> (22.10.2022).

References

Bibliography:

1. Chornenkyi V. Deiaki aspekty zastosuvannya sudamy zahalnoi yurysdyksii Zakonu Ukrainy «Pro ochyshchennia vldy». Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu: Serii Pravo. 2020. Vypusk 62. s. 332-338.
2. Comparative Constitutionalism cases and materials. Second Edition. Norman Dorsen, Michel Rosenfeld, Andras Sajo, Susanne Baer. 2010. P. 1609.
3. Demchuk P. Suddia «Herkules» chy suddia «zakonnik»: yakym yoho bachyt ukrainskyi zakonodavets u kryminalnomu provadzheni. Internet-sait LB.UA. URL: <http://surl.li/dukzm> (19.10.2022).
4. Demchuk P. Suddivskyi rozsud pid chas vstanovlennia superechnosti polozhen kryminalnogo zakonu Konstytutsii Ukrainy. Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky. 2021. s. 16-25. URL: <http://surl.li/drwgn> (15.11.2022).
5. Hloviuk I. Okremi pytannia zastosuvannya norm Konstytutsii Ukrainy u kryminalnomu provadzheni. Zastosuvannya sudamy Konstytutsii Ukrainy: doktryna i praktyka, Kyiv: VAITE, 2022. S. 530-544.
6. Kurakin O. Mekhanizm pravovoho rehuliuвання: teoretyko-pravova model. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia doktora yurydychnykh nauk. Kharkiv. 2016 rik. S. 40. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2571> (05.11.2022).
7. Lemak V. Bezposerednie zastosuvannya sudamy Konstytutsii Ukrainy: osnovni problemy. Zastosuvannya sudamy Konstytutsii Ukrainy: doktryna i praktyka, Kyiv: VAITE, 2022. C. 77-93.
8. Letnianshyn L. Priama diia norm konstytutsii Ukrainy: vid pryntsyphu – do praktychnoho zastosuvannya. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy №4 (91) 2017. S. 115-127. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8_4_2017-115-127.pdf (08.11.2022).
9. Melnyk M., Riznyk S. Pro mezhi konstytutsiinoi yurysdyksii ta priamu diiu norm Konstytutsii Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia. Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy 2016 № 4-5. S. 149-159. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_4-5_2016.pdf (data zvernennia: 13.10.2022).
10. Riznyk S. Konstytutsiunist normatyvnykh aktiv: sutnist, metodolohiia otsiniuvannya ta systema zabezpechennia v Ukraini. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia d. yu. n. S. 473. URL: <http://surl.li/drgce> (24.10.2022).
11. Riznyk S. Perevirka sudamy zahalnoi yurysdyksii konstytutsiinoshti zakoniv yak promizhna forma konstytutsiinoho kontroliu (u konteksti prava osoby na konstytutsiinu skarhu). Pravo Ukrainy №12/2018. S. 163-176.
12. Savchyn M. Suchasni tendentsii konstytutsionalizmu u konteksti hlobalizatsii ta pravovoho pliuralizmu: monohrafiia. Uzhhorod: RIK-U, 2018. S. 440.
13. Shchorichna informatsiina dopovid Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy za 2021 rik. S. 140. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid.pdf> (17.11.2022).
14. Vidpovid Verkhovnoho Sudu na zapyt na dostup do publichnoi informatsii vid 1 lystopada 2022 roku za vykh. №168/0/18-22.
15. Vidpovid Verkhovnoho Sudu na zapyt na dostup do publichnoi informatsii vid 7 lystopada 2022 roku za vykh. №170/0/18-22.
16. Vodiannikov O. Priama diia Konstytutsii i rozmezhuvannya yurysdyksii mizh sudamy systemy sudoustroiu i Konstytutsiinyim Sudom Ukrainy. Zastosuvannya sudamy Konstytutsii Ukrainy: doktryna i praktyka, Kyiv: VAITE, 2022. S.144-172.
17. Yezerov A. Zastosuvannya Konstytutsii pry zdiisnenni pravosuddia: vykhidni pryntsyphu. Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy. №3 (32) 2020. S. 19-36. URL: http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2020_3_32/yezerov.pdf (15.10.2022).
18. Yezerov A. Zastosuvannya norm Konstytutsii Ukrainy yak norm priamoi dii: ohliad praktyky administratyvnykh sudiv. Informatsiine ahentstvo «Advocat Post». URL: <https://advokatpost.com/zastosuvannya-normy-konstytutsii-ukrainy-iak-normy-priamoi-dii-ohliad-praktyky-administratyvnykh-sudiv/> (24.10.2022).
19. Zahalna teoriia prava: Pidruchnyk. Za zah. red. M.I. Koziubry. K.: Vaite, 2015. S. 392.

List of legal documents:

20. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, vvedenyi v diiu Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy RSR № 8074-10 vid 8 hrudnia 1984 roku (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (24.10.2022).
21. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 6 lypnia 2005 roku (bez zmin). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#top> (22.10.2022).
22. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (17.10.2022).
23. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n455> (19.10.2022).
24. Okrema dumka suddi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny ad hoc Stanislava Shevchuka u spravi «Shmushkovykh proty Ukrainy». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_990#Text (03.11.2022).

25. Poiasniuvalna zapyska do Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv» № 2147-VIII vid 3 zhovtnia 2017 roku. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6232=9 (22.10.2022).
26. Postanova Chernivetskoho apeliatsiinoho sudu vid 09 lystopada 2021 roku u spravi № 717/341/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100965216> (24.11.2022).
27. Postanova Khmelnytskoho miskraionnoho sudu Khmelnytskoi oblasti vid 19 chervnia 2020 roku u spravi № 686/14709/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89930120> (12.11.2022).
28. Postanova Korolovskoho raionnoho sudu mista Zhytomyr vid 27 sichnia 2021 roku u spravi №296/9104/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94649987> (12.11.2022).
29. Postanova Lvivskoho apeliatsiinoho sudu vid 15 lystopada 2021 roku u spravi №944/6128/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102045906> (24.10.2022).
30. Postanova Pereiaslav-Khmelnytskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 4 bereznia 2021 roku u spravi №373/279/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95346562> (12.11.2022).
31. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy «Pro zastosuvannia Konstytutsii Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia» №9 vid 1 lystopada 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (22.10.2022).
32. Postanova Rubizhanskoho miskoho sudu Luhanskoi oblasti vid 04 sichnia 2021 roku u spravi №425/2965/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94025166> (12.11.2022).
33. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 15 chervnia 2021 roku u spravi № 904/5726/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524308> (05.11.2022).
34. Stratehiia reformuvannia sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv na 2015-2020 roky, skhvalena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 20 travnia 2015 roku № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (22.10.2022).
35. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 roku № 1618-IV (bez zmin). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318#o36> (22.10.2022).
36. Zakon Ukrainy «Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy» 16 zhovtnia 1996 roku № 422/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-vr#n404> (05.11.2022).
37. Zakon Ukrainy «Pro ochyshchennia vlady» vid 16 veresnia 2014 roku № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (09.11.2021).
38. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv» vid 3 zhovtnia 2017 roku № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#Text> (24.10.2022).
39. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia)» vid 2 chervnia 2016 roku № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n2> (06.10.2022).

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД

ВИБОРИ В ЛАТВІЇ: ПЕРЕМОГА ПАРТІЇ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА "НОВА ЄДНІСТЬ"

Найпопулярніша серед російськомовних латвійців партія "Згода" не пододала прохідний бар'єр на парламентських виборах.

У Латвії в суботу, 1 жовтня, пройшли парламентські вибори. Станом на вечір неділі, 2 жовтня, в країні підраховували 99 відсотків голосів. Лідирує партія чинного прем'єр-міністра Кріш'яніса Каріньша "Нова єдність". За неї проголосували 19 відсотків виборців, свідчать дані центральної виборчої комісії країни.

57-річний Каріньш очолив уряд Латвії у січні 2019 року. З початку повномасштабної війни Росії проти України він зайняв жорстку позицію щодо РФ, зокрема, й щодо обмежень на в'їзд до Латвії росіян. На другому місці за кількістю голосів слідує "Союз зелених і селян" із 12,5 відсотком голосів, за ним - "Об'єднаний список" - 10,9 відсотка. Прохідний бар'єр, встановлений на рівні п'яти відсотків голосів, долають ще п'ять партій. Найпопулярніша серед російськомовних латвійців партія "Згода", яка отримала найбільшу кількість голосів на двох попередніх виборах, але не увійшла до уряду, бо

його вдалося сформувати коаліції меншості, поки що не долає прохідний бар'єр. Після початку війни в Україні в "Згоді" засудили дії Росії. На думку експертів, саме ця позиція могла зіграти проти популярності партії, за яку голосували виборці, які симпатизують РФ. Нагадаємо, що етнічні росіяни складають приблизно чверть населення Латвії - близько 1,9 мільйона людей.

Явка на виборах склала 59 відсотків і була на 4,5 відсотка вищою, ніж на попередніх. Як зауважує агенція Associated Press, війна Росії проти України змусила багатьох жителів країни, які досі симпатизували президенту РФ Володимиру Путіну, змінити свої погляди. Ті, хто виступає проти війни в Україні, переважно підтримували основні партії, які засудили повномасштабне вторгнення.

АЛЕКСАНДЕР ВАН ДЕР БЕЛЛЕН ПЕРЕМІГ НА ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА АВСТРІЇ

Александр Ван дер Беллен набрав майже утричі більше голосів, ніж правий популіст Вальтер Розенкранц. Це дає йому право на новий шестирічний термін президентства.

Чинний президент Австрії Александр Ван дер Беллен (Alexander

Van der Bellen) переміг на виборах глави держави, які відбулися в неділю, 9 жовтня. Згідно з попередніми офіційними результатами, оприлюдненими австрійським міністерством внутрішніх справ країни, політик набрав 54,6 відсотка голосів, передає dra. Це дає йому право на новий шестирічний термін президентства без необхідності проведення другого туру голосування.

Для остаточних даних необхідно поррахувати ще 800 тисяч поштових бюлетенів, однак екзитполи громадсько-правового мовника ORF вказують на те, що суттєвих змін не відбудеться. За їхніми даними, політик повинен набрати на виборах 55,5 відсотка голосів.

Друге місце на виборах посів Вальтер Розенкранц (Walter Rosenkranz) з правопопулістської Австрійської партії свободи (АПС), набравши 19,1 відсотка голосів. Решта п'ять кандидатів не подолали 10-відсотковий бар'єр.

Ван дер Беллена, колишнього лідера Партії зелених, підтримують усі парламентські партії Австрії, окрім АПС. Він обіймає посаду президента країни з січня 2017 року. На цьогорічних виборах балотувався як незалежний кандидат.

Виборче право в Австрії мають 6,4 мільйона із дев'яти мільйона жителів. Явка на голосуванні цього року склала приблизно 66 відсотків. Офіційно результати мають оголосити у понеділок, 10 жовтня.

В ІРАКУ ОБРАЛИ НОВОГО ПРЕЗИДЕНТА ТА ПРИЗНАЧИЛИ ПРЕМ'ЄРА

В Іраку, попри ракетну атаку, парламентарі обрали новим президентом 78-річного Абделя Латіфа Рашида, який у свою чергу призначив нового главу уряду.

Парламент Іраку в четвер, 13 жовтня обрав курдського політика Абдула Латіфа Рашида новим президентом країни. Він у свою чергу негайно призначив Мохаммеда Шиа аль-Судані новим прем'єр-міністром, поклавши край року політичної невизначеності та насильства, пише AFP.

Голосування за нового президента, яке вже було четвертим за рік, сталося за кілька годин після масованої ракетної атаки на зелену зону Багдада, де розташований парламент. Здобувши 160 голосів, 78-річний Рашид, ексміністр водних ресурсів Іраку, обійшов чинного президента Бархама Салеха, який отримав 99 голосів.

За президентство точилася гостра боротьба між двома головними партіями Іракського Курдистану – Демократичною партією Курдистану (ДПК), яка висунула Рашида, та її традиційним суперником – Патріотичним союзом Курдистану (ПУК).

Обрання Рашида викликає занепокоєння щодо ескалації напруженості між ДПК і ПСК, які воювали в 1990-х роках, зауважує Reuters.

Хоча посада президента, яку традиційно обіймає курд, є переважно церемоніальною, обрання Рашида стало ключовим кроком для формування нового уряду, чого іракські політики не змогли

зробити протягом року після виборів.

Новий президент швидко призначив шіїтського політика Мохаммеда Шиа ас-Судані прем'єр-міністром, доручив йому примирити ворогуючі шіїтські фракції та сформувати уряд.

52-річний Судані, який користується підтримкою впливових проіранських фракцій, пообіцяв сформувати уряд "якомога швидше". На це він має 30 днів.

Втім, перед Судані постало складне завдання приборкати своїх суперників - мільйони прихильників популістського шіїтського релігійного лідера Муктади аль-Садра, партія якого була лідером минулих виборів, втім він не зміг сформувати уряд, зазначає AFP. Коли Судані вперше висунули на посаду прем'єра, прихильники Садра прорвали "зелену зону" і штурмували парламент.

Відповідно до системи розподілу влади, розробленої для уникнення міжконфесійного конфлікту, президент Іраку є курдом, прем'єр-міністр – шіїтом, а спікер парламенту – сунітом.

ПАПА РИМСЬКИЙ ЗАКЛИКАВ ДО РЕФОРМИ ООН НА ТЛІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Глава католицької церкви вважає, що війна РФ проти України "ще раз більш ніж ясно показує" необхідність "гнучкіших і ефективніших способів вирішення конфліктів".

Папа Римський Франциск на тлі пандемії COVID-19 та війни Росії проти України заявив про необхідність реформування Організації Об'єднаних Націй

(ООН). Обидві кризи продемонстрували "межі багатосторонньої системи", написав понтифік у своїй новій книзі "Прошу вас в ім'я Господа. Десять молитв про надію на майбутнє", уривок з якої в неділю, 16 жовтня, опублікувала газета La Stampa.

Глава католицької церкви вважає, що війна РФ проти України "ще раз більш ніж ясно показує" необхідність "гнучкіших і ефективніших способів вирішення конфліктів". ООН у тому вигляді, в якому вона функціонувала з моменту свого заснування, "не відповідає новим реаліям", пише Франциск. Папа Римський нагадав, що ООН та її найвпливовіший орган, Рада Безпеки, були спочатку створені для того, щоб запобігти повторенню жахів, "які людство пережило у двох війнах ХХ століття". Загроза все ще жива, але "світ сьогодні вже не той".

Він закликав до "структурних реформ", які має бути спрямовано на те, щоб наново відкрити "початкове покликання" міжнародної організації: "служити людській родині". Крім того, з його точки зору, певну роль в ухваленні рішень має відігравати "інтегральна безпека" відносно продовольства, здоров'я, економіки та соціальних питань.

Папа Римський не вперше критикує ООН у зв'язку з війною Росії проти України. 6 квітня на прийомі у Ватикані понтифік зазначив, що наймогутніші держави світу відстоюють свої інтереси "шляхом розширення зони економічного, ідеологічного та військового впливу, що видно у нинішній війні".

За словами Франциска, після Другої світової війни було зроблено спробу закласти основи нової історії світу, але, на жаль, стара історія суперництва великих держав продовжилася. "У нинішній війні в Україні ми спостерігаємо безсилля ООН", - зазначив він.

РІШІ СУНАК ОФІЦІЙНО СТАВ НОВИМ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРОМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Новий очільник уряду пообіцяв виправити помилки своєї попередниці Ліз Трасс і сфокусуватися на економічній стабільності Великобританії.

Колишній міністр фінансів Великобританії Ріші Сунак у вівторок, 25 жовтня, після аудієнції в короля Чарльза III офіційно став 79-м прем'єр-міністром Сполученого Королівства і третім прем'єром країни за 2022 рік.

Перед тим, як передати повноваження Сунаку, його попередниця Ліз Трасс виступила з короткою промовою і сказала, що для неї було "великою честю" очолювати Великобританію під час трауру за королевою Єлизаветою II і сходження на престол короля.

"Нам потрібно скористатися нашими свободами Brexit, щоб робити речі по-іншому. Це означає надання більшої свободи для наших громадян і відновлення міці для наших демократичних інститутів", - наголосила Трасс.

Вона також згадала про необхідність зниження податків для підтримки зростання. Її план непідкріплених фінансуванням скорочень податків, який був у подальшому скасований, привів еко-

потрясіння на тлі стрімкого зростання інфляції і став однією з причин відставки прем'єрки.

Трасс побажала Сунаку успіхів на посаді.

Новий голова уряду у першій короткій промові біля резиденції британських прем'єрів на Даунінг-стріт 10 у Лондоні заявив, що "відає належне" Трасс, адже вона хотіла покращити ситуацію в країні. "Але були допущені деякі помилки - не через злу волю чи погані наміри. Насправді навпаки. Але помилки, тим не менш. І мене обрали лідером моєї партії та вашим прем'єр-міністром, частково для того, щоб їх виправити", - сказав Сунак, якого цитує Reuters.

Він наголосив, що зробить економічну стабільність і впевненість "центром порядку денного цього уряду", а також попередив, що "це означатиме важкі рішення".

42-річний Сунак був міністром фінансів в уряді Бориса Джонсона. Він подав у відставку у липні, що поглибило урядову кризу та зрештою завершилося відставкою самого Джонсона з посади прем'єра. Сунак став наймолодшим прем'єр-міністром Великобританії за останні 200 років і першим вихідцем з Індії, який обіймає цю посаду.

номіку Великобританії до нових

На попередніх виборах у вересні після відставки Джонсона він програв Ліз Трасс у боротьбі за прем'єрське крісло.

ЛУЛА ДА СІЛВА ПЕРЕМІГ НА ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА БРАЗИЛІЇ: ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ ДЛЯ УКРАЇНИ?

Лідер бразильських лівих Лула да Сілва переміг на президентських виборах і втретє стане президентом країни. Що відомо про нього та які у нього погляди на війну Росії в Україні?

Він провів у в'язниці за обвинуваченнями у корупції 580 днів і вийшов звідти у листопаді 2019 року. Тепер його обрано президентом Бразилії - вже втретє. Луїса Інасіу Лула да Сілву, якого співвітчизники часто називають просто Лула, після суду вважали "збитим льотчиком" в політиці. Однак Верховний суд Бразилії визнав через формальну помилку вироки недійсними, і з цього почалося його блискуче повернення на владний Олімп.

Лулі, вихідцеві з маленького містечка в штаті Пернамбуку, що на бідному північному сході країни, не раз у житті доводилося боротися за себе. Він народився 27 жовтня 1945 року сьомою дитиною з вісьмох у родині бідних селян. У віці семи років на кузові вантажівки разом зі своєю матір'ю та братами і сестрами вони подалися до економічного мегаполіса Сан-Паулу.

Батько прибув до Сан-Паулу трохи раніше, щоби організувати перезд. Але грошей родині завжди бракувало. Лула з раннього дитинства змушений був працювати, тому школу він відвідував лише

кілька років. Юнаком під час навчання на фахівця роботи з металом він завів контакти з профспілковим рухом і згодом вибився у нього на лідерські позиції.

У 1980 році - в розпал правління правої військової диктатури - Лула та його товариші скористалися невдоволенням профспілок та різних соціальних груп, щоб заснувати Partido dos Trabalhadores (PT), тобто Робітничу партію.

Після відновлення демократії у Бразилії в 1985 році да Сілва тричі безуспішно балотувався на посаду президента. І лише на виборах 2002 року йому таки вдалося обратитися, а у 2006 - переобратися. За вісім років перебування на посаді глави бразильської держави він залишив по собі сильну політичну спадщину, що визнають навіть його політичні опоненти.

Завдяки витонченій зовнішній політиці да Сілва наблизив Бразилію до інших країн Латинської Америки та надав країні глобальної ваги у межах БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай і ПАР). У 2004 році Бразилія разом з Німеччиною, Японією та Індією утворила так звану G4, яка претендувала на постійне членство в Раді безпеки ООН. Однак, насамперед, він дав бразильцям нову впевненість у собі та старався, щоби вони позбулися "комплексу бродячих псів", виношеного протягом кількох десятиліть.

Але найбільше Лула да Сілва запам'ятався своїми соціальними програмами. Завдяки Bolsa Família ("Сімейний фонд"), який узалежнював соціальну допомогу бідним сім'ям від відвідування дитьми шкіл, та іншим проектам, протягом двох термінів його президентства близько 20 мільйонів людей змінили соціальний клас - з бідного на середній.

Це супроводжувалося незрівняним піднесенням бразильської напівдержавної нафтової компанії Petrobras, яка відкрила нові родо-

вища нафти та розробила інноваційні технології виробництва. Глобальна економічна криза 2008 року вдарила по Бразилії, яка залишалася економічно ізольованою, значно легше, ніж по інших країнах регіону. У 2010 році валовий внутрішній продукт Бразилії навіть зріс на 7,5 відсотка - за даними Світового банку, це найсильніше зростання в південноамериканській країні з 1986 року.

Після років ейфорійного підйому Бразилію ще й вибрали місцем проведення Чемпіонату світу з футболу 2014 року та Літніх Олімпійських ігор 2016 року. Соціальна політика, процвітаюча економіка і, нарешті, його харизма приносили да Сілві інколи рекордні рейтинги у 87 відсотків. Його популярність була настільки високою, що на президентських виборах 2010 року, на яких йому було заборонено балотуватися за конституцією після двох термінів перебування на посаді, вона зіграла важливу роль у тому, що його доволі безбарвна наступниця на посаді лідера партії, Ділма Руссефф, стала президенткою.

Негативні сторони президентства довго не турбували Лулу да Сілву. Ще в червні 2005 року було встановлено, що члени уряду щомісяця підкуповували депутатську більшість у парламенті. Розслідування так званого скандалу Mensalão привело багатьох відомих політиків за ґрати. Однак вину да Сілви навіть як співучасника ніколи не було доведено. Але процес тривав роками. У 2012 році за хабарництво засудили Жозе Дірсеу - голову адміністрації президента. У самого ж Лули да Сілви у 2011 році діагностували рак горла, який він згодом поборов.

Великий спад популярності його партії почався в 2013 році. Обурення економічною кризою та сумніви щодо користі від великих заходів (Чемпіонату світу 2014 року та Олімпійських ігор 2016 року - Ред.) у значної частини

населення виплеснулося в загальнонаціональних, іноді дуже жорстоких протестах у рік перед чемпіонатом світу. У березні 2014 року розпочався найбільший корупційний процес в історії країни Operação Lava Jato ("Операція "Автомийка").

Розслідували тоді заплутану мережу розкрадань і відмивання грошей навколо нафтової компанії Petrobras, а у центрі скандалу опинилася PT і кілька інших партій. Під час виборів у жовтні 2014 року населення Бразилії найрізкіше розділилося у політичних поглядах за всі останні десятиліття. Руссефф була переобрана з перевагою у лише з 3,3 відсоткових пункта. Зрештою, корупційний скандал призвів до провалу PT: у серпні 2016 року Руссефф було усунено з посади внаслідок імпічменту.

Однак уже в 2017 році Лула да Сілва вирушив у передвиборний тур до виборів наступного 2018 року. При цьому він був одним із обвинувачених у розслідуванні "Операції "Автомийка". Йому закидали володіння капітально відремонтованою розкішною квартирою в обмін на вигідні замовлення від Petrobras для будівельної компанії OAS. Лула да Сілва завжди наголошував на своїй невинуватості та описував справу проти нього як політичну наклепницьку кампанію, спрямовану на те, щоб запобігти його висуванню.

Але це не допомогло. Колишнього президента визнали винним і засудили до 12 років і одного місяця позбавлення волі. Коли 7 квітня 2018 року він почав відбувати покарання у в'язниці, то безперечно лідирував за результатами опитувань громадської думки на виборах. Але цього разу самого лише його блиску було недостатньо, щоб допомогти "запасному" кандидату від PT, колишньому губернаторові Сан-Паулу Фернандо Хаддаду, перемогти.

Поки у президентському кріслі перебував лідер правих популістів Жаїр Болсонару, справа Лули да Сілви тривала в судах. У листопаді 2019 року колишньому президентові дозволили залишатися на волі до розгляду всіх апеляцій. Тоді, у квітні 2021 року, Верховний суд скасував усі чотири вироби проти нього в корупції, оскільки суд Куритиби, де велися судові процеси, не мав такої юрисдикції.

Таким чином Лула да Сілва повернув собі політичні права, якими він негайно скористався та зареєструвався кандидатом на президентських виборах 2022 року. Однак через фігурування у численних корупційних справах Лула да Сілва більше не є тим президентом консенсусу, яким був колись. Можливо, багато хто вибрав його насамперед тому, що він із самого початку вважався найперспективнішим суперником чинного президента Болсонару. Обирали з менших двох зол, так би мовити. З правим популістом Болсонару, який демонстрував "нейтралітет" щодо війни РФ проти України, у Києва останніми роками відносини склалися не дуже добре. Проте і заяви нового-старого президента Бразилії на цю тему теж не обіцяють сторонам легкої співпраці.

Так, у ході великого інтерв'ю журналу TIME у травні цього року Лула да Сілва хоч і засудив вторгнення Росії в Україну, проте відповідальність за розв'язування війни поклав не лише на Москву. "Не тільки Путін винен. США і ЄС також винні. Що стало причиною вторгнення в Україну? НАТО? Тоді США і Європа мали сказати, що Україна не піде в НАТО. Це вирішило б проблему", - переконаний да Сілва і вважає, що так само Європі слід було б відмовитися від прийняття України і до складу Євросоюзу.

У цьому ж інтерв'ю да Сілва закинув Україні небажання вести серйозний діалог з Москвою та виступив з критикою президента Володимира Зеленського особисто, який, на його думку, "поводиться дивно". "Цей хлопець відповідальний за війну, як і Путін. Бо у війні не буває одного винуватого", - сказав він і порівняв війну в Україні з війною в Іраку, у якій, за його словами, "Саддам Хусейн був настільки ж винуватим, як і (президент США - Ред.) Буш".

Травневе інтерв'ю журналу було повним одкровенням Лули да Сілви на цю тему. Зараз уже новий президент Бразилії висловив тоді упевненість, що Зеленський "хотів війни", а якби не хотів, то міг би "трохи довше провести переговори".

Президент України Володимир Зеленський тим часом уже привітав Лулу да Сілву з обранням і зазначив, що розраховує на активну співпрацю "з давнім другом України" та на посилення українсько-бразильського стратегічного партнерства "для забезпечення демократії, миру, безпеки й добробуту в Україні, Бразилії та всьому світі!" Так написав Зеленський у соцмережі Twitter.

В ІЗРАЇЛІ ПРОВОДЯТЬ П'ЯТИ ЗА ЧОТИРИ РОКИ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ

Колишній прем'єр-міністр Біньямін Нетаньяху сподівається повернутись у політику за підтримки ультраправих політичних партій.

В Ізраїлі проводять п'яти за менш як чотири роки парламентські вибори. Близько 6,8 мільйона виборців мають обрати 120 депутатів

Кнесету 25-го скликання, виборчі дільниці відкрилися зранку вівторка, 1 листопада.

Лідер право-консервативної опозиції, колишній прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньяху сподівається за допомогою ультраправих повернутися на посаду керівника уряду. 73-річний політик висловив готовність до створення коаліції з правоекстремістським табором, який, згідно з опитуваннями, вперше може здобути на виборах третє місце.

За результатами останніх передвиборчих опитувань, націонал-ліберальна партія Нетаньяху "Лікуд" знову зможе отримати найбільше голосів на виборах, проте незрозуміло, чи стане цієї підтримки виборців для формування більшості у парламенті. Спостерігачі не виключають за підсумками виборів нову тупикову ситуацію між табором Нетаньяху та його противниками на чолі з 58-річним прем'єр-міністром Яїром Лапідом, який є лідером ліберальної партії "Єш Атід".

До табору Лапіда, котрий висловився за створення незалежної палестинської держави, входить широкий спектр партій як правого, так і лівого штибу, зазначає агенція dra. Їх об'єднує прагнення не допустити повернення на посаду прем'єра Нетаньяху, проти якого порушено кримінальну справу за звинуваченням у корупції.

Після закриття виборчих дільниць о 21.00 (за місцевим часом) очікуються перші прогнози результату голосування. Попередні результати буде опубліковано не раніше 3 листопада, зазначає dra. За підсумками виборів президент Ізраїлю Іцхак Герцог ухвалить рішення, якому політику він доручить сформувати уряд, після чого кандидат має чотири тижні на створення коаліції.

Біньямін Нетаньяху, який перебував на посаді прем'єр-міністра Ізраїлю з 2009 по 2021 роки, звинувачується у хабарництві, шахрайстві та зловживанні довірою. Генеральний прокурор країни Авіхай Мандельблїт висунув обвинувачення Нетаньяху за трьома різними справами: "справа 1000", "справа 2000" і "справа 4000".

За так званою "справою 1000" Біньяміна Нетаньяху обвинувачують у тому, що він упродовж багатьох років отримував коштовні подарунки, в тому числі від голівудського продюсера Арнона Мілчена й австралійського мільярдера Джеймса Пакера.

За "справою 2000", згідно з матеріалами розслідування, Нетаньяху, ймовірно, домовився з засновником ізраїльської газети Jedit Achronot Арноном Мозесом про те, щоб це щоденне видання подавало в вигідному для нього світлі інформацію про нього. Захист експрем'єра відкидає це звинувачення, вказуючи на те, що такої мети не існувало.

У "справі 4000" йдеться про так зване quid pro quo - домовленості про надання взаємних послуг між Нетаньяху і медіамагнатом Шаулем Еловичем, тодішнім акціонером найбільшої телекомунікаційної компанії Ізраїлю "Безек". У межах цієї справи експрем'єра звинувачують у тому, що він, перебуваючи на посаді міністра зв'язку, надавав правову підтримку і просував інтереси "Безека". А в обмін Нетаньяху начебто неодноразово міг втручатися у роботу керованого Еловичем новинного порталу Walla, аби вплинути на висвітлення ним подій.

Сам Нетаньяху категорично відкидає всі обвинувачення в свій бік, називаючи суд політично мотивованим "полюванням на відьом".

НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ У ДАНІЇ ПЕРЕМОГЛИ ЛІВІ СИЛИ

Здобувши необхідні 90 мандатів для формування коаліції, переможцем парламентських перегонів у Данії став "червоний" блок лівих сил на чолі з чинною прем'єркою Метте Фредеріксен.

На парламентських виборах в Данії із результатом в 27,5 відсотка голосів перемогу здобула Соціал-демократична партія чинної прем'єр-міністра Метте Фредеріксен.

Після підрахунку всіх голосів, зокрема і в автономних заморських територіях Фарерських островів і Гренландії, Фредеріксен та її союзники по "червоному" блоку лівих отримали необхідні 90 місць в парламенті для формування більшості, повідомляє у середу, 2 листопада, агентство AFP. Водночас "синій" блок правих сил, до якого належать консерватори, ліберали та правопопулісти, здобув 73 мандати зі 179.

"Соціал-демократи провели найкращі вибори за останні 20 років. Ми є партією для всієї Данії", - заявила Фредеріксен у своїй промові перед прихильниками. Вона також зазначила, що нинішній уряд офіційно піде у відставку 2 листопада, щоб почати процес формування нової адміністрації.

Партії лівого блоку вже звернулися до центристської політики "Помірквані", започаткованої експрем'єр-міністром Ларсом Локке Расмуссеном, з проханням про ширшу співпрацю. Якщо два місяці тому "Помірквані" мали близько двох відсотків підтримки, виборчі перегони вони завершили

із результатом у понад дев'ять відсотків голосів. За словами Расмуссена, він прагне бути "мостом" між лівими і правими силами.

Загалом за місця у двопалатному парламенті боролися кандидати від 14 партій. Передвиборча кампанія в Данії була зосереджена головним чином на внутрішніх темах, зокрема - на боротьбі з високою інфляцією та ситуації навколо цін на енергоносії, що різко зросли.

Перемога політики чинної прем'єрки Фредеріксен стала неочікуваною, адже попередні соціологічні опитування пророкували їй слабкий результат на виборах через так звану "норкову кризу".

У листопаді 2020 року, через виявлену у норку мутацію коронавірусу, уряд на чолі з Фредеріксен розпорядився знищити майже 15 мільйонів цих тварин. Однак згодом це рішення визначили незаконним і парламент постановив надати фермерам-власникам норкових господарств компенсацію.

КАНЦЛЕР ФРН І ПРЕЗИДЕНТ ТУРЕЧЧИНИ ЗАСУДИЛИ ЯДЕРНУ РИТОРИКУ РФ

Олаф Шольц у розмові з Реджепом Таїпом Ердоганом відкинув звинувачення Росією України в підготовці застосування "брудної бомби". Канцлер ФРН і президент Туреччини назвали ядерну риторику РФ безвідповідальною. Канцлер Німеччини Олаф Шольц (Olaf Scholz) і президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган під час телефонної розмови засудили ядерну риторику Росії. Розмова лідерів двох країн

відбулася у вівторок, 1 листопада, повідомив офіційний представник уряду Німеччини Штеффен Гебештрайт (Steffen Hebestreit). "Канцлер ФРН і президент Туреччини погодилися, що ядерна риторика Росії є безвідповідальною", - зазначив Гебештрайт.

Шольц рішуче відкинув звинувачення Росії в тому, що Україна нібито готується застосувати так звану "брудну бомбу". Крім того, сторони торкнулися у своїй розмові "зернової угоди". Канцлер ФРН високо оцінив зусилля Туреччини щодо забезпечення подальшого експорту українського зерна в рамках угоди.

Глава уряду ФРН напередодні в розмові з президентом України Володимиром Зеленським заявив, що звинувачення Росії проти Києва щодо застосування "брудної бомби" безпідставні. Крім того, Шольц засудив цілеспрямовані обстріли російськими військами цивільних об'єктів інфраструктури в Україні.

Після звинувачень з боку Росії в тому, що Київ готується застосувати "брудну бомбу", інспектори Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) 31 жовтня за запитом українського уряду розпочали перевірку двох ядерних об'єктів в Україні. Попередній звіт про інспекцію пообіцяли оприлюднити до кінця поточного тижня.

Тим часом протягом останніх кількох тижнів президент РФ Володимир Путін та інші представники російської влади неодноразово повторювали, що Москва може застосувати ядерну зброю в ситуаціях, обумовлених у її ядерній доктрині. У цьому документі зазначено, що Росія може застосувати ядерну зброю у відповідь на напад на неї або її союзників із застосуванням ядерної зброї або іншої зброї масового ураження або в разі агресії зі звичайною зброєю,

якщо "під загрозу поставлено саме існування держави".

Наприкінці жовтня Володимир Путін на пленарній сесії міжнародного дискусійного клубу "Валдай" заявив, що Україна нібито планує підірвати "брудну бомбу" і звинуватити в цьому Росію.

"Завантажили в "Точку-У" або куди-небудь ще, підірвали де-небудь цей пристрій, сказали, що це Росія зробила - завдала ядерного удару. Але нам не потрібно цього робити. У нас сенсу немає ніякого - ні політичного, ні військового", - сказав він. Водночас президент США Джо Байден скептично оцінив ці слова Путіна, назвавши його підхід "дуже небезпечним".

ЄС ПРИВ'ЯЖЕ НАДАННЯ КИЄВУ 18 МІЛЬЯРДІВ ЄВРО В 2023 РОЦІ ДО ВИКОНАННЯ РЕФОРМ - ЗМІ

Брюссель уже 9 листопада має представити новий механізм надання фінансової допомоги Україні на 2023 рік обсягом 18 мільярдів євро. Втім, кошти виділятимуть в обмін на реформи, повідомляє Bloomberg.

Європейський Союз представить 9 листопада новий механізм надання фінансової допомоги Україні на 18 мільярдів євро в 2023 році. Про відповідні плани Брюсселя повідомило 7 листопада агентство Bloomberg, що посиляється на неназвані джерела, знайомі з цим пакетом підтримки. За задумом єврокомісарів, допомога має стати відповіддю на критику США в бік ЄС у недостатній підтримці України. План підтримки має на меті гарантувати сталу основу для покриття частини фінансових потреб

України в наступному році, водночас залишаючись гнучким для коригування допомоги з огляду на поточні потреби Києва у фінансуванні.

За оцінками, ці кошти мають покрити приблизно половину від прогнозованих загальних потреб України у фіндопомозі на наступний рік.

Новий інструмент фінпідтримки України передбачатиме надання кредитів на край пільгових умовах. Кошти мають піти на покриття нагальних потреб, відбудову критичної інфраструктури та на попередні заходи з метою післявоєнної відбудови. Але загалом плани все ще обговорюються. Кредити виділятимуть за умови, що Україна має втілювати подальші реформи у галузі верховенства права, управління, посилення боротьби з відмиванням коштів і корупцією, що сприятиме також її зусиллям задля набуття членства в ЄС.

Очікується, що до кінця поточного року Євросоюз надасть Україні 7,2 мільярда євро фінпідтримки. Утім, розбіжності щодо структури плану призвели до затримки виплат протягом останніх місяців. Держави-члени блоку не дійшли згоди щодо того, чи повинна допомога надаватися у вигляді грантів або пільгових кредитів, як це було досі. Не було єдності й щодо питання обсягу гарантій, які потрібно надати для запозичення коштів на фінансових ринках.

З метою уникнення подібних затримок у майбутньому євровичновники пропонують використати додаткову "подушку" в бюджеті ЄС як гарантію для залучення коштів.

Останній варіант вимагатиме одностайної підтримки урядів 27 країн-членів ЄС для внесення змін до бюджетних рамок Євросоюзу. Водночас уряд Угорщини заявив напередодні, що не збирається

підтримувати новий багатомільярдний пакет допомоги Євросоюзу для України, а готовий натомість надавати Києву підтримку на двосторонній основі.

ШВЕЦІЯ ГОТОВА ЗМІНИТИ КОНСТИТУЦІЮ ЧЕРЕЗ ВИМОГИ ТУРЕЧЧИНИ ДЛЯ ВСТУПУ В НАТО

На зустрічі з Ердоганом в Анкарі щодо вступу до НАТО новий прем'єр Швеції Крістерссон пообіцяв, що його уряд вестиме боротьбу "з тероризмом і терористичними організаціями". Швеція має намір внести зміни до конституції для посилення анти-терористичного законодавства, що є ключовою вимогою Туреччини для схвалення заявки країни на членство в Північноатлантичному альянсі (НАТО). Як ідеться у заяві парламенту Швеції у середу, 9 листопада, запропоновані зміни дадуть змогу "обмежити свободу зібрань груп, залучених до тероризму".

Очікується, що це питання винесуть на голосування 16 листопада. Якщо депутати парламенту підтримають необхідні поправки, посилений варіант антитерористичного законодавства набуде чинності з 1 січня 2023 року.

Як пояснюють експерти, тоді у Швеції стане легше відкривати справи проти членів забороненої в Туреччині Робітничої партії Курдистану. Раніше Туреччина називала країну "притулком для терористів".

Новий прем'єр-міністр Швеції Ульф Крістерссон під час свого візиту до Туреччини 8 листопада наголосив, що його країна має намір жорсткіше боротися зі зло-

чинністю і тероризмом. Він запевнив, що Швеція виконає всі свої зобов'язання перед Туреччиною щодо захисту від терористичних загроз, як до свого вступу в НАТО, так і "в майбутній ролі союзника". Тим часом турецький президент Реджеп Таїп Ердоган хоча й бачить позитивні зміни з боку Швеції, все ще не готовий дати "зелене світло" розширенню НАТО. На зустрічі зі шведським прем'єром він заявив, що чекає більшого прогресу від зустрічі представників Туреччини, Швеції та Фінляндії, яку заплановано провести в Стокгольмі наприкінці листопада.

Напередодні, 6 листопада, у Стокгольмі заявили, що новий уряд Швеції дистанціюється від курдських повстанців у Сирії, щоб отримати схвалення Туреччини на вступ до НАТО.

На тлі повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну Швеція та Фінляндія в травні відмовилися від традиційного нейтралітету і подали заяви на вступ до НАТО. Альянс запустив процедуру прийому наприкінці червня, після того як Ердоган зняв заперечення проти приєднання двох країн до блоку.

Туреччина вимагала від Швеції та Фінляндії видачі ймовірних курдських екстремістів і підозрюваних у причетності до спроби державного перевороту 2016 року. Пізніше Ердоган звинуватив Швецію в невиконанні даних обіцянок.

На початок листопада 28 з 30 держав-членів НАТО, зокрема й Німеччина, погодилися на прийом Швеції та Фінляндії. Документи про їхній вступ мають ратифікувати всі члени Альянсу. Тільки після цього обидві північноєвропейські країни будуть захищені статтею 5 Статуту НАТО, яка закріплює принцип колективної оборони.

НІМЦЯМ ДОЗВОЛИЛИ ГОЛОСУВАТИ НА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИБОРАХ З 16 РОКІВ

Наступний склад Європарламенту зможуть обирати 16-ти та 17-річні громадяни Німеччини. Тих, хто має право голосу на загальноєвропейських виборах, у країні побільшає на понад два відсотки.

Громадянам Німеччини дозволили голосувати на загальноєвропейських виборах з 16 років. Відповідний законопроект схвалив 10 листопада німецький парламент - Бундестаг.

Раніше віковий поріг у країні для участі в загальноєвропейських виборах становив 18 років. Автори ініціативи мотивували, зокрема, тим, що на молодь людей особливо сильно впливають наслідки деяких політичних рішень, наприклад у сфері соціального забезпечення або боротьби з глобальною зміною клімату.

За оцінками ініціаторів змін, тепер тих, хто матиме право голосу на європейських виборах, у ФРН стане на 2,3 відсотка більше.

Новий регламент вперше застосують на виборах до Європейського парламенту, які мають пройти в травні 2024 року.

У травні цього року Європарламент ухвалив резолюцію, яка рекомендує знизити віковий ценз для участі у виборах до 16 років. Низка країн Європейського Союзу уже це зробили. Наприклад, в Австрії та на Мальті вже можна голосувати з 16 років, а в Греції - з 17.

У Німеччині вже кілька років триває дискусія щодо зниження вікового порогу до 16 років і на національних виборах. За даними дослідження Shell, у 2019 році інтере- рес до політики виявляла близько

третини німецької молоді, що було досить високим показником порівняно з попередніми роками.

В ІРАНІ УХВАЛИЛИ ПЕРШИЙ СМЕРТНИЙ ВИРОК УЧАСНИКУ АНТИУРЯДОВИХ ПРОТЕСТІВ

За даними правозахисників, обвинувачення, які передбачають смертну кару, висунуті щонайменше 20 людям. Від початку протестів вже затримали понад 15 тисяч осіб, двом тисячам з них висунули обвинувачення.

Суд у Тегерані засудив до страти одного з учасників протестів, які розпочалися в країні після смерті 22-річної Махси Аміні. Це покарання стало першим подібним вироком учасникам заворушень, що тривають з середини вересня, повідомило в неділю, 13 листопада, агентство AFP з посиланням на іранський судовий портал Misan Online.

Деталі, що дозволяють визначити особу чи стать засудженого, на порталі не наводяться, але зазначається, що людина була визнана винною у підпалі урядової будівлі, порушенні громадського порядку, а також "створенні загрози національній безпеці". Крім того, її звинуватили в "корупції" та "моха-ребі" - "війні проти Бога і держави". Останнє кваліфікується

іранським законодавством як особливо тяжкий злочин і може каратися стратою навіть без супутніх звинувачень.

Ще п'ятьох протестувальників інший суд у Тегерані засудив до ув'язнення строком від п'яти до

десяти років за звинуваченнями у "змові з метою скоєння злочинів проти національної безпеки" та "порушенні громадського порядку". Вони мають право подати апеляцію.

У неділю Misan та інші місцеві також повідомили, що судові органи висунули обвинувачення ще понад 750 людям у трьох провінціях за причетність до "недавніх заворушень". За даними судових органів, загалом від початку протестів обвинувачення вже висунули двом тисячам людей, майже половині з них - у Тегерані, зауважує AFP.

12 листопада іранська інформагенція IRNA повідомила, що 11 обвинуваченим загрожує смертна кара. Однак за словами директора правозахисної організації Iran Human Rights (IHR) Махмуда Амірі-Могаддама, таке покарання можуть застосувати до принаймні 20 обвинувачених. "Міжнародна спільнота має рішуче застерегти владу Ірану, що виконання смертного вироку протестувальникам є

неприйнятним і матиме тяжкі наслідки", - наголосив він.

12 листопада канцлер Німеччини Олаф Шольц (Olaf Scholz) розкритикував владу Ірану за ставлення до протестувальників. "Що це за уряд, якщо він стріляє у своїх громадян? Будь-хто, хто діє таким чином, мусить рахуватися з нашим опором", - заявив він.

Шольц також анонсував нові санкції Європейського Союзу проти іранського режиму за жорстке придушення протестів і постачання Росії озброєнь, які використовуються у війні проти України.

Очікується, що нові санкції ЄС проти Ірану за жорстокість проти протестувальників будуть ухвалені вже у понеділок, 14 листопада, на зустрічі міністрів закордонних справ Євросоюзу, повідомляє Reuters з посиланням на двох дипломатів. Санкції за порушення прав людини планують застосувати до 31 фізичної та юридичної особи.

Представник МЗС Ірану в Берліні оцінив заяви канцлера Німеччини як "інтервенціоністські, провокаційні та не дуже дипломатичні", а також попередив у зв'язку з цим про "довгострокові наслідки" через "руйнування історичних зв'язків".

Антиурядові демонстрації в Ірані тривають вже майже два місяці. Вони розпочалися в середині вересня після смерті 22-річної курдської дівчини, яка була затримана поліцією моралі у Тегерані за "неправильне" носіння хіджабу, невдовзі потрапила в лікарню і через кілька днів померла. Поліція стверджує, що дівчині стало недобре в ділянці, звідки її відвезли до лікарні. За версією рідних, причиною смерті стали побої під час затримання.

За даними правозахисних організацій, під час протестів було вбито понад 325 людей. IHR повідомляє про 326 вбитих, Human

Rights Activists News Agency (HRANA) - про 336. Більше 15 тисяч протестувальників затримано, зазначає Reuters.

ДОНАЛЬД ТРАМП ВИСУНУВ СВОЮ КАНДИДАТУРУ НА ВИБОРАХ-2024 У США

Експрезидент США Дональд Трамп хоче взяти участь у президентській виборчій кампанії 2024 року та обіцяє зробити Америку знову "великою і славною". Колишній президент США Дональд Трамп у ніч на середу, 16 листопада, оголосив про висунення своєї кандидатури для участі в президентських виборах у 2024 році від Республіканської партії США.

"Для того, щоб зробити Америку знову великою і славною, я сьогодні ввечері (15 листопада за американським часом. - Ред.) висую свою кандидатуру на пост президента США", - заявив Трамп через кілька хвилин після того, як подав офіційні документи для участі у своїй третій президентській кампанії, цитує агенція AFP.

У промові перед прихильниками у своєму приватному маєтку Мар-а-Лаго у Флориді 76-річний Трамп вихваляв свої досягнення на посаді 45-го президента США і критикував свого опонента на минулих виборах у 2020 році, чинного президента країни демократа Джо Байдена. "Я забезпечу, щоб Джо Байден не отримав ще чотири роки (президентства. - Ред.)", - обіцяв Трамп.

79-річний Байден раніше заявляв, що має намір балотуватися на другий президентський термін, але остаточне рішення щодо цього він ухвалить на початку наступного

року. Він відреагував на висунення Трампом кандидатури на виборах, написавши у Twitter, що той "підвів Америку", і опублікувавши відеоролик з критикою президентства Трампа.

Трамп у США є об'єктом численних розслідувань, що в кінцевому підсумку може призвести до його зняття з виборів, припускає AFP. Серед них - обвинувачення у шахрайстві при веденні його сімейного бізнесу, його роль у нападі на Капітолій 6 січня 2021 року, спроба скасувати результати виборів 2020 року, а також виявлене нещодавно зберігання Трампом секретних документів у його маєтку Мар-а-Лаго.

ЄВРОПАРЛАМЕНТ ОГОЛОСИВ РОСІЮ ДЕРЖАВОЮ-СПОНСОРОМ ТЕРОРИЗМУ

Підставою для визнання Росії державою-спонсором тероризму європарламентарі назвали удари РФ по цивільних об'єктах в Україні - енергетичній інфраструктурі, лікарнях, школах.

Парламент Євросоюзу в середу, 23 листопада, у Страсбурзі ухвалив резолюцію про визнання Росії державою-спонсором тероризму через військову агресію РФ проти України. Підтримали резолюцію 494 депутати, 58 проголосували проти, 44 утрималися. Оголошивши Росію державою-спонсором

тероризму та державою, яка застосовує засоби тероризму, євродепутати мають намір підготувати ґрунт, щоб притягнути президента РФ Володимира Путіна та російський уряд до відповідальності перед міжнародним трибуналом, зазначено на сайті Європарламенту.

"Умисні атаки та звірства, вчинені Російською Федерацією щодо цивільного населення України, руйнування цивільної інфраструктури та інші серйозні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права порівнюються до терористичних актів проти населення України та є воєнними злочинами", - сказано в резолюції Європарламенту.

У Євросоюзі немає правового підґрунтя для визнання третьої країни державою-спонсором тероризму. На це вказала єврокомісар із внутрішніх справ Ілва Йоганссон на пленарному засіданні Європарламенту 18 жовтня 2022 року. У зв'язку з цим Європарламент у своїй резолюції закликає ЄС і країни, які до нього входять, розробити правову основу для позначення держав-спонсорів тероризму та держав, які вдаються до тероризму.

Таке визначення загрожує конкретній країні жорсткими санкціями та обмеженнями у відносинах з ЄС. Після цього Раді

ЄС слід розглянути питання про включення Російської Федерації до такого списку держав-спонсорів тероризму ЄС, вважає Європарламент.

Європарламент закликає ЄС і країни, які до нього входять, вжити заходів щодо "всеосяжної міжнародної ізоляції РФ", зокрема щодо членства Росії в міжнародних організаціях і органах, таких як Рада Безпеки ООН. Це також передбачає відмову від проведення офіційних заходів на території РФ, подальше скорочення дипломатичних відносин з Росією та зведення контактів з її офіційними представниками "до абсолютно необхідного мінімуму".

Євродепутати закликають країни-члени ЄС закрити та заборонити пов'язані з урядом з Росією установи, такі як російські центри науки та культури та організації та асоціації російської діаспори, "які діють під егідою та під керівництвом російських дипмісій та просувають російську держпропаганду у світі".

Європарламент закликає Раду ЄС включити до списку терористів Євросоюзу ПВК "Вагнера" та 141-й спеціальний моторизований полк "кадіровців", а також інші збройні групи й загони, що фінансуються Росією, наприклад, ті, що діють на окупованих територіях України.

З огляду на "ескалацію терористичних актів Російської Федерації проти населення України" Європарламент закликає Раду ЄС швидко закінчити роботу над дев'ятим пакетом санкцій. Єврокомісію та держави-члени ЄС євродепутати просять розглянути санкції щодо країн, які намагаються допомогти Росії обійти штрафні санкції.

Також Єврокомісію та країни, що входять до ЄС, закликають створити міжнародний механізм компенсацій, включно з міжнародним реєстром збитків за активної

співпраці з владою України. Європарламент наполягає на створенні правової основи, що дозволить конфіскувати російські активи, заморожені ЄС, та використовувати їх для подолання наслідків російської агресії проти України, включно з відбудовою України та виплатою компенсацій жертвам російської агресії.

ТОКАЄВ ЗНОВУ ВСТУПИВ НА ПОСАДУ ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСТАНУ

В Астані відбулася церемонія інавгурації Касима-Жомарта Токаєва, перебраного на посаду глави держави. Він пообіцяв продовжувати "збалансовану політику", приділяючи пріоритетну увагу зв'язкам з Росією та Китаєм.

У столиці Казахстану Астані в суботу, 26 листопада, пройшла церемонія інавгурації Касима-Жомарта Токаєва, перебраного президентом на позачергових виборах.

Токаєв пообіцяв, що Казахстан продовжить проведення "збалансованої зовнішньої політики", приділяючи особливу увагу співпраці з Росією, Китаєм і "братніми країнами" Центральної Азії. Водночас він зазначив, що докладе всіх зусиль для розвитку співпраці зі США, Європейським Союзом, державами Азії, Близького Сходу та всіма зацікавленими країнами. "Ми будемо незмінно дотримуватися принципу "різні думки, але єдина нація". Провокації, що сіють розбрат у суспільстві та підривають єдність нації, і, зрештою, спрямовані проти нашої держави, будуть жорстко приборкані", - сказав він. Позачергові вибори президента Казахстану пройшли 20 листопада

через те, що до конституції країни внесли поправки, які обмежили президентство одним строком замість двох, але збільшили його з п'яти до семи років, а також повернули столиці Нур-Султан, названій на честь першого президента Нурсултана Назарбаєва, назву Астана.

На церемонії інавгурації Токаєва, серед інших, був присутній і Назарбаєв. Напередодні виборів він висловлював підтримку кандидатурі Токаєва.

Після інавгурації Токаєв підписав указ про призначення парламентських виборів у Казахстані на 14 січня 2023 року.

Токаєв прийшов до влади у 2019 році, отримавши 70 відсотків голосів на виборах, результат яких був цілком прогнозованим після того, як він отримав підтримку Назарбаєва. Хоч перші роки свого правління Токаєв поведився як протеже Назарбаєва, але після жорстокого придушення хвилі масових протестів у країні на початку цього року він змінив свою офіційну лінію, дедалі більше відмежовуючись на публіці від Назарбаєва та його родини.

УРЯД ФРН ПЛАНУЄ РЕФОРМУВАТИ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ГРОМАДЯНСТВО

У Німеччині планують спростити умови для набуття громадянства, зокрема скасувати вимогу достатнього рівня володіння мовою для людей старших за 67 років.

Уряд Німеччини планує реформувати законодавство про громадянство, підтвердила міністерка внутрішніх справ Німеччини Ненсі Фезер (Nancy Faeser) у неділю, 27 листопада.

За словами Фезер, реформа законодавства про громадянство назріла і є чудовою можливістю для зміцнення соціальної єдності, пише німецьке видання Tagesspiegel.

На необхідності реформи наголосив також канцлер ФРН Олаф Шольц (Olaf Scholz). У своєму онлайн-подкасті 25 листопада він зазначив, що багато жінок і чоловіків, які приїхали до Німеччини, сприяли сильній економіці країни. "Якщо ті, хто тривалий час проживає у ФРН, вирішать надобути німецьке громадянство, це добре. Але Німеччині потрібні досконаліші правила натуралізації", - сказав він.

Як повідомляла газета Bild з посиланням на протокол конференції за участю Фезер, планується автоматично надавати громадянство народженим у ФРН дітям, якщо хоча б один з їхніх батьків легально живе в Німеччині не менше п'яти років.

Крім того, влада має намір скоротити з восьми до п'яти років мінімальний термін проживання для набуття громадянства шляхом натуралізації. В особливих випадках натуралізація буде можлива навіть за три роки. При цьому, за даними, які наводила газета Bild, планується скасувати чинну нині вимогу про відмову від громадянства іншої країни.

Також планується скасувати вимогу достатнього рівня володіння мовою для людей віком від 67 років. Натомість надалі буде достатньо "здатності до усного спілкування". Обов'язковий досі тест на знання історії та політичного устрою Німеччини також скасують для цієї групи іноземців.

У планах уряду також розширення можливостей для подвійного громадянства.

Опозиція, зокрема, представники Християнсько-демократичного союзу, критикують плани уряду.

РЕЄСТРАЦІЯ ЮРОСОБИ НЕ ОЗНАЧАЄ ПЕРЕДАЧУ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ ПЦУ - МІНІСТР

Олександр Ткаченко наголосив, що весь комплекс Лаври належить державі, а в храмі, яким користується ПЦУ, просто змінилась назва. За його словами, реєстрація не має жодного стосунку до останніх подій довкола УПЦ МП.

Реєстрація в Єдиному державному реєстрі Свято-Успенської Києво-Печерської лаври як чоловічого монастиря у складі Православної церкви України не означає, що Лавру передали ПЦУ, пояснив міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко.

"Наразі не йдеться про передачу Києво-Печерської лаври. Йдеться про реєстрацію юридичної особи в тому самому монастирі, церкві, яка й досі перебуває у користуванні ПЦУ. Вона знаходиться на території Верхньої Лаври. Змінюється просто назва і уточнюється адреса", - зауважив він в ефірі єдиного телемарафону ввечері 2 грудня.

Міністр додав, що весь комплекс Лаври належить державі, але Нижню Лавру раніше передали у безстрокове користування Українській православній церкві Московського патріархату (УПЦ МП), а на території Верхньої розташований Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.

За словами Ткаченка, процес реєстрації юридичної особи ПЦУ на території Лаври тривав певний час і те, що він завершився лише зараз - співпадіння, яке "не має жодного відношення" до останніх

подій довкола святині. Водночас він зауважив, що в найближчі два місяці буде перевірятися, як користується майном на території комплексу УПЦ (МП).

Передачу Лаври ПЦУ спростував і секретар Ради національної безпеки та оборони України (РНБО) Олексій Данілов.

Останніми тижнями Служба безпеки України (СБУ) разом з іншими правоохоронними органами проводить "контррозвідувальні та безпекові заходи" в закладах УПЦ (МП). Серед інших, обшуки пройшли на території Києво-Печерської лаври після відкриття кримінального провадження у зв'язку з прославлянням "руського мира" в одному з її храмів.

1 грудня РНБО ухвалила рішення щодо перевірки діяльності релігійних організацій, яке серед іншого передбачає експертизу статуту про управління УПЦ (МП) "на наявність церковно-канонічного зв'язку" з Російською православною церквою (РПЦ), а також перевірку правових підстав та дотримання умов використання майна національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника з боку релігійних організацій.

Також РНБО запровадила санкції щодо намісника Києво-Печерської лаври Павла (Лебеда) та низки інших пов'язаних з УПЦ (МП) осіб.

ФІНЛЯНДІЮ ПІДШТОВХНУЛИ ДО ВСТУПУ В НАТО ЯДЕРНІ ПОГРОЗИ РФ - МІНІСТР

Хоч сама Фінляндія не прагне мати ядерну зброю, їй треба було знайти можливості захисту. Саме тому вона відмовилась від

нейтралітету, якого дотримувалась від часів Другої світової війни, каже міністр закордонних справ.

Повномасштабна війна Росії проти України сприяла, а ядерна риторика Кремля - стала ключовим фактором, який спонукав Фінляндію подати заявку на вступ до Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Про це заявив міністр закордонних справ країни Пекка Гаавісто в інтерв'ю виданню *Kyodo News*, опублікованому в неділю, 4 грудня.

Після того, як Росія вдалася до ядерних погроз, Фінляндія, яка має спільний кордон з РФ протяжністю близько 1300 кілометрів, мала задуматися над тим, як на них відповісти та звідки отримати необхідну підтримку. Саме тому вона звернулася до НАТО, зауважив Гаавісто.

Він також повідомив, що Угорщина, одна з двох країн, які досі не ратифікували заявки Фінляндії та Швеції на приєднання до НАТО, пообіцяла зробити це на початку лютого. Міністр "дуже сподівається, що протягом весни все буде врегульовано", включаючи ратифікацію другою країною - Туреччиною.

Раніше президент Фінляндії Саулі Нійністе запевнив, що після вступу до НАТО його країна не розміщуватиме ядерну зброю на своїй території, адже вважає її "засобом профілактики, а не самоціллю". Він додав, що ядерну війну не можна виграти, а отже, вона ніколи не повинна розпочатися.

Водночас країна продовжує зміцнювати безпекові заходи на кордоні з Росією. Так, наприкінці вересня Фінляндія заборонила в'їзд туристам із РФ. За словами Гаавісто, тоді за лічені тижні до його країни в'їхали близько 40 тисяч росіян, які в тому числі тікали від оголошеної президентом РФ Володимиром Путіним

мобілізації. "Війна була більше популярною, коли не треба було відправляти на фронт ні близьких, ні братів, ні синів", - зауважив дипломат.

У жовтні парламентські партії Фінляндії погодили план будівництва стіни вздовж кордону з Росією, протяжність якої становитиме від 130 до 260 кілометрів. На це знадобиться від трьох до чотирьох років.

ЕРДОГАН ВОСТАННЄ БАЛОТУВАТИМЕТЬСЯ НА ПОСАДУ ПРЕЗИДЕНТА ТУРЕЧЧИНИ В 2023-МУ

Опитування свідчать, що Ердоган майже гарантовано перебереться на свою посаду, але його партія АКР ще не забезпечила собі більшість на парламентських виборах, що пройдуть одночасно з президентськими.

Реджеп Таїп Ердоган пообіцяв, що востаннє висуне свою кандидатуру на посаду президента Туреччини на виборах, які пройдуть у червні 2023 року. Про це в неділю, 11 грудня, повідомляє агентство *дра*.

У подальшому Ердоган планує передати владу молодшим політикам. Він також висловив сподівання, що на парламентських виборах, які пройдуть одночасно з президентськими, очолювана ним Партія справедливості та розвитку (АКР) досягне успіху.

Хоча згідно з соціологічним опитуванням, проведеним минулого місяця, перемога Ердогана на виборах практично гарантована, на парламентських виборах ситуація наразі виглядає більш невизначеною. Ані АКР, ані альянс шести опозиційних партій, наразі не можуть забезпечити собі більшість.

Водночас опозиційні партії хочуть скласти конкуренцію Ердогану і на виборах президента, однак поки не оголосили ім'я свого кандидата.

Ситуацію для Ердогана та його партії погіршує рекордна інфляція в Туреччині, яка вже в вересні досягла 24-річного максимуму в 83,45 відсотка, перевищивши попередній "рекорд" 1998 року.

На думку економістів, зростання інфляції в Туреччині підживлюється неортодоксальним переконанням Ердогана, що висока вартість запозичень веде до зростання цін, що суперечить установленій економічній теорії. В уряді країни сподіваються, що зниження відсоткових ставок підвищить виробництво та експорт і сприятиме досягненню профіциту поточного рахунку. Раніше Ердоган заявляв, що очікує зниження інфляції наступного року.

Він прийшов до влади в Туреччині у 2003 році саме на хвилі кризи, спровокованої рекордною інфляцією 1998 року. Президентом його вперше обрали в 2014 році.

ПЕРУ ОХОПИЛИ ПРОТЕСТИ ПІСЛЯ ЗМІНИ ПРЕЗИДЕНТА

Демонстранти вимагають відставки нової глави держави Діни Болуарте і проведення виборів. Протестувальники також закликають звільнити затриманого експрезидента Перу Педро Кастілью.

У Перу другий день тривають протести проти нової президентки Діни Болуарте. У неділю, 11 грудня, демонстранти паралізували роботу аеропорту Андауайлас у південній частині

країни і підпалили сховище палива. За останніми офіційними даними, внаслідок цього загинув неповнолітній учасник протестів, ще п'ятеро людей постраждали.

Як повідомила компанія Сограс, що управляє аеропортами в кількох департаментах Перу, 50 осіб, серед яких - працівники організації та поліцейські, були взяті в заручники. У поліції поінформували, що на місце направили елітний підрозділ.

Як повідомляє агентство dra, протестувальники також заблокували магістральні дороги в інших частинах країни. Між демонстрантами і поліцією сталися сутички. Днем раніше під час заворушень у місті Андауайлас було поранено 16 цивільних осіб і чотирьох поліцейських.

Через протести нещодавно приведена до присяги президентка Перу Діна Болуарте оголосила в неділю, що представить Конгресу законопроект про проведення виборів на два роки раніше запланованого строку, в квітні 2024 року. "Інтерпретуючи волю громадян... я вирішила виступити з ініціативою досягти домовленості з Конгресом Республіки про перенесення загальних виборів на квітень 2024 року", - сказала Болуарте в телевізійному зверненні.

Протести в Перу розпочалися після усунення з посади президента Педро Кастільо. Парламент 7 грудня оголосив йому імпичмент за "моральну неспроможність". За кілька годин після того Кастільо затримала поліція, за рішенням суду його помістили в слідчий ізолятор на сім днів. Кастільо обвинувачують у замаху на конституційний порядок і спробі путчу. Після затримання він попросив політичного притулку в Мексиці. Після відсторонення від влади Педро Кастільо обов'язки президента стала виконувати його заступниця Діна Болуарте. Демонстранти вимагають її відставки, звільнення Кастільо і проведення

дострокових виборів. Вони також закликали до загальнонаціонального страйку.

ВЕРХОВНА РАДА ЛІКВІДУВАЛА ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД КИЄВА

Український парламент ліквідував Окружний адміністративний суд Києва. Натомість утворили Київський міський окружний адміністративний суд. Відповідний законопроект зареєстрували ще у 2021 році.

Верховна Рада ліквідувала Окружний адміністративний суд Києва (ОАСК) і створила Київський міський окружний адміністративний суд (КМОАС). За відповідний законопроект №5369 "Про ліквідацію Окружного адміністративного суду Київ і утворення Київського міського окружного адміністративного суду" проголосували 310 народних депутатів на пленарному засіданні у вівторок, 13 грудня, повідомляє агенство "Інтерфакс-Україна", посилаючись на власні джерела в парламенті. Закон ще має підписати президент України Володимир Зеленський.

Згідно з законопроектом, територіальна юрисдикція Київського міського окружного адміністративного суду, як і ліквідованого ОАСК, поширюється на столицю України. Від дня набуття чинності закону, ОАСК припиняє чинення правосуддя, а розглядати й ухвалювати рішення в адміністративних справах, що перебувають на розгляді цього суду, до початку роботи КМОАС буде Київський окружний адміністративний суд. ОАСК, очільником якого є сумнозвісний Павло Вовк, віддавна зажив собі скандальної

слави. Саме там ухвалили низку резонансних рішень: незаконною було визнано націоналізацію "Приватбанку", скасовано новий український правопис, перейменування у Києві Московського проспекту на проспект Бандери тощо.

Про ліквідацію цього суду говорили ще за президентства Петра Порошенка. У 2017 році в під час судової реформи було ліквідовано десятки місцевих судів, однак ОАСК продовжував діяльність.

Проти Вовка цього тижня запровадив персональні візові санкції Департамент США. Він та ще кілька суддів цього суду є підозрюваними у кримінальній справі про створення злочинної організації та захоплення влади.

У квітні 2021 року у Верховній Раді зареєстрували президентський законопроект про ліквідацію ОАСК як невідкладний

У січні 2022 року Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) закликала українську владу "негайно" реформувати Окружний адміністративний суд Києва, "постанови якого проти рішень уряду оскаржені й розглядаються як спроби підірвати реформу та зусилля в боротьбі з корупцією".

ВІЦЕПРЕЗИДЕНТКУ ЄВРОПАРЛАМЕНТУ ЄВУ КАЙЛІ ПОЗБАВИЛИ ПОСАДИ

Депутати Європарламенту на пленарному засіданні 13 грудня позбавили посади віцепрезидентку законодавчого органу Євросоюзу Євру Кайлі, яка обвинувачується у корупції.

Європейський парламент (ЄП) під час голосування на пленарному засіданні у вівторок, 13 грудня,

позбавив посади віцепрезидентку ЄП Єва Кайлі, яку підозрюють у корупції та інших злочинах. Відповідну постанову підтримали 625 депутатів ЄП, "проти" проголосували лише один європарламентар, повідомляє агенція AFP.

Сама Єва Кайлі через одного з адвокатів спростувала звинувачення на свою адресу. "Її позиція полягає в тому, що вона невинна. Вона не має жодного стосунку до грошових потоків із Катару, абсолютно жодного", - заявив адвокат Міхаліс Дімітракопулос в ефірі грецького телеканалу Орел.

Напередодні президентка Європарламенту Роберта Мецола звернулася з промовою до депутатів, у якій вона заявила про атаку на європейську демократію і вільне, відкрите та демократичне суспільство. Вона закликала до всеосяжного розслідування корупційного скандалу. Ще минулими вихідними Мецола відсторонила колишню грецьку телеведучу Кайлі від виконання обов'язків на посаді віцепрезидентки ЄП, крім того, її виключили з грецької партії PASOK і соціал-демократичної фракції ЄП.

Одна з 14 віцеголів Європарламенту Єва Кайлі одночасно була однією із представниць з контролю за ситуацією на ринку праці Катару, на якому правозахисники відзначають випадки порушення прав трудових мігрантів з Азії та Африки. Незадовго до початку Чемпіонату світу з футболу Кайлі зустрілася з міністром праці Катару, а згодом, виступаючи в ЄП, дала позитивну оцінку реформі ринку праці в Катарі.

На початку грудня Кайлі стала однією з шести підозрюваних у рамках розслідування можливої корупції з боку Катару, що приймає чемпіонат світу. Кілька днів тому їх затримали, а під час обшуків було вилучено комп'ютери, мобільні телефони та 600 тисяч

євро. 11 грудня влада Бельгії висунула обвинувачення чотирьом підозрюваним і видала ордер на їх арешт.

Двох із затриманих - батька Кайлі та генерального секретаря Міжнародної конфедерації профспілок Луку Вісентіні - було звільнено.

ЄВРОПАРЛАМЕНТ ВИЗНАВ ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ В УКРАЇНІ ГЕНОЦИДОМ

Європарламент визнав штучний голод, свідомо створений радянською владою у 1932-1933 роках, геноцидом українського народу.

Європейський парламент визнав Голодомор - штучний голод 1932-1933 років в Україні, "спричинений зумисною політикою радянського режиму", - геноцидом українського народу. Оскільки він був "скоєний з наміром знищити групу людей шляхом зумисного створення життєвих умов, котрі були розраховані на фізичне знищення". Про це йдеться у резолюції Європарламенту, ухваленій у четвер, 15 грудня, під час сесійного засідання у Страсбурзі. Резолюцію підтримало - 507 євродепутатів, 12 - проголосували "проти", 17 - утрималися. У документі вказується, що всі обставини створення штучного голоду в Україні у 1932-1933 роках, відповідають ознакам геноциду, зафіксованим у Конвенції ООН щодо запобігання та покарання цього злочину.

Голодомор 1932-1933 років спричинив смерть мільйонів українців і "був цинічно спланований і жорстоко реалізований радянським режимом", щоб провадити

політику колективізації та придушити прагнення українського народу до національної ідентичності, йдеться у документі. Існують дані, які свідчать, що "радянський режим зумисно конфіскував урожай зерна та закривав кордони", щоб не дати змоги українським селянам "втекти від голодної смерті".

Євродепутати також вказують на те, що дії Росії у нинішній війні проти України: "знищення її енергетичної та сільськогосподарської інфраструктури, блокування експорту українського збіжжя та викрадення мільйонів тон зерна" створюють підґрунтя для повторення масового штучного голоду, особливо для африканських країн, які залежать від поставок українського зерна.

Через те, що радянські злочини не отримали вчасно чіткої правової та моральної оцінки міжнародної спільноти, а також через те, що в Росії відбулася "героїзація тоталітарного радянського режиму", РФ перетворилася сьогодні на "державу-спонсора тероризму та державу, яка застосовує терористичні методи", зазначається у резолюції.

Європарламент констатує, що "акт геноциду, скоєний тоталітарним радянським режимом, завдав істотної шкоди основам українського суспільства". Євродепутати закликали "зокрема Російську Федерацію та інші країни, що утворилися внаслідок розпаду Радянського Союзу, відкрити свої архіви щодо штучного голоду в Україні в 1932-1933 роках". Євродепутати вважають, що Росія "як правонаступниця Радянського Союзу" має не лише офіційно визнати Голодомор, а й "попросити прощення за ці злочини".

Резолюція також засудила факти "маніпулювання нинішнім російським режимом історичною пам'яттю" та примусове закриття

правозахисної організації "Меморіал". І закликала державні та приватні інституції і громадянське суспільство країн-членів ЄС зупинити всі спроби "кримінальних режимів" викривлювати історичні факти за допомогою фейкових наративів.

Євродепутати також закликали провести публічні дебати про злочини радянського режиму, які дали б їм чітку історичну та правову оцінку. На їхню думку, така дискусія є надзвичайно важливою для стійкості сучасних демократій перед новітніми загрозами. Це було б важливо передусім для самої Росії, аби сформувати у її громадян "стійкість до дезінформації та викривлених історичних наративів", щоб таким чином запобігти повторенню злочинів, подібних до тих, які чинив радянський режим. Під час дебатів, які передували голосуванню за резолюцію, польський євродепутат від фракції "Європейської народної партії" Радослав Сікорський наголосив, що події в Україні початку 30-их років минулого століття "не були природним лихом". За його словами, загони внутрішніх військ Радянського Союзу - НКВС - були спеціально надіслані, щоб оточити українські села, поки загони так званих активістів забирали зерно у селян, "а потім чекали, поки ці люди помруть". Сікорський навів дані з документальної книги своєї дружини, американської дослідниці та журналістки Енн Епплаум "Червоний голод: війна Сталіна проти України", згідно з якими, внаслідок Голодомору в Україні загинуло понад 5 мільйонів людей.

90 років тому радянська влада зробила спробу зламати волю українців, створивши штучний голод, сказав литовський євродепутат від групи лібералів Петрас Ауштрявічюс. За його словами, вже тоді радянська влада використовувала пропаганду, запрошу-

ючи лояльних іноземних журналістів відвідати Україну і "демонструючи їм викривлену реальність". "Сьогодні ми згадуємо 90-ліття від часів Голодомору і висловлюємо співчуття його жертвам. Тож давайте допоможемо Україні здолати російського агресора, який знову погрожує цій мужній країні", - закликав Ауштрявічюс.

У діях радянської влади 90-річної давнини та поведінкою сучасної Росії простежуються "очевидні історичні паралелі", вважає представниця групи Зелених від Німеччини Віола фон Крамон-Таубадель (Viola von Cramon-Taubadel). "Росія знову краде зерно із житниці Європи і намагається зламати дух українців. Знову війна проти України підігривається пропагандою ненависті", - сказала політикиня. Однак, за її словами, якщо у часи Голодомору "українці вмирили, а Європа цього не помічала", "то сьогодні ми маємо діяти рішуче, щоб запобігти трагедії, якої нам не пробачать майбутні покоління".

ПАРЛАМЕНТ СЛОВАЧЧИНИ ВИСЛОВИВ НЕДОВІРУ УРЯДУ

Після того, як парламент Словаччини підтримав вотум недовіри уряду, прем'єр-міністр країни Едуард Геґер має подати у відставку.

Дострокові вибори можуть призвести до перемоги критиків допомоги Україні.

Парламент Словаччини у четвер, 15 грудня, висловив недовіру уряду прем'єр-міністра країни Едуарда Геґера, повідомляє агенція Reuters. Вотум недовіри підтримали 78 депутатів зі 150.

Очікується, що Геґер подасть заяву про відставку президентці країни Зузані Чапутовій, а та, своєю чергою, звернеться з проханням до уряду продовжити виконувати свої обов'язки до призначення нового.

Урядова криза в Словаччині почалася після того, як коаліцію залишила партія SaS. Вона приєдналася до опозиції у процесі висловлення недовіри уряду, звинувативши його у тому, що він не допомагає людям давати раду з цінами на електроенергію, які зросли, пише Reuters.

Попри те, що результат голосування не означає миттєву зміну владу в країні, це рішення може запустити процес проведення дострокових виборів, зазначає агенція. Нові вибори, своєю чергою, можуть позначитися на підтримці України, особливо якщо перемогу здобуде опозиція лівих сил, яка критично ставиться до надання Києву військової допомоги. За да-

ними останніх соціологічних опитувань, ліві сили мають підтримку у словацькому суспільстві.

З початку повномасштабного вторгнення Росії Словаччина надає Україні військову підтримку. У грудні на кордоні з Україною в Словаччині розпочав роботу ремонтний центр німецької військової техніки, переданої ЗСУ й пошкодженої під час бойових дій проти Росії. У листопаді міністр оборони Словаччини Ярослав Надь повідомляв про передачу Україні сьомої гаубиці Zuzana-2 Howitzer. Укладений з Києвом контракт передбачає передачу восьми таких гаубиць. Також було передано 30 БМП.

Раніше Братислава обіцяла передати Києву винищувачі МіГ-29, утім, і досі цього не зробила. Наприкінці серпня повідомлялося, що Братислава виводить з експлуатації ці літаки радянського виробництва для передачі в Україну, а її повітряний простір захищатимуть Польща та Чехія.

В інтерв'ю "Інтерфакс-Україна" на початку грудня, міністр закордонних справ країни Растислав Качер сказав, що українська делегація має найближчими тижнями приїхати до Словаччини "і ми разом із нашими американськими друзями працюватимемо над тим, щоб це стало реальністю".

ЄС ЗАСУДИВ РІШЕННЯ ТАЛІБІВ ЗАБОРОНИТИ ЖІНКАМ ПРАЦЮВАТИ В НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Це ще одне жорстке обмеженням здатності жінок в Афганістані здійснювати свої права та основні свободи наголосили в ЄС. На

рішення "Талібану" відреагували й у США.

Європейський Союз засудив запроваджену в Афганістані радикальним ісламістським рухом "Талібан" заборону на роботу жінок у неурядових організаціях (НУО). Про це повідомила в суботу, 24 грудня, офіційна представниця глави європейської дипломатії Жозепа Борреля Набіла Массрالی. За її словами, заборона на роботу в НУО "є ще одним жорстким обмеженням здатності жінок в Афганістані реалізовувати свої права та основні свободи, а також явним порушенням гуманітарних принципів". У Євросоюзі нині оцінюють, як це рішення позначиться на допомозі, яку ЄС надає країні. "Нашою головною турботою залишаться благополуччя, права та свободи народу Афганістану", - додала Массрالی у розмові з агентством AFP.

Водночас держсекретар США Ентоні Блінкен висловив думку, що рішення талібів заборонити жінкам працювати в НУО може мати "руйнівні наслідки для афганського народу". "Глибоко стурбований тим, що заборона "Талібану" щодо жінок, які доставляють гуманітарну допомогу до Афганістану, порушить надання життєво важливої, рятівної допомоги мільйонам людей. Жінки посідають центральне місце у гуманітарних операціях по всьому світу", - написав Блінкен у Twitter. Раніше цього ж дня стало відомо, що рух "Талібан", який захопив владу в Афганістані, заборонив місцевим та іноземним неурядовим організаціям допускати на роботу жінок. Таке рішення пояснили "численними скаргами" на те, що деякі співробітниці нібито не дотримувались ісламського дрес-коду, встановленого талібами.

У листі міністерства економіки Афганістану йдеться, що будь-яка

неурядова організація, яку звинуватять у недотриманні наказу, буде відкликана ліцензія на діяльність у країні. У відомстві повідомили, що заборона стосується понад 180 організацій, що входять до координаційної агенції з надання допомоги Афганістану (АСВАР).

Рух "Талібан" захопив владу в Афганістані у серпні 2021 року. З того часу права жінок, гомосексуалів та інших меншин у країні зазнали різких обмежень. Зокрема, 20 грудня таліби оголосили про рішення позбавити жінок права здобувати вищу освіту. Донедавна жінкам в Афганістані дозволялося здобувати вищу освіту, проте вони мали користуватися окремими входами до вищого навчального закладу й відвідувати лекції окремо від чоловіків. Викладати їм могли лише жінки чи літні чоловіки.

КСУ ВИЗНАВ КОНСТИТУЦІЙНИМ ЗАКОН ПРО ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ УПЦ МП

Закон, ухвалений Верховною Радою у 2018 році, зобов'язує УПЦ МП зазначити в назві та статуті належність до російської православної церкви.

Конституційний суд України визнав конституційним закон "Про свободу совісті та релігійні організації", який передбачає перейменування УПЦ МП. Про це повідомила пресслужба суду у вівторок, 27 грудня.

"Конституційний суд ухвалив рішення у справі щодо повної назви релігійних організацій, дійшовши висновку, що зміни до статті 12 закону "Про свободу совісті та релігійні організації" є

конституційними", - йдеться у повідомленні. Ухвалюючи рішення, КСУ врахував рішення Європейського суду з прав людини у справі "Ільїн та інші проти України", де зокрема зазначено: "Сам факт того, що держава вимагає від релігійної організації, що бажає бути зареєстрованою, узяти назву, яка унеможлиблює введення в оману вірян та суспільство загалом і завдяки якій є можливим її відрізнити від уже наявних організацій, у принципі, можна вважати виправданим обмеженням її права вільно обирати свою назву", зазначає пресслужба суду.

Зміни до закону "Про свободу совісті та релігійні організації" були ухвалені ВРУ у 2018 році. Вони передбачали, що релігійна організація, чий центр управління знаходиться в країні, визнаний агресором, зобов'язана вказувати це у своїй назві та статуті.

У 2019 році до КСУ надійшло подання 49 народних депутатів щодо відповідності Конституції цього закону.

Нагадаємо, що у 2018 році в Україні створили автокефальну помісну Православну церкву України (ПЦУ), куди увійшли частини парафій колишніх так званих УПЦ Київського патріархату та УПЦ Московського патріархату. УПЦ МП відкидає свою приналежність до російської церкви, називаючи себе Українською православною церквою. Після початку повномасштабної війни РФ в Україні церква оголосила про "повну самостійність та незалежність" від РПЦ. Критики вказують, що насправді ця організація досі залишається в юрисдикції Московського патріархату. Служба безпеки України останніми часом провела низку обшуків в установах УПЦ МП і заявляє про виявлення в єпархіях церкви численних доказів зв'язків з РФ та підозрює деяких священників у співпраці з російськими окупантами.

ПРОДОВЖЕННЯ РЕПРЕСІЙ ЧИ РЕФОРМИ: ЩО ЧЕКАЄ НА ІРАН У 2023 РОЦІ?

2023 рік обіцяє стати непростим для Ірану, вважають експерти. На їхню думку, розкол між владою і суспільством досяг небувалого масштабу, а в зовнішній політиці Тегеран зайшов у глухий кут.

Трагічна смерть 22-річної курдкисунітки Махси Аміні, арештованої поліцією моралі за порушення правил носіння хіджабу, мобілізувала іранців, насамперед жінок, на проведення багатотисячних акцій протесту проти повсякденних принижень і жорстокого поводження.

Попри масові репресії та жорстоке придушення виступів силовими структурами, тисячі іранок відмовляються носити хіджаб у громадських місцях, тим самим ставлячи під сумнів усю політичну систему Ісламської Республіки.

"Те, що ці жінки роблять в Ірані, - це революція, принаймні культурна революція", - заявила DW іранська соціологиня Азаде Кіан, директорка Центру гендерних і феміністичних досліджень Паризького університету, яка тривалий час вивчала жіночий рух в Ірані.

У цій країні після Ісламської революції 1979 року носіння хіджабу стало обов'язковим для дівчаток і жінок. Образ жінки в публічній сфері відіграє важливу роль у державній ідеології Ірану: жінки, яка не тільки носить хіджаб, а й підкорюється.

Про те, наскільки сильно іранські жінки зазнають дискримінації, свідчить нещодавній звіт Фонду

Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). У дослідженні "Гендерний розрив" за 2022 рік, присвяченому гендерній рівності, Іран посідає 143-тє місце зі 146-ти. І це попри те, що протягом десятиліть в іранських університетах навчається більше жінок, ніж чоловіків. За офіційними даними, з 2006 року 60 відсотків студентів у країні - дівчата. При цьому частка жінок на ринку праці - 15 відсотків.

"Хіджаб - це прапор Ісламської Республіки. Ті, хто відмовляються його носити, заплатять високу ціну", - пригрозив 5 грудня Хоссейн Джалалі, депутат іранського меджлису. Джалалі, член парламентського комітету з культури, оголосив і про нові санкції - включно із заморожуванням банківських рахунків - проти жінок, які порушують правила носіння хіджабу.

Джалалі відносять до числа тих безкомпромісних осіб, які приділяють мало уваги дипломатичності висловлювань і чітко викладають плани влади. Попри протести загальнонаціонального масштабу, загибель понад 400 демонстрантів і арешт 18 тисяч протестувальників, лідери Ірану навряд чи замислюються про проведення серйозних реформ. У Тегерані, судячи з усього, роблять ставку на жорсткість щодо протестувальників і намагаються залакати всіх інших іранців першими скоєними - а потім і оголошеними-стравами затриманих демонстрантів.

Влада не розуміє, наскільки глибоко населення незадоволене політичною системою, зазначає іранський політолог Садех Зібакалам. В інтерв'ю DW політолог, якому з жовтня не дозволяють викладати в жодному виші країни через критичне ставлення до курсу влади, пояснив: "Наразі єдина мета керівників держави - покласти край протестам за допомогою репресій. З їхніх публічних заяв останніми місяцями можна

зробити висновок, що у влади немає пропозицій щодо вирішення ані політичних, ані соціальних проблем країни". На думку Зібакалама, хвиля протестів, які вщухли останніми тижнями, може знову здійснитися в будь-який момент.

Тим часом масові демонстрації та мітинги, що прокотилися у 2022 році в Ірані, виявилися найбільшimi та найтривалішими з моменту заснування Ісламської Республіки. Протестувальники не були організовані, і їхня кількість не досягла критичної маси, констатують спостерігачі, але вони були вихідцями з усіх прошарків суспільства, включно з етнічними та релігійними меншинами.

Іран - багатонаціональна країна з багатьма спорідненими мовами та етнічними групами. Крім відсутності політичних свобод, люди страждають від тривалої економічної кризи, стрімкої інфляції, дедалі більшої нестачі води і екологічних проблем, що зростають. Політична система Ірану, яка під час найму на роботу чиновників і службовців робить ставку на їхню ідеологічну відданість, а не на знання і досвід, не здатна, за оцінкою експертів, відповісти на проблеми, які з кожним роком ускладнюють життя майже 84 мільйонів жителів країни. Про те, від чого страждають іранці, можна дізнатися з пісні, яка відразу стала гімном протестного руху. Її назва - "Baraye" ("За це"). Пісню написав молодий композитор і співак Шервін Хаджипур у вересні 2022 року.

Текст складається з твітів, у яких іранці пояснювали, через що і заради чого вони виходять на вулиці: "За мою сестру, твою сестру і наших сестер. За заміну цих проржавілих голів. Через ганьбу і бідність. За безпритульних дітей та їхні мрії, за всі засохлі дерева, за останнього живого іранського гепарда, за чисте повітря, за те, щоб

дихати, за тугу за нормальним життям".

З точки зору зовнішньої політики, іранська влада зайшла в глухий кут, зазначають аналітики. І справа не лише в тому, що переговори про відновлення угоди щодо ядерної програми Тегерана вже кілька місяців як застопорилися. Не реалізуються і плани щодо розширення економічної взаємодії Ірану з Китаєм.

У 2021 році Тегеран і Пекін підписали угоду про всеосяжну співпрацю терміном на 25 років. Але жоден із майже 100 спільних проєктів в Ірані, таких як модернізація інфраструктури або створення зон вільної торгівлі, так і не просунувся вперед. Китайські інвестори виявляють стриманість, побоюючись негативних наслідків через санкції США, у разі ведення бізнесу в Ірані. Ще більш болючою обставиною для Ірану є те, що Китай розвиває відносини з Саудівською Аравією, головним суперником Тегерана в Перській затоці. І шиїтські священнослужителі в Ірані, і сунітська королівська сім'я в Саудівській Аравії вважають себе провідними релігійними силами в ісламському світі та ведуть опосередковані війни в країнах регіону. Під час державного візиту в грудні в Ер-Ріяд голови КНР Сі Цзіньпіна Китай і Саудівська Аравія домовилися не тільки про розширення співробітництва в таких галузях, як технології та безпека. Судячи з усього, Ер-Ріяд і Пекін не відкидають координації своєї політики і щодо Ірану. У спільній заяві за підсумками переговорів вони закликали Тегеран "активізувати співробітництво з МАГАТЕ для забезпечення мирного характеру іранської ядерної програми і дотримання принципів добросусідства і невтручання у внутрішні справи інших держав".

"В останні 10 років Тегеран активно розвивав свої відносини з

Китаєм і вважає його і Росію своїми найважливішими союзниками в протистоянні із Заходом, - зазначив у бесіді з DW Камран Матін, викладач міжнародних відносин в Університеті Сассекса у Великій Британії. - Для Пекіна економічне співробітництво з арабськими країнами Перської затоки відіграє важливу роль. Цей випадок (візит до Саудівської Аравії. - Ред.) показує, як КНР визначає свої інтереси і бачить свої відносини з Іраном".

У жовтні Китай підписав угоду з Катаром щодо скрапленого природного газу (СПГ), щоб забезпечити собі його довгострокові поставки і надати підтримку Досі у видобутку. Катар та Іран ділять величезне родовище природного газу в Перській затоці, на частку якого припадає 18 відсотків світових запасів цього виду палива. Однак через санкції США і застарілу інфраструктуру Тегеран не може ні видобувати газ у тому обсязі, в якому хотів би, ні продавати його Заходу.

З іншого боку, розширення співпраці з Росією, вважають спостерігачі, навряд чи принесе якісь економічні вигоди Ірану. Після російського вторгнення в Україну США і Велика Британія повідомили про постачання зброї з Ірану в Росію, насамперед безпілотників. Тегеран і Москва таку інформацію спростовували. А Київ заявляв, що удари по українській енергетичній інфраструктурі РФ завдає саме іранськими дронами. Тим часом Росія нині пропонує нафту і газ зі значними знижками таким країнам, як Китай, Індія і Туреччина, які традиційно є покупцями цієї сировини в Ірану.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Антоні АБАТ Нінет, Данія

Професор, Університет Копенгагену, Центр порівняльних і Європейських досліджень

Барон Андре АЛЕН, Бельгія

Почесний професор, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду Бельгії, почесний Президент Конституційного Суду Бельгії, почесний професор конституційного права університеті KU Leuven, почесний секретар Ради Міністрів Бельгії, суддя ад hoc ЄСПЛ

Юрій БАРАБАШ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, НУ "Харківська юридична академія"

Олена БОРИСЛАВСЬКА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Любомир БОРИСЛАВСЬКИЙ, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, член Конституційної Комісії

Мілош БЕК, Австрія

Професор історії європейського та конституційного права у Віденському університеті. Постійний науковий співробітник IWM

Оксана ГРИЩУК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, суддя Конституційного Суду України

Петер Міхаель ГУБЕР, Німеччина

Професор, доктор юридичних наук, суддя Федерального Конституційного Суду

Павло ГУРАЛЬ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослав ГРАНАТ, Польща

професор, Університет кардинала Штефана Вишинського, Варшава, суддя Конституційного трибуналу Республіки Польща у відставці

Дейнюс ЖАЛІМАС, Литва

Професор, Інститут міжнародного та європейського права, Вільнюський університет, суддя Конституційного Суду Литви, голова Конституційного Суду Литви

Гілберт Пол КАРРАСКО, США

Професор, Університет Уіллеміт (Орегон)

Микола КОЗЮБРА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, НУ "Кієво-Могилянська академія", член-кореспондент Національної Академії правових наук України, дійсний член Української Академії політичних наук, суддя Конституційного Суду України у відставці

Віктор КОЛІСНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, НУ "Харківська юридична академія", суддя Конституційного Суду України

Анжеліка КРУСЯН, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Національний Університет "Одеська юридична академія"

Кшиштоф ЕКХАРДТ, Польща

Професор, доктор наук, Декан Іногороднього юридичного Факультету і Адміністрації у Жешуві, Вища школа права і адміністрації

Микола МЕЛЬНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України

Наталія МІШИНА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Національний Університет "Одеська юридична академія"

Екхарт ПАХЕ, Німеччина

Професор, Вюрцбурзький університет Юліуса Максиміліана

Райнер АРНОЛЬД, Німеччина

Honoris causa доктор права, професор університету Регенсбургу (Німеччина), постійний член Міжнародної академії порівняльного правознавства, член-кореспондент Болонської академії наук

Сергій РІЗНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Ігор СЛІДЕНКО, Україна

Доцент, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України

Ольга СОВГИРЯ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Київський національний університет імені Т. Шевченка, суддя Конституційного Суду України

Петро СТЕЦЮК, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, доктор права, Київський національний університет імені Т. Шевченка

Іван ХАЛЯЖ, Угорщина

Професор, доктор юридичних наук, голова Інституту конституційного права

Станіслав ШЕВЧУК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ 22166-12066Р від 07.06.2016

Часопис включено до переліку наукових фахових видань України

ISSN 2519-2590

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

Журнал, щоквартальник

Мета і тематика. Український часопис конституційного права має на меті створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму та поширення якісного контенту з цієї проблематики, передусім для українського читача.

ЗАСНОВНИКИ:

Львівський національний університет
імені Івана Франка (Код ЄДРПОУ 02070987)
79000, Україна, м. Львів, вул. Університетська, 1

Громадська організація
«Центр конституційних ініціатив» (Код ЄДРПОУ 38763646)

ТОВ «Редакція журналу «Український часопис
конституційного права» (Код ЄДРПОУ 40252310)

Журнали українською та англійською мовами
доступні для купівлі і передплати.

Заявки можна оформити на сайті
www.constjournal.com

або за зверненням на адресу:
editor@constjournal.com

ВИДАВЕЦЬ:

Редакція журналу «Український часопис
конституційного права»

Головні редактори: Олена Бориславська, Сергій Різник
Редактор електронної версії журналу: Євген Пілат
Випусковий редактор: Вікторія Дубас
Відповідальний секретар: Христина Слюсарчук
Асистент редактора: Ярина Нечипорук
Літературний редактор: Оксана Карнієнко
Перекладач: Христина Стягар

Місцезнаходження редакції:
79018, Львівська обл., м. Львів,
вул. Стороженка, буд. 12, кв. 501

e-mail: editor@constjournal.com www.constjournal.com

Підписано до друку 31.12.2020 р. Тираж 100 прим.

Друк: ТзОВ «Український часопис конституційного права»
Формат видання: 84×108/16